Mesleklerinde ilkler, ilkleri başaranlar

80. YIL ÖZEL SAYISI

popüler tarih

populer.tarih@dunya.com Ekim 2003 Sayı 38 3.500.000 TL

CUMHURİYET'İN ÖNCÜ KADINLARI

Operadan atletizm pistlerine, Meclis'ten Silahlı Kuvvetler'e

Leyla Gencer

Süreyya Ayhan

Senay Günay

ISSN 1302-6577 212323 03/10
9 771302 657001
DÜNYA Yayıncılık

Popüler Tarih ◆ EKİM 2003 ◆ SAYI 38
CUMHURİYET'İN ÖNCÜ KADINLARI ◆ 80. YIL ÖZEL SAYISI

merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

80. yılı, öncü kadınların şahsında selamlamak...

Elbette ki, kadınların ayrı bir tarihi yoktur. Dünya tarihine ve ulusların tarihine, böylesi ayrımcı bir bakış açısı, son derece yanıltıcı olur; toplumların tarihi ve toplumsal düşüncelerin evrimi, bir bütündür.

Bu noktada, bir kadın-erkek ayırımcılığı yapılamaz. Ama şu da bir gerçektir ki, kadınların bakış açıları ve onların yöntemleriyle zenginleştirildiğinden, kimi tarihî süreçleri kavrayabilmek için, bizatihi bu süreçlerin içindeki 'kadınlık durumu'nu (genel anlamdaki 'insanlık durumu'nun dışında ve onun yanı sıra), dikkate almakta fayda vardır.

> Kadını, sosyal yaşamın aktörleri arasına oturtmak isteyen Atatürk, bu yolda inanılmaz bir dikkat ve özen gösterir.

Bu dikkate alış, özellikle kimi tarihî süreçlerde, daha da önem kazanır. Öncesi, hazırlayıcı şartları ve ortaya çıkışıyla, bu ay 80. yılını kutlayacağımız genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkış serüveni, işte böylesi bir tarihî süreçtir.

Bunu en iyi Mustafa Kemal biliyordu. Bu yüzdendir ki Anadolu'yu çevreleyen kan ve ateş çemberi daha ortalığı kasıp kavururken, Mustafa Kemal en ufak bir fırsattan yararlanarak kadınlara hitap eder, Halide Edib'inden 'Kara Fatma'sına, Türk kadınının her alanda Kurtuluş'a katılmasını, şiddetle teşvik eder. Mustafa Kemal, 'Kuruluş' yıllarında da aynı şeyi yapar. Afet İnan'dan 'Sabiha Gökçen olayı'na, yani üniversite kürsülerinden yurt semalarına; alttan alta sürüp giden eski zihniyetleri ve hatta Cumhuriyet'in yeni getirdiği kurallar zincirini de zorlayarak, Türkiye'de 'Kadın'ı sosyal yaşamın aktörleri arasına oturtmak ister. Bunun öncülerine inanılmaz bir dikkat ve özenle yolu açmaya çalışır.

19 Kasım 1937: Atatürk, Adana Kız Lisesi'nde tarih dersinde.

İşte bu yüzden biz de Popüler Tarih'te bu ay, "Cumhuriyet'in öncü kadınları"nı ana tema olarak ele alıp işlemeyi uygun gördük; 29 Ekim'in 80. yılını böyle selamlamayı anlamlı bulduk...

Tabii ki, her konuda olduğu gibi, bu tarihî sürecin de bir öncesi var; hazırlayıcı şartları var; yeşerdiği bir zemin var.

Elbette ki Türk kadınının iyiye, güzele ve doğruya yönelik çağdaş atılımları Cumhuriyet'le başlamadı. Ancak, dergimizin formatı içinde biz, 'Kurtuluş' ve 'Kuruluş' yıllarından hareket ederek bugünlere gelmeyi, daha uygun bulduk. Yoksa Türk kadınının çağdaşlaşma çabalarını, Tanzimat'a dek uzatmak mümkün ve doğru olan da bu...

Çünkü Cumhuriyet Türkiye'si de, kadınıyla-erkeğiyle, Tanzimat'ın çizdiği yörüngede çağı yakalamıştır. Ama biz bu konuyu, belki bir başka 'Özel Sayı'ya ya da yeri geldikçe kotaracağımız bağımsız yazılara bırakıp bugün için, Cumhuriyet'i Milat benimsedik... 80. yıl, tüm ulusumuza mutluluklar getirsin istiyoruz.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

İçindekiler

Ekim 2003

24 Mesleklerinde 'ilk'ler
Öncü Türk kadınları
Önce cumhuriyet, ardından eğitim ve inkılaplar... Kadınlar da kaderlerini değiştirmek istiyorlardı artık; eğitim almak, çalışmak...
Engin Narin

4 Editörden

6 Ayın Tarihi

10 Basında Bu Ay

12 Karakutu
Kansu Şarman

14 Osmanlı kadınının savaşımı
Engin Narin

20 12. Uluslararası Kadın Kongresi
Firdevs Gümüşoğlu

32 Kadın Eserleri Kütüphanesi
Engin Narin

34 Başkent kadınları
Orhan Koloğlu

40 Seçilen ve atanan kadınlar
Ertan Ünal

48 'Muallim' Vacide Hanım'ın öyküsü
Engin Narin

52 Ülke savunmasında kadın
M. Tanju Akad

62 'Çalışan kadın' için geliştirilen Türk modası
Engin Narin

70 Sahnede kadın
Lütfü Tınç

74 Cumhuriyet'in ilk harika çocukları: İdil Biret ve Suna Kan
Şefik Kahramankaptan

80 Cumhuriyet'in ilk kadın ressamı Hale Asaf'ın trajik öyküsü
Feza Kürkçüoğlu

86 İnternet
Taner Güdükoğlu

88 Sporun kadınları
Vâlâ Somalı

94 Kitap
Lütfü Tınç

96 Ajanda
Devrim Çakır

100 Televizyon
Olkan Özyurt

102 Marka: Vuitton'un öyküsü
Mine Haksal

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

SÖYLEŞİ

56 İlk kadın harp pilotu Şenay Günay: 'Bir avuç kadın subaydık'
"Bizim yaptığımız," diyor Şenay Albay, "Atatürk'ün Türk kadınını Silahlı Kuvvetler'de görmek isteğinin hayata geçirilmesiydi. Bizler bu işi, bir avuç kadın subay olarak gerçekleştirdik."
Lütfü Tınç

popüler tarih

Yıl: 4 Sayı: 2003/38 Ekim 2003
Her ayın başında yayımlanır

DÜNYA YAYINCILIK A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT ERSİNAN

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Editör
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Müdürü
YEŞİM ALBAYRAK

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
VURAL YAZICIOĞLU, MEHMET BARS
MİRHAN BİLİR

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

© DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.

"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Tel: 0.212. 440 24 24
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

merakediyorum@googlegroups.com

1 EKİM: Afyon'un Dinar ilçesinde meydana gelen 6.1 büyüklüğündeki depremde, 100 kişi öldü, 260 kişi yaralandı. Şehirdeki binaların yüzde 30'u yıkıldı ya da ağır hasara uğradı (1995).

2 EKİM: Selahaddin Eyyubi, Kudüs'ü zapt etti ve 88 yıllık Frank işgaline son verdi. Kudüs'ten giden mülteciler Sur, Trablus ve Antakya'ya sığınırken, Ortodokslar ve Yakubiler Kudüs'te kaldılar (1187).

3 EKİM: Atatürk'ün yatı Savarona, demirli olduğu Heybeliada önlerinde esrarengiz biçimde yandı. Yangından sonra uzun süre hurda olarak kalan Savarona, 1995'ten itibaren turistik yat olarak hizmet vermeye başladı (1979).

4 EKİM: Avrupa'nın ilk kıtalararası ekspresi olan 'Orient Express' (Şark Ekspresi), Paris'ten ilk seferine çıktı. 'Orient Express'in bu ilk seferinde, Paris'ten Varna Limanı'na kadar trenle gelen yolcular, orada buharlı bir gemiye binerek İstanbul'a geçtiler (1883).

6 EKİM: Mısırlı subay ve siyaset adamı Enver M. Sedat, 1973'teki Arap-İsrail Savaşı'nın yıldönümünü kutlamak üzere düzenlenen askeri tören sırasında, radikal İslamcı Cihat örgütü militanlarınca öldürüldü (1981).

9 EKİM: Arjantinli gerilla lideri Ernesto 'Che' Guevara, Bolivyalı askerler tarafından vurularak öldürüldü. Latin Amerika'nın bir bütün olduğuna ve devrim için topyekun mücadele verilmesi gerektiğine inanan 'Che', Küba'da bir süre Sanayi Bakanlığı da yapmıştı (1967).

10 EKİM: ABD Başkanı Wilson, binlerce kilometre uzaktan Panama Kanalı'nı açtı. Wilson, Beyaz Saray'daki masasına yerleştirilen bir düğmeye bastı; Atlantik Okyanusu ile Pasifik Okyanusu arasındaki engeli kaldırdı (1913).

11 EKİM: Mudanya'da, Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın başkanlığında, İngiltere delegesi General Harrington, Fransa delegesi General Charpy ve İtalya delegesi General Mombelli'nin katılımlarıyla, 'Mudanya Ateşkes' anlaşması imzalandı (1922).

12 EKİM: Başbakan Adnan Menderes, Manisa'daki konuşmasında, ilk kez 'vatan cephesi'nden söz etti. Menderes, 1960'a kadar devam eden ve hukuksal bir niteliği olmayan 'vatan cephesi' girişimiyle, halkı DP'ye çekmeyi amaçlamıştı (1958).

13 EKİM: Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrenciyken, Cumhuriyet Gazetesi'nin düzenlediği Türkiye Güzellik Kraliçeliği Yarışması'na katılan Günseli Başar, Türkiye Güzeli seçildi (1951).

15 EKİM: Fransızlarca tutuklanan ve Alman gizli servisine bazı bilgiler verdiğini kabul eden Hollandalı dansçı Mata Hari (Margaretha Geertruida), askeri mahkemece yargılandıktan sonra, kurşuna dizilerek öldürüldü (1917).

16 EKİM: Savurganlığı ve reform düşmanlığıyla, Fransa halkının tepkisini çeken Kraliçe Marie-Antoinette, Devrim Mahkemesi tarafından yargılandıktan sonra ölüm cezasına çarptırıldı; giyotinle idam edildi. (1793).

Balkan ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı açtıkları Balkan Savaşı, 8 Ekim'de başladı. Osmanlı yenilgisinin ardından, barış koşullarını saptamak üzere toplanan Londra Konferansı ise 1913 Mayıs'ında sonuçlandı. Savaşı izleyen yıllarda yüz binlerce Türk, İstanbul ve Anadolu'ya sığındı (1912).

Edison; yüksek gerilimli elektrik üreteçlerinden elde ettiği akımla çalışan, karbon flamanlı elektrik ampulünü, 21 Ekim günü halka tanıttı. Bu lambalar, üç yıl sonra, New York sokaklarını aydınlatacaktı (1879).

163 kişilik ilk Türk işçi kafilesi, 13 Ekim'de uçakla Avustralya'ya hareket etti. Avustralya'ya 2 bin Türk işçisinin daha gideceği açıklandı. Ülkede bulunan Türk işçileri, sonradan gelenleri büyük bir coşkuyla karşıladılar (1968).

24 Ekim'de, New York Borsası'nda yaşanan çöküş dış ticarette ciddi bir daralma yarattı. Kriz, Türkiye'yi de derinden etkiledi (İstanbul Menkul Kıymetler Kambiyo ve Nukut Borsası'nda, TL'nin değer kaybettiği günler...) (1929).

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın merkezi olan Ankara, 13 Ekim'de başkent ilan edildi. İsmet Paşa ve arkadaşlarının 9 Ekim'de verdikleri bu yasa önerisinin TBMM tarafından onaylanması, aynı zamanda, Osmanlı imajından kurtuluşu ve ulus devlete geçişi simgeliyordu (1923).

Mao Zedong, 1 Ekim günü, Pekin'deki 'Göksel Barış Kapısı' önünde toplanan binlerce kişinin sevinç gösterileri arasında, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti. Çin tarihindeki 'III. Devrimci İç Savaş Dönemi' böylece sona ererken, Mao, ülkenin ilk devlet başkanı oldu (1949).

ABD'nin Türkiye'ye vermeyi kararlaştırdığı yardımın ilk partisi, 22 Ekim günü, İskenderun limanına geldi. Bu ilk malzemelerle, ilk etapta İstanbul-Ankara karayolunun yapımına başlanacağı açıklandı (1947).

İstanbul tramvay işçileri, ücretlerinin yükseltilmesi için, 7 Ekim – 15 Ekim tarihleri arasında, sekiz gün süre ile grev yaptılar. O tarihte, biletçiler ayda 40 lira, vatmanlar 60 lira alıyorlardı (1928).

merakediyorum@googlegroups.com

17 EKİM: Hastalığı iyice artan ve karın bölgesinde su toplanmaya başlayan Mustafa Kemal Atatürk, ilk ağır komaya girdi. Doktorları Prof. Eppinger ve Prof. Bergmann'ın Atatürk'e koyduğu teşhis, sirozdu (1938).

18 EKİM: Alaska, Lincoln döneminin ABD Dışişleri Bakanı William Seward tarafından, 7 milyon 200 bin dolar karşılığında Ruslar'dan satın alındı. Sonraki yıllarda, o değersiz arazilerde çok yüksek oranda altın bulundu (1867).

19 EKİM: İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı'na, 'minik vali' lakaplı Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay atandı. Gökay'ın bu ataması, CHP üyesi oluşu nedeniyle kamuoyunun tepkisine neden oldu (1949).

20 EKİM: TBMM ile Fransa Hükümeti arasında 'Ankara Anlaşması' imzalandı. Fransa adına Franklin Bouillon'un sürdürdüğü görüşmeler sonrasında, Fransa işgal ettiği Anadolu topraklarından çekildi (1921)

21 EKİM: İtalya'nın Habeşistan'a saldırmasının ardından, Nazi rejiminin hızla silahlandırdığı Almanya, tarafsız bölge olan Ren bölgesine asker soktu ve Milletler Cemiyeti'nden ayrıldığını açıkladı (1935)

22 EKİM: Dersim bölgesinde 21 Mart'ta başlayan ayaklanma, ordu birliklerinin yoğun askeri harekatı sonrasında bastırıldı. Bölgede asayişi sağlamak için dört yıllığına çıkarılan 'Tunceli'nin İdaresi Hakkında Kanun' ise, 1947'ye kadar yürürlükte kaldı (1937).

23 EKİM: Macaristan'da, öğrencilerin düzenlediği barışçı gösteriler, göstericilere ateş açılmasından sonra, Sovyetler'e karşı bir ayaklanmaya dönüştü. Ayaklanmacılar, ordu birliklerinin yardımıyla silahlanırken; Sovyet tanklarından halka ateş açıldı (1956).

24 EKİM: CHP 18. Kurultay'ı, 'ortanın solu' görüşünü benimseyenlerin zaferiyle sonuçlandı. 'Ortanın solu' kavramını, ilk olarak 1965'te gazeteci Abdi İpekçi'ye açıklayan İsmet İnönü, 21 Ekim'de yeniden Genel Başkan seçildi (1966).

26 EKİM: Futbol Federasyonu'nun FİFA tarafından tescilinden sonra oluşturulan Türk Milli Futbol Takımı, ilk maçını Romanya ile yaptı.1924'te federasyon tarafından getirilen Billy Hunter'in antrenörlüğünde çalışan Milli Takım, aynı yıl Paris Olimpiyat Oyunları'na da katıldı (1923)

27 EKİM: Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, koalisyon hükümetlerine son vererek Türk siyasi tarihindeki ilk 'Demirel Hükümeti'ni kurdu. AP, 13 Ekim'de yapılan seçimlerde, yüzde 52,87 oranında oy almıştı (1965)

30 EKİM: Boğaziçi Köprüsü, Cumhurbaşkanı Fahri Koruturk tarafından hizmete açıldı. 165 metre yükseklikteki ve 1.560 metre uzunluğundaki köprü, 516 milyon liraya mal olmuştu (1973)

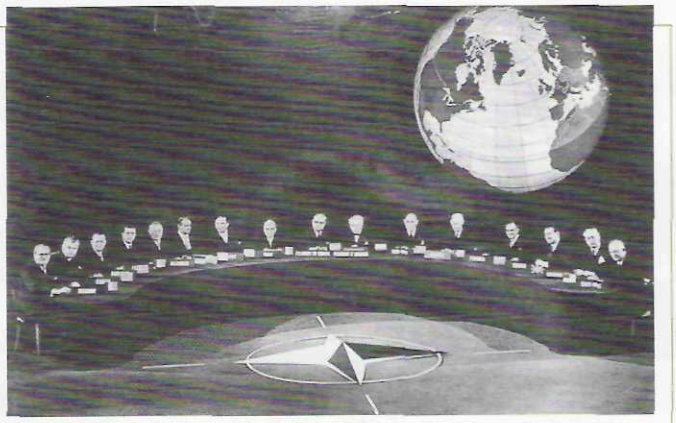

Silahlı üç kişi, 9 Ekim gecesi, Bahçelievler'de 7 TİP'li (Türkiye İşçi Partisi) öğrencinin bulunduğu eve baskın yaptı. Saldırganlar, evdeki 4 öğrenciyi öldürürken, evden ayrılırken yanlarına aldıkları 3 öğrencinin cesetleri, ertesi sabah Eskişehir yolunda bulundu. Saldırganlar askeri mahkemede yargılanırken; katliamı gerçekleştiren timin liderinin, Susurluk kazasında ölen Abdullah Çatlı olduğu, yıllar sonra ortaya çıktı (1978).

SSCB, 4 Ekim'de, uzaya ilk insan yapımı uydu olan 'Sputnik I'i gönderdi. Bu 'yapay ay', 500 mil yükseklikte, yörüngedeki her dönüşünü 95 dakikada tamamlıyordu. SSCB'nin bu atılımı, ABD ile uzay yarışını başlattığı gibi, 'uzay çağına' girildiği şeklinde de yorumlandı (1957).

Türkiye, 17 Ekim'de, Londra'da imzalanan ek protokol ile Kuzey Atlantik Paktı (NATO) üyesi oldu. Türkiye'nin pakta alınması, 20 Eylül'de kabul edilmişti. TBMM, bu üyeliği, 18 Şubat 1952'deki oturumunda onayladı (1951).

Milli Güvenlik Konseyi, faaliyetlerini durduğu siyasi partileri, 16 Ekim'de çıkardığı bir yasa ile temelli kapattı. Tüm yurtta, partilerin tabelaları sökülürken, Danışma Meclisi'nin 23 Ekim'de yaptığı ilk toplantısı, yeni bir dönemi haber veriyordu (1981).

Kadın hakları mücadelesinin dünyadaki ilk öncülerinden Emmeline Pankhurst, 10 Ekim'de, 'Kadınların Sosyal ve Siyasi Birliği'ni (WSPU) kurdu. Amaç, kadınları siyasi haklar konusunda bilinçlendirmek ve toplu harekete çağırmaktı (1903).

Türk mühendis ve işçileri tarafından üretilen 'Devrim' adlı otomobilin deneme sürüşü, 29 Ekim'de, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in katılımıyla gerçekleşti. Gürsel, benzini biten otomobilin yolda kalması üzerine, "Şark kafasıyla benzin koymuşlar" dedi (1961).

Atlas Okyanusu üzerindeki uçuş hattının açılmasını sağlayan dünyanın en büyük hava gemisi 'Graf Zeppelin'; 15 Ekim'de ilk okyanus aşırı seferini tamamladı. Almanya'dan hareket eden Graf Zeppelin'in, New Jersey'e ulaşması tam 111 saat sürdü (1928).

Fenerbahçeli Milli Futbolcu Lefter Küçükandonyadis, 3 Ekim'de, 17 bin 500 liralık transfer ücretiyle, İtalya'nın Fiorentina takımına transfer oldu. Fenerbahçe'de, 17 yıllık futbol yaşamında 400'ün üzerinde gol atan Lefter'e, futbolseverler, 'ordinaryüs' sanını yakıştırmışlardı (1951).

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

Otopsi

Kanlıca Körfezinde bulunan cesedin Doğramacı Hıristo'ya ait olduğu anlaşıldı. Ceset üzerinde otopsi yapılmasına lüzum görüldü. Zaptiye Nezareti ve Beykoz Belediyesi doktorları tarafından yapılan otopsi neticesinde Hıristo'nun göğsünde ve boğazında yaralar müşahede edildi ve boğazından sıkılarak öldürüldüğü anlaşıldı. Olay cinayet olduğundan zabıtaca araştırmaya başlandı.
(Sabah, 16 Ekim 1903)

Sen Lui Sergisi

1904 yılında Amerika'nın Sen Lui şehrinde açılacak olan umumi sergiye Osmanlı devletinin de katılması Amerika hükümetince talep edildi. Bu sergi vesilesi ile Osmanlılar ile Amerika arasındaki ticaret artacağı gibi her iki ülke arasında samimi ilişkiler meydana gelecektir.
(Sabah, 18 Ekim 1903)

Aşk Yüzünden İntihar

İzmir'in köylerinden birinde ikamet eden bir delikanlı, sevdiği İzmirli bir Rum kızıyla nişanlanarak evlenme hazırlıklarına başlamıştı. Halbuki kızın başka bir Rum delikanlısında gönlü varmış ve baba evini terk ederek ona kaçmış. Nişanlı delikanlı bu muameleyi gururuna yedirememiş. Çok üzgün olduğu halde köyüne dönen delikanlı aşk ve aldatılma acısının verdiği büyük üzüntü ile tabancasını göğsüne ateşleyerek intihar etmiştir.
(Sabah, 1 Ekim 1903)

Sıhhiye Konferansı

Avrupa'da ara sıra zuhur eden kolera ve vebaya karşı alınması gerekli tedbirleri ve yapılacak muameleleri görüşmek, bununla ilgili nizamnameler hazırlamak üzere Paris'te milletlerarası bir konferans toplanacaktır. Konferansa Osmanlı adına Celal İsmail ve Düka Paşalar katılacaklardır.
(Sabah, 11 Ekim 1903)

75 YIL ÖNCE

Yeni Türk Harfleri

Yeni Türk harflerinin kullanılmaya başlanmış olması çocukları mekteplere ısıtmıştır. Dershanelerde büyük bir neşe hüküm sürmektedir. Genç ve körpe dimağlar gayet kolay olan alfabemizi hemen öğrenmekte ve öğrenince büyük bir sevinç duymaktadırlar. İlk mekteplerin duvarları yeni alfabe levhalarıyla süslenmiştir.
(Cumhuriyet, 25 Ekim 1928)

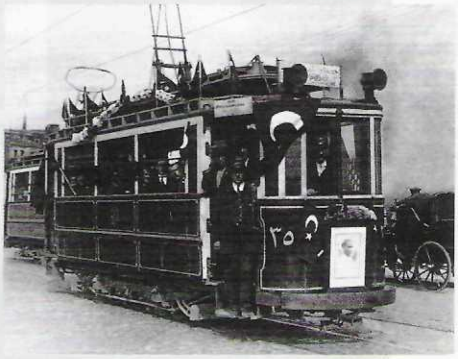
İstanbul'un Kurtuluşu

Dün büyük kurtuluş bayramını kutlayan İstanbul'da coşku ve heyecan üst düzeyde idi. Şehrimiz bayram münasebetiyle daha evvelki akşamdan bayraklarla donatılmış, bütün İstanbul bu mesut bayram için hazırlanmıştı. Bu çerçevede muhteşem bir kutlama yapıldı.
(Cumhuriyet, 7 Ekim 1928)

Dikiz Aynası

Şoförlerin otomobillerinin içlerini görmek için icat ettikleri dikiz aynaları belediye tarafından yasaklandı. Şoförlerden bir kısmı aynaların yasaklanmasına aleyhtar oldukları için belediyeye müracaat ettiler. Belediye müracaatlarını kabul etmedi. Şoförleri beyhude yere işgal eden bu aynaların kaldırılması hakikaten çok münasiptir.
(Cumhuriyet, 11 Ekim 1928)

Cumhuriyet Bayramı

Bugün bayramların bayramını, Cumhuriyet Bayramı'nı kutluyoruz. Beş sene evvel bugün, 1923 tarihinde Cumhuriyet idaresine kavuşmuştuk. O günden beri geçen beş sene Cumhuriyet yönetiminin nasıl bir idare olduğunu bize ispat etti. Gazi Hazretlerinin söyledikleri gibi, Cumhuriyet idaresinin fazilet olduğunu bilfiil tecrübe ederek gördük.
(Cumhuriyet, 29 Ekim 1928)

50 YIL ÖNCE

SONKU SAHNEYİ TERK ETTİ

Cahide Sonku, Şehir Tiyatroları'nda sergilenen 'Yavru Kartal' adlı oyun sırasında bazı seyircilerin konuşmalarını tekrarlaması üzerine kızgın bir şekilde sahneyi terk etti. Seyircilerin uyarılmasıyla siniri yatışan Sonku, 20 dakika aradan sonra oyununa devam etti.

(23 Ekim 1953)

LASTİK DARLIĞI

Ekonomi Bakanlığı'nca, son zamanlarda hissedilen otomobil ve kamyon lastiği sıkıntısını gidermek için, gümrüklerde bekleyen lastikleri hemen geri çekileceğini ve bu stokların Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu'na verileceğini açıklandı.

(17 Ekim 1953)

167 KİŞİ YARGILANIYOR

Gizli Türkiye Komünist Partisi kurmaktan sanık 167 kişinin yargılanmasına İstanbul'da, 1. Ordu Garnizon Mahkemesi'nde başlandı. Yargı önüne çıkarılan sanıklar arasında Şefik Hüsnü Değmer, Zeki Baştımar, Mihri Belli ve Reşat Fuat Baraner gibi tanınmış solcular bulunuyor.

(14 Ekim 1953)

KORE'DEKİ KAYIPLARIMIZ

1950 Haziran'ında başlayıp 27 Temmuz'da sona eren ve 2 milyondan fazla insanın hayatına mal olan Kore Savaşı'nın kesin kayıp listesi açıklandı. Buna göre Türkiye, sıralamada, 717 şehit, 2246 yaralı ve 167 kayıpla, ABD'den sonra ikinci sırayı aldı.

(23 Ekim 1953)

CHP'YE SUÇLAMA

Başbakan Adnan Menderes, yurt gezisine çıktığı Mersin'de CHP'yi sert bir dille suçladı. Menderes, "CHP iliğine kadar millet kesesinden beslenmiştir. Onlarda yağma devriden kalma muazzam bir servet vardır. Onları yakalayıp gayrimeşru elde edilen servetleri toptan ellerinden alacağız" dedi.

(24 Ekim 1953)

25 YIL ÖNCE

'FAŞİZM TEHLİKESİ'

Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, meydana gelen anarşik olayların suçlularının devletçe gayet iyi bilindiğini kaydederek, bazı çevrelerce iddia edilenin aksine, faşizmin Türkiye için tehlike olamadığını belirtti ve "Kimse aklını faşizmle bozmasın. Hem demokrasi yerleşmiş diyoruz, hem faşizmden söz ediyoruz" dedi.

(6 Ekim 1978)

TATLICILAR'IN DÜĞÜNÜ

Kontenjan Senatörü Halil Tunç, bir önerge vererek, İstanbul Hilton Oteli'ndeki düğünlerinde 500 ve bin liralıkları havaya savuran Tatlıcılar'ın ne kadar vergi ödediğini Maliye Bakanlığı'ndan sordu.

(11 Ekim 1978)

TÜRKEŞ'İN CEVABI

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Almanya gezisi sırasında, Dortmund'da düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmada, "Bize açıkça katil derlerse ağızlarını yırtarım" dedi. Toplantıda, 'Turan Öncüleri Hoşgeldiniz' yazılı pankartlar dikkati çekti.

(29 Ekim 1978)

EVREN'İN MESAJI

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, son 10 yıl içinde yurdu bölmeye, dikta ve şeriat düzenleriyle felakete sürüklemeye çalışanların çıktığını; bazı basın organlarının da orduyu yıpratmak için yayın yaptıklarını söyledi.

(28 Ekim 1978)

KARAFAKİOĞLU ÖLDÜRÜLDÜ

İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Elektrik Fakültesi Dekanı Ord.

Prof. Bedri Karafakioğlu, anarşinin kurbanı oldu; Bakırköy'de, kimliği belirsiz 3 kişi tarafından yaylım ateşine tutularak öldürüldü.

(20 Ekim 1978)

merakediyorum@googlegroups.com

Kurtuluş Savaşı'nın ünlü kadınlarından

'Kara Fatma' ve milisleri

Kurtuluş Savaşı'na, oğlu ve kardeşiyle birlikte milis gücü kurarak katılan 'Kara Fatma', Batı Cephesi'nde savaştı; dört kez yaralandı.

KANSU ŞARMAN

İzmir'in işgalinin ardından, Anadolu'nun pek çok kentinde art arda yerel kadın müdafaa dernekleri kurulur. Anadolu kadını, savaşan askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için örgütlenir; günlerce yol alarak, cepheye silah ve cephane taşır.

Savaşın ilk yılında, ondan fazla 'Müdafaa-i Hukuk'çu kadın derneği, direnişe katılmak için harekete geçmişti bile.

5 Kasım 1919'da Sivas'ta kurulan 'Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti' bunlardan en hızlı örgütleneni oldu. Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Hanım ve arkadaşları tarafından kurulan bu dernek kısa süre içinde Amasya, Kayseri, Niğde, Erzincan, Burdur, Pınarhisar, Konya, Denizli, Kastamonu ve Kangal'da şubeler açtı.

Milli Mücadele'ye lojistik destek vermenin dışında, savaşa doğrudan katılan kadınlar da oldu. Erzurumlu 'Kara Fatma' da bu kadın savaşçılardan biriydi. Ancak 'Kara Fatma' sadece kendisi direnişe katılmakla kalmamış, çete kurarak Batı Anadolu'da ciddi bir milis gücü oluşturmuştu.

Asıl adı Fatma Seher olan 'Kara Fatma' 1888, Erzurum doğumluydu. Subay olan eşi Derviş Bey ile önce Balkan Savaşı'na ardından da Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştı. Mondros Mütarekesi'nden sonra eşinin şehit olduğu haberini alan Kara Fatma, Anadolu'da Milli Mücadele hareketinin başladığını duyunca, Kongre günlerinde Sivas'a gitti.

Amacı, Mustafa Kemal'le görüşerek Bursa-İzmit çevresinde bir çete oluşturmak için

Erzurumlu Kara Fatma ve silah arkadaşları (üstte). **Çobanlar-Afyon demiryolu hattının onarımını da kadınlarımız üstlenmişti** (sağda).

izin almaktı. Ancak Mustafa Kemal Paşa ile ilk görüşmeyi yapmak Kara Fatma için çok zor oldu. Fakat o, sonunda Mustafa Kemal'den yazılı bir talimat almayı başardı.

Kara Fatma, Mustafa Kemal'den aldığı talimat üzerine İstanbul'a giderek, Topkapılı Pire Mehmet ve Laz Tahsin ile birlikte, 15 kişilik bir çete kurdu. Köylü kıyafetine girerek trenle İzmit'e giden Kara Fatma ve çetesi, köylerde yaptıkları propaganda ile sayılarını artırarak toplam 96 kişilik bir müfreze oluşturdular.

'Kara Fatma Müfrezesi' kısa süre içinde İzmit'in Bahçecik, Servetiye, Kaynarca ve Fındıktepe civarını Yunan birliklerinden temizledi. Bu başarılarla Kara Fatma Müfrezesi'nin gücü 480 kişiyi buldu. I. ve II. İnönü savaşlarında ön cephede yer alan Kara Fatma, Sakarya Savaşı'nda İznik, Kumlu, Alaşehir ve Sivrihisar cephelerinde Yunan ordusunun artçı birliklerine karşı büyük başarı kazandı. Bu başarısı ona 'çavuş' rütbesinin verilmesini sağladı.

Büyük Taarruz sırasında, Afyon'un Sürmeli Köyü'ndeki, Yunan Karakolu'na saldırdığı sırada esir düşen Kara Fatma, 19 gün süren esaretini şöyle anlatır: "Beni yakaladıktan sonra sorgu için cephe gerisine götürdüler. Burada türlü işkencelerle geçen günlerde, istedikleri bilgiyi alamayınca beni başkumandanları Trikopis'in yanına götürdüler. Trikopis beni görür görmez, 'Sen?.. Kara Fatma!..' diye hayretle seslendi. Meğer bunlar Kara Fatma'yı devasa bir şey tahayyül ediyorlarmış. Beni bir yere kapayıp başıma nöbetçi diktiler. Birkaç gün sonra nöbetçinin sarhoş olmasından faydalanıp elindeki silahı alarak kaçmaya muvaffak oldum."

Düşmanın elinden kurtularak birliğine dönme başarısı, Kara Fatma'ya 'üsteğmen' rütbesini getirir. Savaşın ardından kamuoyunun 'bir halk kahramanı' olarak tanıdığı Kara Fatma sonraki yıllarda unutulur. Yaşlılığını büyük maddî sıkıntı içinde geçiren Kara Fatma, Meclis kendisine maaş bağladıktan bir yıl sonra, 1955'te Erzurum'da yaşama veda eder. ■

Mustafa Kemal'le görüşme

"Mustafa Kemal'in huzuruna çıkabilmek için, farklı kıyafetlere girerek, üç günlük bir mücadele verdikten sonra, Sivas'ta öğle yemeğine davetli bulunduğu yerde yakaladım onu... Derhal peçemi kaldırdım ve isteğimi bildirdim. Mustafa Kemal bana adımı, silah kullanmayı ve ata binmeyi bilip bilmediğimi sordu. Cevaplarımdan çok memnun kaldı ve 'Bütün kadınlar senin gibi olsaydı Kara Fatma...Verdiğim talimatı unutma, bir an evvel İstanbul'a git, hazırlan ve işe başla' dedi." *(Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nde, Rauf (Orbay) Bey ve Bekir Sami Bey ile birlikte).*

Sırtında çocuğuyla kağnısını çekerek cepheye silah ve mermi taşıyan Türk kadınlarından biri (solda, en üstte). **Sırtında top mermisi taşıyan kadınlar** (sol üstte). **Cepheye cephane yetiştirmek için çalışan genç kızlar** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Mücadele onlarla başladı

Osmanlı kadınının savaşımı

Son araştırmalar, toplum içinde baskı altında tutulan Osmanlı kadınının, özellikle II. Meşrutiyet'le birlikte, sorunlarını dile getirme ve çözme konusunda önemli mücadeleler verdiğini ortaya koyuyor.

ENGİN NARİN

Son yıllara dek, Osmanlı kadınının hak ve özgürlükleri uğruna mücadele etmediği, kabul gören bir anlayıştı. Bu anlayışın yerleşmesinde, 'kadının görünmezliği' problemi en önemli etken. Kadınlar, resmi kaynaklara geçirilmedikleri gibi -örneğin, 1882'ye dek nüfus istatistiklerinde yer alamamışlardır- erkek merkezli tarihçi bakışı yüzünden, yazılı kaynaklarda da ihmal edildiler.

Osmanlı kadınlarından arta kalan dergiler ve diğer belgeler de eski yazı bilinmemesi yüzünden, bugünkü okurlarına ulaşamadı bir türlü. Dolayısıyla, kadınları yok saymak ya da önemsememek yaygınlık kazandı.

Oysa son zamanlarda yapılan araştırmalar, bu görüşün aksini kanıtlıyor bize. Araştırmalar, toplum içinde yoğun bir baskı altında tutulan kadınların, özellikle II. Meşrutiyet'le birlikte, sorunlarını dile getirme ve çözme konusunda önemli bir mücadele içine girdiklerini, özgürlük ve eşitlik için uğraş verdiklerini gösteriyor.

FOTOĞRAF: MİRHAN BİLİR

Kadın Eserleri Kütüphanesi (KEK) Dia Arşivi'nden 'Güzel Prenses', 'Firuze', 'Hanımlar Alemi', 'Süs' ve 'Mehasin' dergileri (üstte). Yrd. Doç. Dr. Serpil Çakır ve arkadaşımız Engin Narin (sağda).

'BİZ DE VARIZ' DEDİLER

Kadınların kendilerini ifade etmeleri ve tanıtmaları, ilk kez basın yoluyla gerçekleşir.

Özellikle dönemin kadın dergileri, bu konuda önemli bir kaynak oluşturuyor. İlginçtir; okuma yazma oranının bu kadar düşük olduğu bir dönemde bile, bu dergilere talep çok büyük olmuş. Basımı 3 bini bulanlar bile var aralarında... Terakki, Hanımlara Mahsus Gazete, İnsaniyet, Şükufezar, Kadın, Kadınlar Dünyası, Süs ve daha pek çokları...

Kadınlar, bulundukları eşitsiz ve yasaklı konumdan sadece şikayetçi olmamışlar elbette; örgütlü çalışmalara girerek de sorunlarına çözüm üretmişler: Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği, Asri Kadın Cemiyeti, Mamulat-ı Dahiliye İstihlakı Kadınlar Cemiyeti Hayriyesi, Kırmızı Beyaz Külübü, Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti...

HAREKET NOKTASI BASIN

Osmanlı kadınının hak ve özgürlük arayışı konusunda araştırmalar yapan ve 'pasif kaldılar' şeklindeki yaygın teze karşı antitezler geliştiren araştırmacılardan biri de İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. Serpil Çakır... Çakır ile, Osmanlı'dan günümüze kadın hareketlerini konuştuk...

➤ *Osmanlı dönemi kadın dergilerini konu alan önemli bir araştırma yaptınız. Osmanlı kadın hareketleri açısından, bu dergilerin önemi nedir?*

Bu dergilerle, kadınların ilk kez kendilerini ifade etmeye başladıklarını görüyoruz. Kadınların sorunlarını, daha önce hep erkekler yazmış; Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi siyasal akımlarda da kadın konusu, önemli yer işgal etmiş. Kadının ne giyeceği, nasıl eğitim alacağı, nasıl yaşaması gerektiği, hep erkekler tarafından belirlenmeye çalışılmış. Kadınlar, ilk kez bu dergilerde kendi sesleriyle kendi sözlerini söylemeye çalışmışlar.

Beyaz konferanslar

İstanbul'da çıkan 'Kadın Dergisi'nin 1911 *yılındaki sayılarında,* 'Beyaz Konferans'lar başlığıyla, 10 konferans metni yayımlanır. Dergideki yazıların altındaki imza 'PB'dir. 'PB'nin açık adı ve kimliği bilinmiyor. 'PB', anne-babasının itirazlarına rağmen, kadınlar için bir konferans dizisi düzenlemekte kararlıdır. O renkli eski konak odalarından birini konuklarına ayırır ve bembeyaz hale getirir.

Yazısında, bu hazırlığın zor ve yorucu olduğunu anlatır; hazırlığını tamamlayınca büyük bir heyecanla konuklarını beklediğini, gelmeyeceklerini düşünerek endişelendiğini de... Fakat katılım o kadar fazla olur ki, sayı 300'e ulaşır. Daha sonraki toplantılarda, katılım için kura çekmek zorunda kalırlar *(üstte; 'Beyaz Konferanslar'ın metni ve Kadın Dergisi; Kadın Eserleri Kütüphanesi Dia Arşivi).*

➤ *Bu dergilerin bu denli popüler olması, şaşırtıcı geliyor bana...*

Meşrutiyet yılları, çok canlı yaşanmış Osmanlı'da. Sadece kadın dergileri değil; çocuk, mizah , edebiyat, bilim dergileri de çıkarılmış. Fransız Devrimi'yle bağlantılı olarak, siyasal anlamda daha özgür, daha eşit birey anlayışının etkileriyle açıklanabilir bu durum. Batı'daki bu tür gelişmeler, Osmanlı toplumuna da yansımış. Çok eğitimsiz bir toplum var o dönemde karşımızda; ama, dergilerin tirajlarına baktığımızda durum değişiyor.

➤ *Dergilerin içeriklerine baktığımızda neler görüyoruz?*

Dergilerde, okuyuculardan gelen mektuplar önemli yer tu-

'Kadınlar Dünyası' dergisinin kapağında, ilk kez bir kamu kuruluşunda, telefon idaresinde işe giren kadınlar [KEK Fotoğraf Arşivi] (solda, en üstte). 'Kadınlar Dünyası' ve 'Kadınlar Alemi' dergileri (sol üstte). 'Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-u Nisvan Cemiyeti' üyeleri, 'Kadınlar Dünyası' yazı kurulu ve 'Kadınlar Dünyası' dergisinin kapağı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

'Açık açık' feminizm

Serpil Çakır, Osmanlı kadınlarının hak ve özgürlük mücadelesinde, kadının kamusal hayata girmesini engelleyen kurallara karşı çıkıldığını belirtiyor: "Kadınlar toplum yaşamına girmek, onunla bütünleşmek istiyorlar. Bu çabayı destekleyenler var; ama, geniş bir kesim de direniyor bu duruma. Bu kargaşa içinde kadınlar, nasıl bir toplum ve nasıl bir kadın tipi istediklerini dile getiriyorlar. Okumak, çalışmak ve ilişkilerde eşit olmak istediklerini söylüyorlar. Bazıları da bunu açıkça feminizm olarak adlandırıyor. Örneğin, Nimet Cemil Hanım'ın *(üstte; KEK Dia Arşivi)* dergi sayfalarına geçmiş bir sözü var: "Feminizm, yine feminizm, daima feminizm!"

Cibali Tütün Fabrikası'nda kadın işçiler [KEK 1996 Ajandası'ndan] (sağda, en üstte). **Eğitim ve kadın konusunda makaleler yazan edebiyatçı Şukûfe Nihal, ilk üniversite mezunu Türk kadını olma ünvanını da taşıyordu [KEK 1998 Ajandası'ndan]** (sağ üstte).

tuyor. Yazanlar, bulundukları yerleri de belirtmişler mektuplarda. Kadınlara yönelik dergileri ilk çıkaranlar, daha çok Batıcılık cereyanı içinde olan erkekler; kadının toplumdaki yeri değişirse, erkeklerin de yararlanacağının bilincindeler. Kadınlar yayıncılık alanına girdikten sonra durum daha da farklılaşıyor. Hatta, erkeklerin 'Kadınlar Dünyası' dergisine yazı göndermesi üzerine, onlara, "Eğer bize yardımcı olmak istiyorsanız, yazılarınızı erkek gazetelerinde yayınlayın, o zaman bizim davamız için daha hayırlı iş yapmış olursunuz" cevabını veriyorlar. Derginin başlığında, "Hukukumuz eşit olarak tanınmadıkça, bizim sayfalarımızda erkeklere yer yok" yazıyor.

➤ *O dönemin kadınları esas olarak neyin mücadelesini vermiş?*

Önce aile içi rollerden başlıyorlar ve 'koca ne demek, kadın ne demek, evlenme nasıl olmalı' sorularını soruyorlar. Lise ve üniversitede eğitim almayı istiyorlar. İş hayatı için de mücadeleleri var. Para topluyorlar kendi aralarında, dokuma tezgahları, terzihaneler açıyorlar. İlk kez, bir kamu kuruluşuna girme mücadelesi başlatıyorlar. Müslüman oldukları gerekçesiyle, kadınlar

işe alınmıyor önce; ama, mücadele sonucu, yedi Müslüman kadın ilk kez bir kamu kuruluşuna, telefon idaresine giriyor. Bedra Osman, ilk iş müfettişi oluyor. Ayrıca aralarında, sonradan yıldızı parlayacak Bedia Muvahhid de var. Kadınların cesur olmadıklarını inancını yıkmak için, Belkıs Şevket, üstü açık, tek motorlu tayyareyle İstanbul üzerinde uçuyor. Bu uçuş, sadece Osmanlı toplumunda değil, tüm Müslüman dünyada yankı yapıyor.

Kurtuluş Savaşı'nda kadınlar

Kadınlar, daha ilk günlerden başlayarak Kurtuluş Savaşı mücadelesine yönelik örgütlenmelere katıldılar. 50'den fazla örgüt arasında 10'u aşkın kadın örgütü vardı. 'Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin bir çok şubesi açılmıştı. Düzenlenen mitinglerde, katılımcıların ve konuşmacıların önemli bir bölümünü kadınlar oluşturuyordu.

Meşrutiyet'in başlangıcında, kızlar için okul açılması konusunda gösterdiği gayretler ve yine o sıralarda kurduğu "Teal-i Nisvan Cemiyeti" (Kadıların Yükselmesi Derneği) çalışmaları ile kadının sosyal konumunun iyileşmesine hizmet eden Halide Edib de (1884-1964) *(sağda; Sultanahmet Mitingi'nde)* 1919'da, İstanbul işgal altındayken, Sultanahmet Mitingi'nde yaptığı ateşli konuşmasıyla tarihe geçmişti. Halide Edib, romanlarında da kadının bir birey olarak toplumda var olup olamayacağını tartışmaya açmış, kendini ezdirmemeye kararlı kadınların karşılaştıkları zorlukları anlatmıştı.

İslam dünyasında uçağa ilk kez binen ve fotoğrafı yayımlanan ilk kadın olan Belkıs Şevket (en solda). Türk Kadınlar Birliği'nin 7 Aralık 1934'te seçme ve seçilme hakkı tanınması dolayısıyla İstanbul'da düzenlediği miting (solda). 13 Nisan 1949'da kurulan Türk Kadın Birliği, gönüllü hemşirelik gibi birçok sosyal etkinlik düzenlemişti (solda).

➤ *Dernek çalışmaları, Osmanlı kadınlarının ilk örgütlü mücadeleleri sanırım..*

Çok sayıda dernek çalışması var ama ilk dernekler yardım amaçlı. Savaş var sürekli çünkü. Balkan Savaşları sırasında, yersiz yurtsuz, güvencesiz kalan kadınlara, yemek ve kalacak yer sağlamaya çalışıyorlar. Mesleki eğitim vererek, kadınların geçimlerini sağlamasına destek oluyorlar. Terzihaneler açıyorlar. 'Kadınlar da akıllıdır' diyorlar. "Da" ifadesi var. Çünkü bunun tersi kabul edilmiş. Kadınları ikincil ve eşitsiz kılan ideolojiyi değiştirme çabası içindeler.

➤ *Kadınların siyasi haklar konusunda bir çalışmaları yok mu bu dönemde?*

1908'de, Meclis-i Mebusan toplantılarını dinleme istekleri var kadınların. Ve diyorlar ki, 'bizi içeri almazsanız, biz de Batılı kadınlar gibi gösteriler yapacağız'. Demek ki, siyasete o kadar da ilgisiz değil kadınlar. 1913'te, Osmanlı Müdafa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti'nin kuruluş programında, "Şu an için siyasal hak istemek, ana hedefimiz değildir. Öncelikle toplu-

'Zafer için ölünceye kadar çalışacağız'

Cumhuriyet ilan edildiğinde, kadınlar artık, ne Osmanlı'daki gibi başlangıç noktasında, ne de zorlu savaş yıllarındaki gibi ülke savunmasındaydılar. 15 Haziran 1923 tarihli Süs Dergisi'nde, 'Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulduğu' haberi veriliyordu *(en sağda; Kadınlar Halk Fırkası üyeleri, KEK, 2000 Ajandası'ndan).* Fakat, partinin yasal geçerlilik kazanması için vilayetten izin alması gerekmekteydi. Valiliğin cevabı altı ay sonra geldi; siyasal haklarını elde etmemiş olan kadınlara, siyasal parti kurma izni verilmemişti...

5 Şubat 1924'te, 'Kadınlar Birliği' adıyla yeni bir dernek kurulmasına izin verildi. Programdan siyasi içerikler çıkartılmıştı; fakat bu, kadınların mücadelesini engellemedi. 'Kadınlar Birliği'nin kurucularından Nezihe Muhittin *(solda; KEK, 1996 Ajandası'ndan)* kadınların hak ve özgürlük mücadelesinin devam ettiğini duyurdu herkese o günlerde. Muhittin, 20 Temmuz 1927 tarihli İstanbul Gazetesi'nde , "Biz seçim hakkımızı elde

etmeye dayalı idealimizden vazgeçmiş değiliz. Zira bundan vazgeçersek derneğimizin hiçbir var oluş nedeni kalmaz. Davamızın zaferi için ölünceye kadar çalışacağız. Bizim yaşamımız buna yetmez ise hiç olmazsa bizden sonra gelenler için ortalığı temizlemiş oluruz" diyordu.

merakediyorum@googlegroups.com

Medeni Kanun'un kabulü ve ilk nikâh

17 Şubat 1926'da Medeni Kanun kabul edildi. Bu nitelikte bir kanun, ilk kez Müslüman bir devlette, Türkiye'de hayat bulacaktı ve böylece, şeriat hukukuna dayalı aile düzeni, yerini daha eşit bir düzene bırakacaktı. Fakat ailenin "reisi" yine erkekti. Kadın, ev işlerinden sorumluydu; ikametgâh seçimi ve çocukların velayeti gibi konularda karar verme yetkisi yine erkeklerin egemenliğinde kalacaktı. Kadınların Medeni Kanun'da değişiklik çabaları, çeşitli eylemler ve imza kampanyaları günümüze kadar geliyor.

Gazetelere yansıyan haberlere göre, Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra, ilk medeni nikâh, 14 Ekim 1926 günü, İstanbul'da Beyoğlu Evlendirme Dairesi'nde kıyıldı. Galata Gümrük Muayene memurlarından Mahmut Hamdi Bey'le Hatice Hayrünisa Hanım, Abdüllillah Efendi tarafından medeni nikâhla evlendirildiler *(üstte; İhap Hulusi'nin çizimiyle 'resmi nikâh' ve 'imam nikâhı').*

ma katılmak, toplumsal yaşamda dönüşümü gerçekleştirmek ana hedefimizdir. Ama bu demek değildir ki siyasi haklarımızı talep etmeyeceğiz. Zamanı gelince bunu da isteyeceğiz" denilmiş.

➤ *Türk kadınları, siyasal haklarını 1934'te elde edebildiler. 1935'te ise Kadınlar Birliği, kendini feshetti. Gerçekten, mücadele edecek hiç bir konu kalmamış mıydı?*

1934'te kadınlara seçme-seçilme hakkı verildiğinde, özellikle basında, örneğin Cumhuriyet Gazetesi'nde, kadınların bütün haklarını elde ettiği, milletvekili oldukları, ayrı bir kadın örgütlenmesine gerek kalmadığı yönünde yazılar yer alır. 'Artık bu birliği kapatalım değil mi?' şeklinde, yönlendirici yazılar bunlar. Zaten bu dönemde, sadece kadın dernekleri değil, diğer dernekler de kapatılır.

1930'larda başlayan Tek parti döneminde, cumhuriyet ideolojisinin tamamen yerleşmesi için başka örgütlenmelere izin verilmez. Kapatılan dernekler Halkevleri çatısında çalışabileceği söylenir. 'Türk Kadınlar Birliği de kapatılsın' diye, bir anlamda baskı yapılır. Kongreye çağırılır kadınlar; fakat çoğu gelmez. İkinci kongrede, 500 üyeden 17'si hazır bulunmasına karşın, fesih kararı alınır.

➤ *Savaş yılları, kadınları kamusal alanlarda çalışmaya teşvik ediliyor; çünkü erkekler savaşta... Peki, savaş sonrasında durum değişiyor mu?*

Savaş sonrası erkekler eve döndüğünde, dışarıda çalışan kadının evine dönmesi isteniyor. Bunu teşvik edici eserler veriliyor. Kadın dergilerinin adı 'Ev Kadını', 'Ev Hayatı', 'Ev İşi' oluyor. 60'larda toplumsal hareketlerin içinde yine kadınlar var. Daha eşit bir toplumu yaratmaya çalıştıklarını görüyoruz; yasal düzenlemelerle, farklı siyasal düşünceler, ifadeler parlamentoya girmeye başlıyor. 1980'lere gelinceye değin, daha çok toplumun kurtulması için, kadınların da bir şeyler yapması gerektiği düşünülüyor.

Türk Fukaraperver Cemiyeti önünde kadınlar [KEK 1996 Ajandası'ndan] (sağda). **1980'lerde düzenlenen kadın eylemlerinden [KEK 2000 Ajandası'ndan]** (en sağda ve sağ sayfada üstte). **1930-1940 dönemi kadın dergilerinden 'Hanımeli', 'Ev Kadını' ve 'Ev İş'.**

➤ *Ve 1980'ler...*

1970'lerde çok daha fazla kadın siyasete katılıyor. Örgütlü yapı içinde erkeklerle birlikte mücadele etmeye başlıyorlar; ama kadın oldukları için pek de fazla dikkate alınmadıklarını öğreniyorlar.

1980'de, darbe ve arkasından tutuklamalar geliyor. Sonra, kadınların kendi muhasebelerini yapmaya başladıklarını görüyoruz; 'biz neden, ne yaptık?'... Bu sorular, bağımsız kadın hareketinin gerekli olduğunu ortaya çıkarıyor. Kadın bilinçlendirme grupları, dertleşme toplantıları ile tekrar kadına dönüş yapılıyor. Darbe sonrasında yapılan ilk gösteri, 1987 yılında İstanbul'da, Yoğurtçu Park'ında, "Dayağa Hayır" Yürüyüşü.... Ardından Feminist, Kaktüs, Pazartesi gibi kadın dergileri çıkarılıyor. Günümüzde kadınların Sosyalist Feministler, Radikal Feministler, Kemalist Feministler, İslamcı Feministler biçiminde ifade edilebilecek guruplaşmalar içinde, değişik bakışlarda, kadın hareketlerini şekillendirmeye çalıştıkları söylenebilir. ■

Kadın hareketlerinin öncüleri

Ulviye Mevlan (Civelek) (1893-1964)

Kadınlar Dünyası dergisini çıkardı. Olumsuz koşullara rağmen derginin yaşaması için tüm gücünü seferber etti. Kadın sorunlarının çözümünü araştırdı. Bu uğurda, Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti'ni (Osmanlı Kadınının Hakkını Savunma Derneği) kurdu. Kadın hakları hareketinin yöntemlerinden, siyasî hak talebine kadar geniş bir alanda fikir belirtti ve gündem oluşturdu.

KEK ARŞİVİ

KEK ARŞİVİ

Şair Nigar Hanım (1856-1918)

Zamanının kadın dergilerinde, kadın haklarını gözeten ılımlı bir feminizmi savundu. Batıda kadın özgürlük mücadelesinin uç verdiği alanlardan biri olan "kadın salonları"nın bizdeki ilk uygulayıcısıydı.

Fatma Aliye (1862-1936)

Döneminin edebiyat ve gazete yazarlarından biri olan Fatma Aliye Hanım, modernleşme ile İslamiyet'in kadın dünyasında yarattığı kültürel sentezi temsil ediyordu. Özellikle makaleleri ve yardım çalışmaları ile kadın hareketinin öncülerinden biriydi. Fatma Aliye Hanım, hakkında monografi yazılan ilk kadındı.

KEK ARŞİVİ

Aziz Haydar (1881-?)

Osmanlı Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin faal üyelerinden biriydi. Yardım çalışmalarında öncülük etmişti. Kendi olanakları ile okul açan ilk öğretmen kadın olmuştu. İdareciliğini de yaptığı bu okulda kız öğrencileri, ev idaresini bilen, iyi bir anne olarak yetiştirmeyi amaç edinmişti.

Nezihe Muhittin (1889-1958)

Kadınlar Birliği'nin ilk kurucusudur. İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi'nde öğretmenlik yaparken Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği'ni kurdu. 1923'te Kadınlar Halk Fırkası adı altında bir parti kurmaya teşebbüs etti. İzin alamayınca, 1924'te Türk Kadınlar Birliği'ni kurdu. Muhittin, derneğin hesaplarında yolsuzluk yapmakla suçlanınca istifa etti ve bir daha kadın mücadelesinde aktif rol almadı.

KEK ARŞİVİ

Sabiha Sertel (1895-1968)

Babıali'nin ateşli kalemi... II. Meşrutiyet'in hürriyet ve eşitlik ideallerini özümsemiş bir kadındı. Amerika'da aldığı sosyal hizmetler eğitiminin de etkisiyle toplumda kadınlara biçilen rollere karşı çıktı. Modern hayat kadını nereye sürüklerse, oraya gideceğini savundu. *Ona göre, kadın sömürülüyordu...*

merakediyorum@googlegroups.com

'Otuz Yurdun Kadını' İstanbul'da toplanıyor

12. Uluslararası Kadın Kongresi

Dünyada savaş rüzgarlarının kuvvetle estiği 1935'te, Türkiye, 12. Uluslararası Kadın Kongresi'ne ev sahipliği yapar. Değişik ülkelerden gelen otuz kadın, bir zamanın 'saltanat' simgesi olan Yıldız Sarayı'nda buluşur.

FİRDEVS GÜMÜŞOĞLU

Türkiye, 1935 yılında, Uluslararası Kadınlar Birliği'nin düzenlediği 12. Uluslararası Kadın Kongresi'ne ev sahipliği yapar. Kadının toplumsal yaşamdaki konumunu, sorunlarını tartışan ve çözümler üretmeye çalışılan bu kongre büyük ilgi çeker. Kongre, başta Genç Cumhuriyet'in kadın yurttaşları olmak üzere, Dünya kadınları açısından da oldukça önemlidir. Çünkü, daha on beş yıl öncesine dek ümmet toplumunun bir nesnesi olan kadın, yeni sistem tarafından yüceltilmiş ve insan olma hakkına sahip olmuştur.

Dünya kadınları bugün Yıldız Sarayında toplanıyorlar!

Kongreyi İstanbul valisi açacak ve Mm. Asbi bir nutuk söyliyecek

BİRLİK-BERABERLİK

12. Uluslararası Kadın Kongresi'nin açılışında, 30 ülkeden 210 delege hazır bulundu (üstte).

'YENİ TÜRKİYE'

18 Mart 1933'te Marsilya'da yapılan kadın kongresine, genç Cumhuriyet'in temsilcisi olarak iki delege katılır. Kongreye katılan Lamia Refik ve Seniha Rauf hanımlar, 1935'te yapılacak olan kongrenin İstanbul'da toplanması için girişimde bulunurlar. Bu

girişim başarıya ulaşır; Dünya kadınları, İstanbul'da 18-26 Nisan 1935'te toplanır.

Bu kongreyle birlikte bütün dünyanın gözü ve kulağı İstanbul'a, daha doğrusu "Yeni Türkiye"ye çevrilir. O yıllarda, uluslararası planda kadınların yüzyıllık hak mücadelesi başarıya ulaşmamışken, ortadan kalkacağına kesin gözüyle bakılan bir ulus bağımsız bir devlet kurmuş ve Osmanlı kadının hayal bile edemeyeceği, Batılı kadının ise gözlerini kamaştıran atılımlar gerçekleştirmiştir.

Nisan'ın ilk haftasından itibaren, kongre hazırlıkları ile ilgili haberler, dolayısıyla kongre heyecanı basında yer almaya başlar.

Cumhuriyet gazetesi, 12. Uluslararası Kadın Kongresi'ni Nisan'ın ilk haftasından itibaren ayrıntılı olarak ele alır. İstanbul'a gelen delegelere ilişkin bilgiler verilir, söyleşiler yapılır, kongrede ortaya çıkan düşünceler tartışmaya açılır.

Gazeteci Suat Derviş, "Dünya Feministleriyle Görüşmeler" ve "Feminizm İçin Türk Kadınları Ne Düşünüyor" başlıkları altında kadınlarla söyleşiler yapar. Posta İdaresi de Kongre anısına on beş adet pul bastırır.

KONGRE BAŞLIYOR...

Kongrenin açılışını İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ yapar. Türk Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir Işık'ın, "Türkiye'de harem haricinde hiçbir içtimai kıymeti olmayan ve yıllık an'aneler içinde büyütülen Türk kadını Atatürk tarafından kendisini boğmakta olan örtüyü atmağa ve erkeğin yanında müstahak olduğu mevkiini almağa davet edilmiştir" şeklindeki sözlerinin ardından,

Kadın murahhaslar dünden itibaren gelmeğe başladılar

Uluslararası Kongresinin İstanbulda toplanışı dünya kadınları üzerinde büyük tesirler bıraktı

Dün gelen murahhasların sözleri

Türk Kadınlar Birliği üyeleri (üstte).

kongre başkanı Corbett Ashby'nin önerisiyle Atatürk'e bir teşekkür telgrafı çekilir.

TARTIŞILAN KONULAR

Kongredeki ağırlıklı tartışma, dünya barışını korumada kadınların rolü üzerinde odaklaşır. "Sulh komisyonu" kurularak, silahların azaltılması, silah imalatı ve ticaretinin kontrol altına alınması için Milletler Cemiyeti nezdinde girişimlerde bulunulması kararı alınır.

Gazeteci Suat Derviş de kadınlara yönelttiği 'Kadın asker olur mu ve kadınlar sulh için ne yapabilirler?' sorularına yanıt arar. Uluslararası Kadın Birliği İkinci Başkanı Adel

Cumhuriyet gazetesi, Nisan'ın ilk haftasından itibaren kongre ile ilgili haberler yayımlamaya başladı (sol sayfada). Kongreyi izleyen ve delegelerle görüşen gazeteci Suat Derviş (sol üstte), Türk Kadınlar Birliği üyeleri, Pera Palas Oteli'nde, kongre organizasyonuyla ilgili bir toplantıda (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Dünya feministlerile görüşmeler

"Biz Türk kadınlarına cidden gıpta ediyoruz„

Bir İngiliz kadını diyor ki «Erkekler, bilhassa genc erkekler süslenmiyor, kendilerini beğendirmek istemiyorlar mı?»

Kongreye katılan 210 delege, Yıldız Sarayı'ndaki Şale Köşkü'nde (en üstte). **Kongrenin çalışmalarını izleyen gazeteci Suat Derviş, İngiliz delegeyle görüşüyor** (üstte). **Kongreye katılan delegelerden bir kısmı, Taksim Anıtı'na çelenk bırakıyorlar** (sağda).

Şrayber, "Kadın dünyaya insan getirir. İnsan yaratır ve yetiştirir. Bir çocuğun nasıl yetiştiğini bilen bir kadın, başkalarının çocuklarını öldürmeğe nasıl razı olur?" diyerek, kadının görevinin barış için çalışmak olduğunu söyler.

Suat Derviş, yabancı konukların yanı sıra, bazı Türkiyeli kadınlardan da benzer yanıtlar alır.

Bunlardan Dr. Pakize İzzet, "Her memleketin hariciye vekilini kadınlar olarak seçin, emin olun ki, bütün dünya kardeş olurdu" der; kadınların kavgaya değil, duygusallığa ve barışa eğilimli olduğuna vurgu yapar.

"BARIŞ" TARTIŞMASINA TEPKİLER

Kadınların duygusallığından ve anneliğinden hareketle doğal olarak savaş karşıtı olduğu düşüncesi, kongrede tepkilere neden olur. Estonya'dan katılan delege, "Biz kadının asker olabileceğini memleketimizde gözlerimizle görüyoruz. Bizde bütün kadınlar milis teşkilatına dahildirler... Evet biz sulhperveriz, fakat aynı zamanda milliyetperveriz de. Yani tecavüzi harblerin aleyhindeyiz. Fakat müdafaa için döğüşmek fikri bizde çok kuvvetlidir" der.

Kadın misafirlerimiz

"Kadının kurtuluşunu Atatürke borcluyuz„

Dün Mısır, Hind, Amerika ve Avustralya murahhas heyetleri şehrimize geldiler

Kadınların barışa ilişkin düşüncelerine en sert tepki Muallim Cemile'den gelir. O, barış için harcanan çabaları 'çaresiz çırpınmalar' olarak görür; "Çocuklarımızı harbden kaçınan yumuşak bir terbiyeyle büyütemeyiz" deyip şöyle konuşur: "... Bizim aşkın barışma fikirleri içinde yumuşamamız ve gençliği böyle terbiye ile yetiştirmemiz doğru olmaz. Harb etmek için değil, barışıklığı elden kaçırmamak, saldırıcıların iştihasını uyandırmamak için barışıklığı benimseyerek her harekete de hazır ve güçlü bulunmamız gerektir..."

TÜRK KADININ DURUMU

Kongre süresince tartışılan bir başka konu ise, kadınların siyasal ve medeni haklarıdır. Kadınlar erkeklerin sahip olduğu siyaset yapma hakkını

Yıldız Sarayı Şale Köşkü'nde düzenlenen 12. Uluslararası Kadınlar Kongresi nedeniyle, 15 puldan oluşan bir seri basılmıştı.

"Kadınlar harbi değil, sulhu yapacaklardır!„

Bulgar murahhası «Askerlik mi? Asla! diye bağırdı. Annelerin çocuklarını yok etmelerine taraftar değilim!»

isterler. Bu ne eksik ne de fazla olmalıdır.

Türkiyeli kadının siyasi haklara sahip olmasını, yabancı kadınlar coşkuyla karşılarlar. Türk hukuk sistemi üzerine araştırma yapan hukuk doktoru İsviçreli Ringwald, "Türk medeni kanunu aşağı yukarı aynen İsviçre'den alınmış olmasına rağmen, Türk kadınlığı, İsviçre kadınlığına nazaran siyasi sahada büyük avantajlar elde etmiştir" sözleriyle tartışmaya katılır.

Mısır kadınları ve Atatürk

"Siz Büyük Şefinize Atatürk diyorsunuz. Biz onu Ataşark diye anarız!„

Dünya kadınları Ulu Halâskâra derin hayranlıklarını heyecanla ifade ediyorlar!

Afrika ve Asya kadınları için, Türkiye'deki kadınların siyasal ve toplumsal alanda yüreklendirilmeleri bir başka anlam taşır. Mısır Kadın Birliği Başkanı Sitti Hoda Şarawi heyecanını gizleyemez ve şöyle der: "Şarkta kadınların kurtuluşunu Atatürk'e borçluyuz. Mısır'da 1923'ten beri peçe kalkmıştır. Şimdi bizim kadınlarımız da şapka giyiyor, erkeklerle geziyor. Tiyatrolarımızdan eski kafesler kaldırılmıştır... Bugün bütün dünyanın gözleri Türkiye'ye müteveccih (yönelme) olduğu cihetle, burada ne yapılırsa şark memleketlerinde ve bütün dünyada muhakkak tesirini gösterecektir."

12. Uluslararası Kadın Kongresi'nde ayrıca; kadınlar için miras hakkı, eğitimde fırsat eşitliği, eşit işe eşit ücret, kadın işsizliği, eş nüfusuna geçmenin sakıncaları, fuhşu engelleyici önlemeler vs. tartışılır. Bunun yanı sıra, "Siyasi ve iktisadi, kanunî haklarını kaybetmek tehlikesine maruz kalan garp kadınlarının ve kanuni, iktisadi ve siyasi noktalardan kadınları aşağı seviyede bulunduran şark kadınlarının adalet ve müsavat prensipleri etrafında birleşmeleri" karara bağlanır.

12. Dünya Kadın Kongresi'nde ortaya atılan düşünceler ve kamuoyuna yansımaları, kadın tarihi açısından büyük önem taşıyor. Oradaki tartışmalar, çeşitli biçimlerde günümüzde de sürüyor. ■

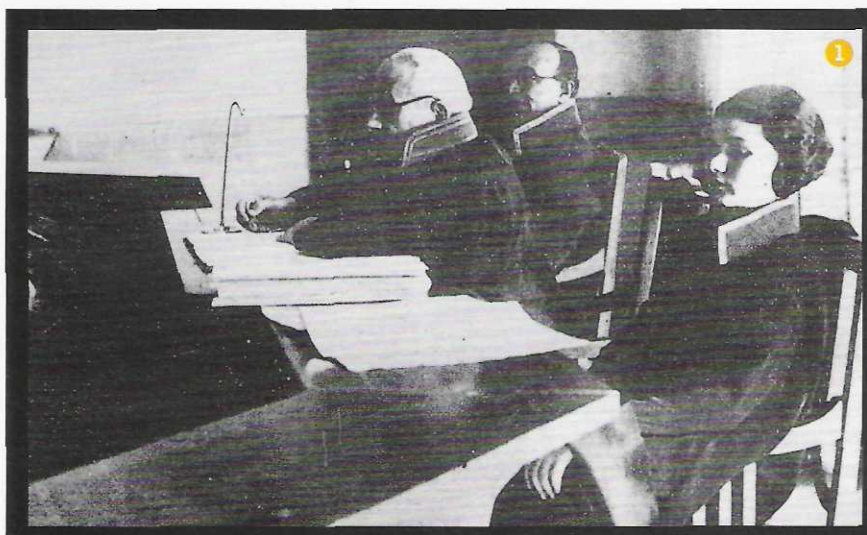
***Çalışmalarını** tamamlayan delegeler, üniversiteli kız öğrencilerin ziyaretlerini kabul ettiler (üstte). **Delegeler, Beylerbeyi Sarayı'nda, bir çay molasında** (solda).*

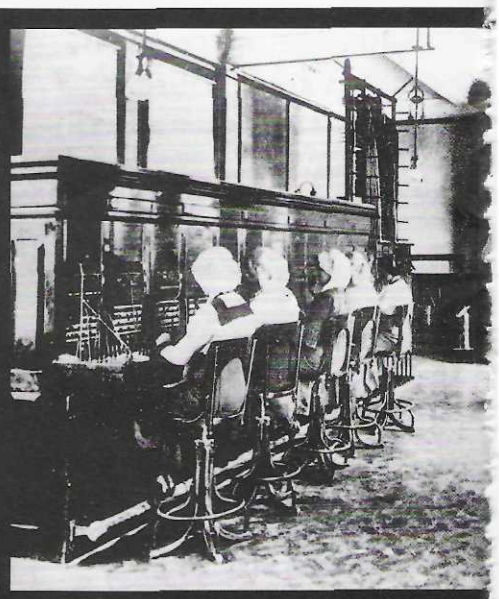
"Kadın için hak beraberliği, insanlık için barış istiyoruz!„

Uluslararası 12 nci kadın kongresi İstanbul Valisinin nutkile açıldı, dünya kadınlarının istekleri, kongrenin neler görüşeceği anlatıldı, murahhaslar birbirlerile tanıştılar, komisyonlar seçildi

merakediyorum@googlegroups.com

Eğitimle özgürleşen

Öncü Türk kadınları

Önce cumhuriyet, ardından eğitim ve inkılaplar...Kadınlar da kaderlerini değiştirmek istiyorlardı artık; geleceklerinde söz sahibi olmak, eğitim almak, çalışmak...

ENGİN NARİN

Onlar, Türkiye'nin ya 'ilk'leri oldular ya da 'öncü'leri... Çocuklukları, işgal altında kalan bir ulusun fertleri olarak, düşmana duydukları kinle geçti. Sürgünü, açlığı ve sefaleti, daha bebe sayılabilecekleri yaşlarında öğrendiler. Mustafa Kemal'in yanında savaşmaya giden babalarının dönüşünü, zafer gününü beklediler. Oysa çoğunun babası dönmeyecekti...

Acıların ve yıkımların ardından, zafere ulaşıldığında ise her şeyini yitirmiş bir millet vardı geride; yoksul, eğitimsiz... Ama bir şey vardı; belki de bugün eksik olan şey: Kuvay-i Milliye ruhu...

Büyük bir seferberlik başlamıştı. Cumhuriyet'in ilanı, ardından eğitim ve inkılaplar... Herkes kaderini değiştirmek istiyordu artık; geleceğinde söz sahibi olmak, eğitim almak, çalışmak...

Kadınların rolü de değişmekteydi. Geleneklerin, peçenin, kafesli pencerelerin ardında değil; okullarda, çalışma hayatında olmak istiyorlardı.

Atatürk, kızların eğitimine önem verdi. Yeni okullar

Yıl 1929: İlk kadın doktorlarımızdan bir grup (sağda).

1. Cumhuriyet adliyesinde, bir kadın hakim görev başında.
2. *Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul* Telefon Merkezi'nde çalışan kadın memurlar.
3. Bir erkek okuluna tayin edilen ilk kadın öğretmen Tezer Ağaoğlu (Taşkıran).
4. İlk kadın radyo spikerlerinden Emel Gazimihal.

açıldı; yabancı öğretmenler, uzmanlar getirtildi. Başarılı genç kızlar, yurtdışına, burslu olarak eğitime gönderildi. Bu genç kızlar, tek başlarına, zorlu bir eğitim mücadelesi verdiler orada. Çoğuna kalmaları da teklif edildi. Ama istemediler; ülkelerinin onlardan hizmet beklediğini biliyorlardı.

Kimi at sırtında, aileleri ikna ederek öğrenci topladı köylerden; kimi, doğum yaptığının beşinci günü, yine at sırtında, hasta bir çocuğa koştu. Kimi evde bebeğini bırakıp dağ, bayır kazı alanlarını dolaştı. Kimi, binlerce yıl önce var olmuş bir uygarlığı okuyup topluma kazandırdı. Kimi, ilk kadın posta dağıtıcısı, kimi eğitimli ilk ebe, kimi de ilk avukatlardan biri oldu...

Onlar eğitimli, çalışkan, özverili; mesleklerinde öncü Türk kadınlarıydılar. Şimdi, onlardan sadece bir kaçının eğitim serüvenini okuyacaksınız.

O günlerin ve o insanların günümüzden farkı neydi? İşte birkaç cevap...

Arkeolojide dört öncü kadın

Muazzez İlmiye Çığ

Cumhuriyet Sümerolog'u...

89 yaşında bir 'cumhuriyet genci' o. Öğretmen babası ilimle uğraşsın diye, İlmiye adını koymuş ona. 1923-24 yıllarında ilkokulda...

Ardından, Bursa'da kızların gidebileceği başka bir okul olmadığı için Bursa Kız Muallim Okulu'na gidiyor. Sınava girdiği gün, köylerden kasabalardan çoğunlukla anneleri ile gelmiş kızları hatırlıyor:

"Anneler vardı yanlarında; baş örtülü, pardösülü... Cihan Harbi, Kurtuluş Savaşı... Erkeklerin çoğu şehit olmuştu!"

O günlerde büyük bir okuma seferberliği var. Aileler kızlarının okuması için adeta birbiri ile yarış ediyor. Çıktığı her gezide, halk Atatürk'e "Okul istiyoruz!" diye sesleniyor.

1929 yılında bitirir okulunu. Dört buçuk yıl öğretmenlik yapar. Muazzez'in öğret-

Muazzez İlmiye Çığ, 1976'da, eşi Kemal Bey ile (solda) ve arkadaşımız Engin Narin ile (üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Muazzez ilmiye Çığ, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde arkadaşı Hatice Kızılyay ile birlikte (sağda) **ve öğrencilik yıllarında** (altta).

men maaşı aile için önemlidir. Maaş babaya verilir ve aile geçimine katkı sağlanır; tıpkı diğer arkadaşları gibi...

Derken, babası Ankara'da üniversite açılacağını haber alır: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi. Bir defaya mahsus olmak üzere kız muallim okulu öğrencileri de alınacaklardır. Muazzez ve yakın arkadaşı Hatice (Kızılyay), üniversiteye gitmek isterler ama maaşları kesileceği için endişelidirler. Nasıl geçineceklerini düşünürler. Sonunda karar verilir.

15 Şubat 1936'da, bir yorgan dengi, küçük bir tahta valizle ile Ankara'nın yolu tutulur. Pek çok bölümün dersleri başlamış, onlar kayıt için geç kalmışlardır. Bir tek Almanya'dan hocası yeni gelen, Hititoloji Bölümü'nde yer bulurlar. Sumeroloji, Hititoloji, arkeoloji... Anlamını bile bilmedikleri bir sürü "loji". Sadece okumak isterler. Ama hiç de kolay günler beklemez onları.

"Tabii kolay geçmedi. Üniversiteye gidecek paramız yoktu. Sadece bir gaz lambası ve bir yer yatağının olduğu küçük bir odada kaldık.... Soba yok, ateş yok. İki kişi, bir kişilik yemeğe yazıldık. Ama o bir kişilik yemeği de ısıtacak bir şeyimiz yoktu."

Ve nihayet, yazışmalar ve sınav sonucu okula yatılı kabul edilirler. "Ondan sonra harika bir zamandı. Sıcak bir yemek, sıcak bir yatak... Giysimize kadar veriyorlardı. Çok iyi eğitim aldık."

Muazzez İlmiye Çığ ve Hatice Kızılyay, Türkiye'nin "ilk"i olmayı başardılar. Onlara sayısız ve numarasız teslim edilen binlerce tableti, devirlerine, konularına, tarihlerine göre arşivleyip korumaya aldılar.

Muazzez İlmiye Çığ, yalın bir dille yazdığı kitapları ve makaleleri aracılığı ile her kesimden insanı geçmişte yolculuklara çıkarmayı bildi...

➤ *Cumhuriyetin 80. yılını değerlendirir misiniz?*

Eğer o günkü, 15 yıllık hızla girseydik, bugün biz 80 değil, 150'lerde olacaktık. Biz o hızı kestik. Dışarıdan borç almaya başladık. Alınan borcu kredi olarak verdik. Verdiğimiz kredilerden ne alacağımızı hesap etmedik. Eskiden herkes eşitti. Bugün çok fakir var, çok da zengin var. Ama devlet fakir. Şimdi dışarıdan para geldi, kimlerin cebine girdi?.. Şimdi neyi görsem böyle lüks olan; IMF'nin parası diyorum. Toplumlar geri gitmezler, ilerleme mutlaka olacaktır. Atılım yapabilir miyiz, bilmiyorum!"

Muazzez İlmiye Çığ, 1925'te Bursa Özel Bizim Mektep'te (sağ üstte) **ve öğretmenlik yaptığı yıllarda, 1927'de ilk sınıfı ile birlikte** (sağda).

ARKEOLOJİ VE SANAT DERGİSİ ARŞİVİ

Prof. Dr. Jale İnan

'Türk arkeolojisinin tanrıçası'

Babası Aziz Ongan, İstanbul Arkeoloji Müzeler Umum Müdürlüğü'ne kadar yükselen bir memur. Jale İnan, "Çocukluğum, arkeoloji ve sanatla dolu bir ortamda geçti" diye başlar söze.

Türkiye'de arkeoloji eğitimi verilmez o günlerde. Almanya'da arkeoloji eğitimi alabilmek için bursa başvurur. Burs kabul edilir fakat, liseyi yeni bitirmiş genç bir kızın tek başına yurtdışına gitmesi yakın aile çevresinin tepkisini yol açar. Bu noktada anne ve babası destek verirler kızlarına.

II. Dünya Savaşı'na kadar hem dil hem arkeoloji eğitimine devam eder. Savaş yıllarında, Türkiye öğrencilerini geri çeker, dönmek istemeyen öğrencilere de sorumluluğun tamamen kendilerine ait olduğuna dair kağıt imzalatırlar. Jale İnan, bu kadar emek verdiği eğitimini yarım bırakmak istemez, hiç düşünmeden imzalar bu kağıdı.

Fakat savaş günlerinde Almanya'da eğitime devam etmek hiç de kolay değildir.

Yiyecek azalmıştır; *üniversite ve kitaplıklar* ısıtılmamaktadır. Bombardıman sayısı artmıştır. Siren çaldığında havasız, rutubetli sığınaklara en kısa zamanda inmek gerekmektedir. Bundan sonrasını ondan dinleyelim:

"Ben küçük bir çantayı hep hazır bulunduruyor ve kat kat giyinip iniyordum. Çantamda fotoğraf makinem, kalın giysilerim ve sığınakta çalışacağım notlarım oluyordu. Yine bir akşam sığınağa inmiştik. Hitler'in yaş günüydü. Müthiş bir alarm vardı. Herkes çığlık çığlığa bağırıyordu. Ben de bir köşede ders çalışıyordum. Kadının biri bana bağırarak "Sizin sinirleriniz çelikten mi" dedi. Ben de "Hayır, sizinki gibi. Bağırmakla bombanın istikametinin değişeceğine inansam emin olun hepinizden çok ben bağırırım" diye cevap verdim.

1946... Jale İnan bir kadın, bir anne. Bir yaşındaki çocuğunu evde bırakıp, dağ bayır demeden, yolu olmayan köylere kazı öncesi hazırlık yapmak ve sonra da bu kazıları yönetmek için gider.

Köylülerle kaynaşır, dertlerine elinden geldiğince derman olmaya çalışır.

En büyük isteği, iyi arkeologlar yetiştirmektir. Bir de Anadolu'nun tarihi mirasına sahip çıkmak ve bu mirası dünyaya tanıtmak...

Muhibbe Darga

Hitit dilinin izinde bir Cumhuriyet kadını

Muhibbe Darga (d. 1921), İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nü, 1943'te bitirdi. 1947'de doktora derecesini aldıktan sonra, 4 yıl boyunca, Theodor Bossert ve Halet Çambel ile birlikte 'Karatepe' kazılarında çalıştı. 1973'te profesör olan Darga, 1985'te emekli olsa da arkeoloji eğitimi konusundaki çalışmalarını sürdürdü.

Darga, Cumhuriyet döneminin ilk bayan arkeologlarından biri olarak, Ön Asya dilleri ve kültürleri alanındaki çalışmalarıyla öne çıktı. Yaptığı dil araştırmaları, işlevleri bilinmeyen pek çok Hitit yapı ve heykelinin tanımlanmasını sağladı.

ARKEOLOJİ VE SANAT DERGİSİ ARŞİVİ

Muhibbe Darga, 1976'da, Aksaray Müzesi'nde sergilenen hiyeroglif bir yazıtın başında çözümleme yaparken (üstte) ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat *Fakültesi'ndeki* odasında (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Halet Çambel

İ. Ü. Prehistorya Kürsüsü'nün kurucusu

Türkiye'nin ilk bayan profesörlerinden biri olan Halet Çembel, asker ve siyaset adamı Hasan Cemil Çambel'in kızı olarak, 1916'da dünyaya geldi. 1933-1939 yıllara arasında, Fransız Hükümeti'nin bursuyla, Paris'te Sorbonne Uygulamalı Yüksek Araştırmalar Okulu ve Louvre Okulu'nda arkeoloji eğitimi gördü. Halet Çambel; 1940'ta, İstanbul Üniversitesi'nde, H. T. Bossert'in asistanı olarak göreve başladı.

1946'da, Bossert ile birlikte, Adana'nın Kadirli ilçesinde, İ.Ö. 7. Yüzyıl'a ait 'Karatepe- Aslantaş' yerleşimini saptadı. Surlarla çevrili bu yerleşimin iki ana girişinde bulunan heykel, yazıt ve kabartmaların onarılmasına katkıda bulundu ve bölgenin Türkiye'nin ilk açık hava müzesi halinde düzenlemesini sağladı.

ARKEOLOJİ VE SANAT DERGİSİ ARŞİVİ

1960'ta profesör olan Halet Çambel, İstanbul Üniversitesi'nde 'Prehistorya Kürsüsü'nün kuruluşunu gerçekleştirdiği gibi; fakülte içinde, yerli yabancı uzmanların yararlanabileceği bir prehistorya laboratuarının oluşturulmasına da katkıda bulundu.

Süreyya Ağaoğlu

Türkiye'nin ilk kadın avukatı

ZEHRA TOSKA ARŞİVİ

Azerbaycanlı olan baba Ahmet Ağaoğlu, eğitimine Fransa'da devam eder. Orada tanıştığı Jön Türkler'in etkisi ile milliyetçi fikirler benimser. Azerbaycan'a dönüp yurttaşlarına yararlı olmak ister. Orada ilk Türkçe gazete olan İRŞAD'ı çıkarır. Meşrutiyetle birlikte, Paris'te tanıştığı ittihatçılara katılmak üzere Türkiye'ye gelir.

Süreyya Ağaoğlu'nun anıları da işte burada başlar. Babasının sık sık tevkif edilmesi ve Malta'ya sürülmesi, hukuk okuma idealini doğurur.

İstanbul Çarşıkapı'daki İttihat Mektebi'nde ilkokula başlar. Halide Edip, sık sık ziyaret etmektedir okullarını. Okul müdürü ise Nezihe Muhittin'dir.

Evde zamanın tanınmış yazarları ile devrin siyasî ve fikrî gelişmelerinin tartışıldığı bir ortam vardır. Evdeki hürriyet havasını okula taşımak ister Süreyya. Arkadaşlarına cumhuriyet rejiminden, hürriyetten bahseder.

Lise hayatı işgal yıllarına rastlar. İşgalcilere karşı düzenlenen mitingler, Halide Edip Hanım'ın konuşmaları... Arkadaşları ile o da yer alır bu mitinglerde. Babası Malta'ya sürülmüştür ve akıbeti belli değildir. Süreyya'nın hırçınlığı ve içindeki isyan duygusu gün geçtikçe artmaktadır.

1921 yılında bitirir liseyi. Hukuk Fakültesi'ne gitmek ister. Ama o zamanlarda hukuk kadınlara kapalıdır, uygun

Beyhan Hanım

İlk kadın avukatlardan

Beyhan Hanım ilk duruşmasına, 28 Kasım 1928'de çıkar; İstanbul I. Ticaret Mahkemesi'nde bir kadını savunur. Avukatı ve müvekkili kadın olan bu ilk dava, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde kat edilen ilerlemenin simgesel örneklerinden biriydi.

görülmez. Arkadaşlarının gülüşlerini aldırmadan Darülfünun'a gider.

Hukuk Fakültesi profesörleri bir masa başında oturmaktadır. "Ben Süreyya Ağaoğlu, hukuk tahsili yapmak istiyorum, beni de kaydeder misiniz?" der. Hayretle yüzüne bakarlar, belki de şaka yapıp yapmadığını anlamak için... Nihayet içlerinden biri cevap verir: "Üç arkadaş daha bul, fakülteyi hemen açalım". Evet, fakülte açmak gerekiyordur. Çünkü, erkeklerle kız öğrenciler birlikte eğitim göremiyor, kız öğrenciler için öğretmenleri öğleden sonra da okulda kalıyorlardı. Tabii bu uygulama tek bir kız için pek de mantıklı değildir.

Süreyya, adeta uçarak iner merdivenlerden. Başka fakültelere kayıt yaptıran kız arkadaşlarını hukuk için kandırmak gerekmektedir. Sonunda arkadaşlarından Bedia (Onar), Melehat (Ruacan) ve Saime'yi ikna ederek, hukuk fakültesini kızlar için açtırır. Okulun 1 numara ile kayıt olan ilk kız öğrencisidir...

Süreyya Ağaoğlu... Türkiye'nin ilk kadın avukatı. Uluslararası Kadın Hukukçular Komisyonu Başkanlığı yaptı. 1949'da Uluslararası Barolar Birliği Yönetim Kurulu'na tek kadın olarak seçildi. 1950'de Berlin'de, Uluslararası Hukukçular Komisyonu'na kurucu olarak katıldı.

Refet Angın
İlk kadın tarih öğretmenlerinden

Zor, çok zor yıllardır... Savaş günlerinin babasız çocuklarından sadece biridir o... Üç kardeşin en büyüğü Refet. Anadolu'dan gelecek babasını, Mustafa Kemal Paşa'nın zaferini bekler.

Bu duygularla büyüyen Refet Angın, ilkokulda başarılı bir öğrenci olur. Bu yüzden, okullarını ziyaret eden Mustafa Kemal'e çiçek sunma vazifesi ona verilir. Atatürk, Refet'e "Çocuk, büyüyünce ne yapacaksın, ne olacaksın?" diye sorar. O da "muallim olacağım" diye yanıtlar.

İlkokul bittiğinde, tek amacı Ata'ya verdiği sözü gerçekleştirmek olur.

Edirne'de hem akrabaları hem de Kız Muallim okulu vardır. Babası ile birlikte Edirne'ye giderler. Akrabaları kabul etmeyince babası onu bir arkadaşı olan Şakir Bey'in evinde bırakır.

Şakir Bey, "Ne işin var okumakla, sen bu evin kızı ol" der Refet'e. Refet, "Beni okutmayıp evlatlık alacaklar, hizmetçi yapacaklar" diye ağlar için için. Sonunda karar verir ve evden kaçar.

Edirne Muallim Kız Mektebi'ne gelir. Müdür yardımcısına ulaştığında, kimsesi olmadığını söyleyip, onu okula almaları için yalvarır, ağlar. Ne Şakir Bey, ne de müdür yardımcısı onu, eve geri dönmeye ikna edemez.

Sonunda, gidecek yeri olmadığı için yaz tatilini

Refet Angın [soldan birinci], 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la (üstte).
Refet Angın [solda; öğrencilik yıllarında] 1944'te Biga'daki evinin önünde (altta).
Süreyya Ağaoğlu, Hindistan'da, '1959 Beynelmilel Hukukçular Kongresi'nde Nehru ile beraber (sol altta).

merakediyorum@googlegroups.com

okulda geçiren birkaç öğrenci ile birlikte okulda kalmasına izin verilir. Tek şart vardır: Sınav günü geldiğinde bütün soruları doğru cevaplaması...

Öğrenime aç bu çocuk, amacına ulaşmak için bitlenmeye, kitapsızlığa ve bütün yokluklara rağmen çalışacak, sınavı eksiksiz cevaplamakla kalmayacak, önce okulunun sonra da milli eğitimin yüz akı olacaktır.

Cumhuriyetin 10. Yıl kuşağından, tarih öğretmeni Refet Angın... Türkiye'nin her yanında yüzlerce öğrenci yetiştirmiş.

Çalışma yaşamı nerede ise ortalama bir insan ömrü. Hayatının sonuna kadar, eğitim için çalışmaya devam edecek; öyle söylüyor...

Şimdi 88 yaşında; onu hâlâ Milli Eğitim Müdürlüğü'nde, haftanın beş günü vazifesinin başında bulabilirsiniz...

Nüshet Gökdoğan

Evreni gözleyen ilk Türk kadın astronom

Yatılı okuduğu Erenköy Kız Lisesi'ni birincilikle bitirir Nüshet. Yıl 1928... O yıllarda lise öğretmeni yetiştirmek üzere, başarılı öğrenciler Avrupa'ya gönderilecektir. Bu amaçla yapılacan sınava katılır ve kazanır.

Lyon'da, fen bölümü erkek lisesindedir... Sınıfta sadece dört kız vardır.

Bir yıl sonra, yine matematikte, daha yoğun bir eğitim almak için okulunu değiştirir. 60 kişilik sınıfta tek kız öğrencidir. O sıralarda Milli Eğitim, matematik bölümünde okuyanları astronomiye yönlendirmek ister. Nüshet, hemen kabul eder.

İki yıl daha matematik lisansı yapar. Bir yıl da fizik okumak için izin ister. Paris'e gitmesine karar verilir. Çok zor olan fizik eğitimini alacak; hem de rasathanede, 'saat tayini' konusunda staj yapacaktır. Yıl sonunda sınava girer. Bir kez daha zorlukları başarıya dönüştürmeyi bilmiştir. Başarılı olduğu için Fransa'da kalması önerilir, ama o kabul etmez.

Prof. Dr. Nüshet Gökdoğan... Türkiye'nin ilk astronomi eğitimi alan ve ilk astronomi profesörü olan; pek çok bilimsel çalışmaya ve çevirirlere imza atmış, öncü bilim kadını...

Nüshet Gökdoğan, Fransa'da eğitim gördüğü yıllarda (sağ üstte).

TAHA TOROS ARŞİVİ

Safiye Ali

İlk kadın tıp doktoru

Doğum tarihi bilinmiyor. 1916 yılının sonbaharında, Almanya'nın Würzburg şehrine tıp tahsili için gönderildi. Almanlar, üniversitelerinde ilk kez bir Türk kızını görüyorlardı. Kadın ve çocuk hastalıkları uzmanı olarak diploma aldı. 5 Temmuz 1952'de öldü.

Asıme (Somer) Şahsuvaroğlu

'Ehliyetname'li ilk kadın

Türkiye'nin ilk milletvekillerinden Mehmet Somer'in kızı olan 1914 doğumlu Asıme (Somer) Şahsuvaroğlu, 1934'yılında, babasının isteği üzerine ehliyet almaya karar verir. Altı ay boyunca, çift direksiyonlu ve frenli 'Cadillac' ile kurs görür; 20 yaşındayken, Türkiye'nin ehliyetli ilk kadın şoförü olur...

Safiye Hüseyin Elbi

Diplomalı ilk hemşire

Türkiye'nin diplomalı ilk hemşiresi olan ve 1880 yılında doğan Elbi; Cumhuriyet döneminde,

yoğun hizmetleri ile ün kazanmış, idealist bir kadındı. 1927'de Avrupa ve Amerika'da uluslararası kongrelere katıldı. 6 Temmuz 1964'te öldü.

İlk kadın mühendisler...

Yüksek Mühendis Mektebi'ni bitiren Sabiha *(altta)* ve Melek hanımlar, 13 Nisan 1933'te diplomalarını alarak, Türkiye'nin ilk kadın mühendisi olma onurunu kazandılar.

Diploma töreninden sonra çekilen kurada, yol mühendislerinden Sabiha Hanım Ankara, Melek Hanımda Bursa Nafıa İdaresi'ne atandılar.

İclal Ersin

İlk banka müdürü

İclal Ersin 1913 yılında doğdu. 1928 yılında İş Bankası Adana Şubesi'nde göreve başladı. 1955 yılında Nişantaşı Şubesi'nde müdürlüğe terfi ederek ilk kadın banka müdürü oldu. 1962 yılında emekli oldu. Ersin aynı zamanda, Türkiye'nin ilk kadın muhasebecisi ve ilk iktisat doktoruydu.

İŞ BANKASI ARŞİVİ

Selma Soysal

İlk matematik profesörü

Yedi çocuklu bir ailenin kızı olarak, 1924'te Zonguldak'ta doğan Selma Soysal; Akademik kariyerine, Prof. Dr. Cahit Arf'in asistanı olarak başladı ve tam 47 yıl boyunca İstanbul Teknik Üniversitesi'nde 'hocaların hocası' olarak çalıştı.

Sabire Aydemir

İlk kadın veteriner

Erenköy Kız Lisesi'ni 1933 yılında bitirdikten sonra, doktor olmayı düşünürken, fikir değiştirerek Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne

kaydını yaptıran Sabire Aydemir; okuldan mezun olduktan sonra 'ilk Türk kadın veterineri' unvanını aldı.

Melekper Kılıç

İlk kadın postacılardan

PTT, 1982 yılında, posta dağıtıcısı almak için açtığı sınava bayanları da çağırmıştı. İzmir'de yapılan bu sınava giren genç kızlar arasından yedisi, sınavı kazanarak ilk kadın postacılarımız oldular. Melekper Kılıç da onlardan biriydi...

Selma Emiroğlu

İlk kadın karikatürist

İstanbul, 1928 doğumlu. Resim yapmaya 1,5 yaşında başlayan Emiroğlu, 12 yaşındayken Cemal Nadir'in desteğiyle karikatüre yöneldi. İlk karikatürleri, 14 yaşındayken 'Amcabey' dergisinde çıktı. Emiroğlu, daha sonraki yıllarda Doğan Kardeş, Tef ve Akbaba gibi dergilerde de çizdi. ■

merakediyorum@googlegroups.com

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

Kadınların 'belleği' emin ellerde

Türkiye'nin ilk ve tek kadın kütüphanesi olan Kadın Eserleri Kütüphanesi, 'mesleklerinde ilk ya da öncü olmuş Türk kadınları' konusunda kapsamlı bir çalışma yürütüyor.

ENGİN NARİN

Belleği zayıf bir toplumuz biz; günü yaşayan, köşe dönmeye çalışan, geçmişi çabucak unutan... Onun için değil midir ki, 'tarih tekerrürden ibaret' sözünü pek severiz. İzin veririz çünkü, tarihin tekrarlanmasına...

İşte onlar, bu duruma karşı mücadele veriyorlar; en azından kadınlar adına... Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı...

Onlar, Türkiye'nin ilk ve tek kadın kütüphanesini kurmuşlar...

➤ *Türkiye'de böyle bir işe kalkışmak, diğer ülkelerdekinden biraz farklı olsa gerek...*

➨ Bizim dışımızdaki kadın kütüphanelerinden biri Amerika'da yaşayabiliyor, pek çoğu da Avrupa'da. Çünkü pek çok yerden destek görüyorlar. Ama biz, hem cebimizden hem de zamanımızdan vermek zorundayız.

➤ *Türkiye'de bugün önemli mevkilere gelmiş pek çok kadın var. Maddi güce veya çeşitli imkanlara sahipler...*

➨ Türkiye'de zengin bir sınıf var, burjuva sınıfı da oluşmakta. Fakat bu insanlar, sadece kendi açtıkları vakıflara para aktarmayı marifet sayıyorlar.

➨ Her şeye hayır diyen; hiçbir şeye el sürmeden yaşayanlar da çoğunlukta. Bütün bunlardan öte, bir de girişimci, zengin kadınlar var... Onlar da kendi içlerine dönük düşünüyorlar, ticari bir bakış açısı ile. Öyle ki, ben buna 'erkeksi' bile diyemiyorum; son derece ticari... Bir keresinde, bir erkekten 10 bin dolar bağış aldığımız oldu ama bunu bir kadınla hiç yaşamadık. Oysa bu, kadının ülkesine ve tarihine yaptığın bir yatırım. Kadın tarihinin oluşmasında, kadınların daha aktif rol oynamasını isterdik..

➨ Amerika'daki özel kütüphanelerde yapılan araştırmalar ün kazandırıyor. Yani araştırmacılar, yaptıkları araştırmaları duyuruyorlar. Zannediyorum, burada bizim

Sorularımızı yanıtlayan Kadın Eserleri Kütüphanesi yönetim ve genel kurul üyelerinden Selhan Endres, Nevval Sevindi, İmren Sipahi ve Emel Hakgüder (sağ üstte). **KEK tarafından hazırlanan ajandalardan birkaçı** (sağda).

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

bir 'duyurma' problemimiz var. Akademisyenlerin bu konuda tabiri caizse öncü olması lazım. Üniversitelerden buraya bir destek gelmesi gerekiyor, araştırmacı gönderme açısından...

➤ *Kadınları konu alan araştırmalar buraya akıyor mu?*

➨ Burası, kadın araştırmalarının mutfağı. Biz zaten bu bilinci vermeye çalışıyoruz; buranın kaynak olarak kullanılması bilincini... Dolayısıyla burada yapılan her çalışmadan bir kopya ediniyoruz. Diyelim ki Van'da, Hakkari'de bir araştırma yapılıyor; bundan haberimiz olursa, biz peşine düşüp araştırmayı edinmeye çalışıyoruz, bunu görev biliyoruz. Ama bunun dışında, üniversitelerden kadını konu alan araştırma ya da doktora tezi formundaki çalışmalar buraya gelmiyor.

➨ Böyle bir akış olmadığı halde, 14 yıllık bir çalışma var elimizde. Bunu geliştirmeye çalışıyoruz. Ama bu çalışma ivme kazanıp tekrar kendini besleyecek hale gelmedi. Fakat yeteri kadar araştırmacı, meraklı yok. Araştırmaların başlangıcı biraz da meraktır.

➤ *2004 ajandasında, mesleklerinde ilk ya da öncü olmuş Türk kadınları yer alacak. Çalışmalarınız ne durumda?*

➨ Kadınların tarihi gerçekten bilinmiyor. Hazırladığımız ajandayı matbaaya teslim etmemize çok az bir zaman kaldı, ama yine de çalışmalarımız devam ediyor. Örneğin, şu anda elimizde bir konu var, 'müzikte ilk isim'. Bunu mutlaka ajandaya koymak istiyoruz; ama müzikte gerçekten 'ilk' ismi koymalıyız, atlamakta istemiyoruz. İkinci, belki üçüncü ismi yakaladık; ama ilkinin hangisi olduğu konusuna henüz karar vermiş değiliz.

➨ Ajandada 40 Türk kadınıyla tanışabileceksiniz, fotoğrafları da yer alacak. Diğer ilk ya da öncü kadınların isimleri de liste olarak verilecek. Aslında bu, ajanda ile sınırlı kalmayacak bir çalışma. Ajanda sayfalarına sığdıramayacağınız hayat hikayeleri, mücadeleler ve başarılar var...

➨ Yazılı tarihin olmaması, kadın tarihinin yok sayılması bizim işimizi gerçekten zorlaştırıyor ama bir de keyifli yanı var. Yeni bilgiler ortaya çıktıkça, kadınların, bizim düşündüğümüz yıllardan çok önce, daha Osmanlı zamanında, kamu alanında çalışmak istediklerini, mücadele verdiklerini tespit ediyoruz.

➨ Kadın tarihi, resmi tarihten farklıdır. Kadın tarihi yaşar çünkü... Toplumu, toplumun gelişmesini kadın tarihinde bulabilirsiniz. Oturma odasına, eşyalara, yemek tariflerine, kıyafetlerine, yaşam tarzını yansıtır kadın...

➤ *Bu ajanda çalışması için sponsor bulabildiniz mi?*

➨ Maalesef... Her sene sponsor konusunda problem yaşardık, ama bu yıl gerçekten çok zorlanıyoruz. Cumhuriyet'in ilanının 80. yıldönümünde böyle anlamlı bir çalışma yapıyoruz, yine de destek bulamıyoruz... ■

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

FOTOĞRAF: MEHMET BARIŞ

Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin Fener semtindeki binası (üstte). Kadın Eserleri Kütüphanesi görevlilerinden Hülya Hayatsever ve Gönül Küfteoğlu, ajanda çalışması sırasında (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 1928: Ankaralı hanımlar, ikinci Meclis bahçesinde piyasada...

Bir Fransız yazarın gözüyle

Yeni Ankara'nın genç hanımları

Pierre Loti'nin takipçisi Claude Farrère, yeni kurulan Cumhuriyet Ankara'sının kadın tiplemelerini aktarmaya çalışırken, geleneklerle yenilikçiliğin çatıştığı ortama ışık tutar.

ORHAN KOLOĞLU

Claude Farrère, 20. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde üne kavuşmuştur ve Osmanlı devletinin tarihe karışması sürecinde, hem 'oriyantalist' bir romancı hem de ünlü 'Türk dostu' Pierre Loti'nin sözcüsü olarak, Türk dostluğunu yansıtmakla toplumumuzda isim yapmıştır.

Osmanlı topraklarına ilk kez 1895'te henüz 19 yaşında bir Fransız subayı iken gelen Farrère; Rodos, Kıbrıs, Bursa, İstanbul ve Trabzon'u gezer. Bu topraklardaki insanların dürüstlük ve misafirperverliğine tanık olur; ama Fransa'da aldığı askerî eğitimin etkisiyle, Türk aleyhtarı duygulardan kendini sıyıramaz.

Pierre Loti

1902'de tekrar görevli olarak geldiği bu ülkede, İstanbul'da, 1903 Eylül'ünden itibaren Pierre Loti'nin komutası altında çalışmaya başlaması, Farrère'in Türklere bakışını değiştirir. Kendi deyimiyle, "Şeytanî bir Türk düşmanlığından" ayrıla-

rak "baştan ayağa Türk dostu" olur.

Asker olmasına rağmen tıpkı Pierre Loti gibi, yazarlığını öne çıkaran ve bu alanda ilerleyen Claude Farrère, daha sonraki yıllarda, kendisindeki bu köklü değişimin, Ortadoğu'daki diğer ülkeleri ziyaretleri sırasında ve bu topraklarda, en üst düzey yöneticiden sade halk adamına kadar, her seviyeden insanı tanımasından kaynaklandığını vurgular.

Ancak Loti ile Farrère arasında önemli bir fark vardır: Loti, modernleşmeyi reddeder; Osmanlı topraklarında geleneksel yapının korunması konusunda ısrarcıdır. Ayrıca Loti eleştirilerinde, Batı'yı ve Fransızları da hedef almaktan çekinmez. Oysa Farrère daha milliyetçidir. Ama Farrère, roman ve yazılarında, Türk savunuculuğunu terk etmez. Örneğin 1907'de yayımlanan 'L'Homme qui Assassina' (Öldüren Adam) adlı romanında, dönemin Levanten Beyoğlu sosyetesinin çarpıklıklarını yansıtırken, Türkleri saygıyla anar...

Claude Farrère, "Sevr'de ben de Türkiye'nin ölmüş olduğunu sanmıştım. Ama yaşıyor, hem de Mustafa Kemal başında olduğundan beri, büyük güçle yaşıyor" diyecek kadar Ankara'ya destek çıkar. Ancak Cumhuriyet'in ilanı, saltanatın kaldırılması ve Hilafet'in lağvı, Farrère'in düşlerindeki Türkiye'nin sona ermesi demektir.

Dolayısıyla Farrère Ankara'nın devrimci politikalarına olumlu bakmaz, sürgüne gönderilen son halifeyi Fransız himayesindeki Tunus'a yerleştirme gibi çabalarda bulunur. Sonuçta, Ankara'yla ilişkilerinde de doğal olarak bir soğukluk yaşanır...

İşte böyle bir ortamda, eskisi kadar ilgi görmediği Ankara'yı ziyaret eden Claude Farrère, ülkesine döndüğünde, "Ankara'nın Dört Hanımı" adlı romanını kaleme alır.

"Ankara'nın Dört Hanımı" romanı, Müslüman Türk kadınların yaşamı konusunda Pierre Loti'nin 'Aziyade' romanıyla başlattığı ve 'Les Dé-

19 Haziran 1922: Başkomutan Mustafa Kemal, Fransız yazar Claude Farrère'i Adapazarı'nda karşılıyor (üstte). Yıl 1928: Ankaralı bir hanım, Avrupa modasına uygun giysileriyle, başkent sokaklarında (solda). Yıl 1924: Ankaralı hanımlar, çocuklarıyla birlikte Meclis önünde bir tören izliyorlar (sol altta).

Farrère'in kitabı

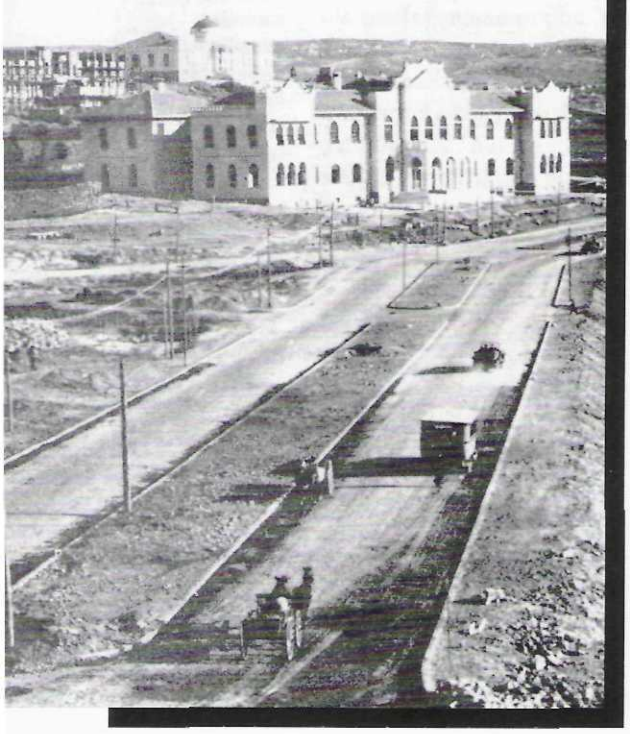
Claude Farrère'in "Les Quarte Dames d'Angora" (Ankara'nın Dört Hanımı) adlı yapıtının 1933'te Paris'te Flammarion Yayınevi tarafından bastırılan popüler versiyonunda, kapak ve arka kapak...

merakediyorum@googlegroups.com

Ankara'nın gelişimi

Başkent Ankara'nın imar planını Prof. Hermann Jansen yapacaktır (1928-29): Üstte, soldan sağa; Prof. Celal Esat Arseven, İmar Heyeti Bşk. Hilmi Bey, Jansen'in yardımcısı Earley, Prof. Jansen ve Ankara Belediye Başkanı Asaf (İlbay) Bey... 1925'ten sonra, eski dar sokaklı, kerpiç evli Ankara'nın yanı başında, modern bir başkent yaratılır. 1926-27 yılları arasında, eski Taşhan Meydanı'nından (Ulus'tan) şimdiki Kızılay'a doğru, Atatürk Bulvarı'nın doğrultusu çizilir ve ilk binalar yükselmeye başlar *(altta)*: Solda Dışişleri Bakanlığı binası tamamlanmak üzere. Arkada, Etnografya Müzesi'nin inşaatı bitmiş (kubbeli bina). Onun solunda Türkocağı (sonra Halkevi) inşaa edilmekte...

senchantées' (Mutsuz Kadınlar) ile devam ettirdiği değerlendirmenin tamamlayıcısı sayılır. Loti'nin Aziyade'sinde harem yaşamının mutluluğu kadar, ıstıraplı yanı vardır. İkinci romanda ise feminist akımın desteklenmesi; ama sınırın fazla aşılmaması isteği öne çıkar. Farrère'in yapıtında ise, doruğuna erişmiş bir özgürleşmenin tartışması vardır.

Romanın altı kahramanından ikisi ('Büyükanne Pembe' ve torunu sayılacak Günay) arka plandadır. Asıl kahramanlar, iki Türk kadını Lale ile Şirin ve iki Fransız; Doktor François Villandry ile yazar Luc Saint-Gemme'dir. Ancak romanın yarattığı çevrede öne çıkan, modernleşen Türk kadınının haklarını elde etmesi değil; otomobil kullanan, gece kulüplerine giden hanımların 'Ankara Palas ortamı'dır.

MODERN KADIN TİPLEMELERİ

'Lale' ve 'Şirin' tiplemelerini olayların içine yerleştirmek için Claude Farrère, onların karşısına, farklı yapıda iki Fransız çıkarır: Doktor Villandry dürüst, farklı kültürlere saygılı bir kişiliktir. Pierre Loti çizgisinde, Türkleri

Claude Farrère, 1922'de neden Türkiye'deydi?

Birinci Dünya Savaşı bitip barış pazarlıklarının başladığı dönemde, Pierre Loti'nin hasta yatağından yürüttüğü Türk yanlısı kampanyada, asıl aktif rolü Farrère üstlenecektir: Yazar, Ermeni ve Yunan kampanyalarına karşı çıkacak, Paris ile Ankara arasındaki yakınlaşmaya katkıda bulunacaktır.

Zaten 1922'nin Mayıs başlarında Claude Farrère'in Türkiye'ye gelip hem Sultan Vahideddin hem de Mustafa Kemal ile görüşmesi, iki karşıt anlayışı uzlaştırma yolunda görevlendirilmiş olduğunu da kanıtlar *(sağda; Farrère, Haziran 1922'de Adapazarı'nda)*. Fransa'nın bu politikasının altında, İngilizlerin yürüttüğü "Hilafet'i kontrol altında tutma" politikasına karşı, Fransız çıkarlarına uygun bir çözüm arayışı vardır.

seven ve haklarını kabul eden özelliklere sahiptir. Onun tepkileri, aslında Farrère'in görüşlerinin yansımasıdır.

Yazar Saint-Gemme ise şöhret ve zenginlik arayan bir maceraperesttir. Farrère, doktorun karşısına 'idealist Türk kadını'nı simgeleyen Lale'yi; yazarın karşısına ise, tıpkı onun gibi maceraperest Şirin'i çıkarır.

O dönemde, hem Fransa'da hem de diğer Avrupa devletlerinin çoğunluğunda, henüz kadınlara tanınmamış kimi hakların genç Türkiye'de yasallaştırılması, Claude Farrère'i bu romanında, eleştirel bir tavır takınmaya itecektir...

Büyücek bir köy saydığı Ankara'da -ortada hiç de böyle bir iddia bulunmadığı halde- İstanbul, hatta Paris'i geçmeğe yönelik bir başkent inşasına kalkışılmasını 'megalomani' diye nitelemekten kaçınmayan Farrère; 'harem' ve 'çarşaf' konusuna ilişkin olarak roman kahramanı Lale'ye söylettiklerinde, aslında kendi fikir karmaşasını yansıtır:

"Biz Türklerin bugün 'Harem Kadını' diye tarif ettiklerimizin kategorisine, çağdaş yaşamın kendilerini sıktığı ve huzursuzlaştırdığı kadınlar gibi, çağdaş yaşam kendilerine uygun olmayan kadınlar da girer. Bizim eski Türk haremleri, Batı'da hayal edildiklerinden çok farklı idiler. Oradakilerin oldukça geniş bir özgürlük alanları vardı; gayet tabii, özgür olmayı isteyenlerin... Hatta, bugünün kadınlarına dahi tanınmayan bir istekte bulunma özgürlüğüne de sahiptiler."

İDEALİST KADIN: LALE

Lale, 35 yaşında, güzel, Abdülhamid döneminde devletin topçu kuvvetleri başkomutanı olan babasının vatan sevgisini miras almış bir duldur... Eşi, bir süvari generali olan 'Muhtar Paşa'dır. Daha 12 yaşındayken, Balkan Savaşı sırasında gönüllü hastabakıcılık yapmış ve eşiyle bu ortamda tanışmıştır. Aralarında yaş farkı olmasına rağmen

1920'lerin ikinci yarısında, Gazi Orman Çiftliği'ndeki Marmara Havuzu etrafındaki 'gazino', Ankara'nın en büyük eğlence yeri haline gelir (sol üstte). Anafartalar Caddesi; yıl 1928 (sol sayfada). Yine Anafartalar Caddesi; yıl 1930 (en solda). 31 Aralık 1929: 'Gazi', Hariciye Köşkü'ndeki yılbaşı balosunda Ankaralı hanımlarla beraber (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

1929'un Ulus Meydanı: Zafer Abidesi dikilmiş ve meydan, belli ölçülerde düzenlenmiş (sağda). 1923'lerin Ankara'sında, ticaretin önemli merkezlerinden Karaoğlan Çarşısı (altta). Yıl 1924: Ankara'nın bir başka alışveriş merkezi, ünlü Tahtakale (sağ altta). 1929'da, bu mahalle tamamen yanacak ve semt yeni baştan inşa edilecektir.

ona sadık kalmıştır. Savaş sırasında hastanede tanıştığı Fransız doktor François Villandry ona hayran ve âşıktır...

Lale, Sultan Vahideddin'in Hanedan'ı kurtarma amacıyla İngiltere'yi yardıma çağırdığı aşamada, Mustafa Kemal'in ülkeyi yabancılardan kurtarma çabalarına inanır ve 1922'de annesiyle birlikte Ankara'ya yerleşir.

Bunda, "İyi bir Türk ve milliyetçi olarak, cuma selamlıklarında padişaha İngiliz birliklerinin eşlik etmesine tahammül edememesinin etkili olduğunu" söyler.

Otomobil kullanmaktan zevk alan, İstanbul'un gece kulüplerinde dolaşmayı seven, erkek arkadaşlarıyla Polonezköy'de at koşturan Lale, aynı zamanda içinde yaşadığı topluma hizmet verme, ailesine destek olma gibi geleneksel değerleri de savunur. Kendisine âşık olan Dr. Villandry'nin evlenme ve Fransa'ya yerleşme tekliflerini reddeder... İyi yürekli doktorun Lale'nin annesi Pembe Hanım'a ve teyze kızı Günay'a sahip çıkma, onları da Fransa'ya götürme talebine de karşı çıkar Lale: Yâd ellerde onların mutsuz olacağını bilmektedir...

"Allah'ıma şükür, bin şükür, Konstantinopl'dayız; Ankara'da değiliz" diyen Şirin'in aksine; Lale, Ankara'da, bir köyden başka bir şey olmayan 'yeni Başkent'te yaşamaya devam edecektir...

Lale'nin annesi Pembe Hanım ise, 70'ine merdiven dayamış, eski tarz yaşamdan ve geleneklerden kopması mümkün olmayan bir kişiliktir... Bununla birlikte, kızının ve yeğeninin en modern davranışlarına karşı bile, sert bir tepkisi yoktur. Hatta, açık fikirli merhum kocasından aldığı esinle, yeniliklere karşı çıkmaz.

HEDEFSİZ BİR KADIN: ŞİRİN

Şirin, 31 yaşında, çok güzel ve üstelik zengin bir kadındır... Pembe Hanım'ın merhum kız kardeşinin kızıdır. İlk kocası, Sultan Vahideddin'in Hariciye nazırlarından 'Fuat Ziya Paşa' ile 1919'da; Paşa 50, kendisiyse 19 yaşında iken evlenmiştir. Paşa'nın sadrazamlığa getirileceği söylentilerinin iyice yayıldığı bir sırada Şirin'in bu evliliği kabul etmesinde, onun hırs derecesinin

yüksekliğini görmek mümkün... Ancak günlerini Taksim ile Tünel arasında dolaşmakla geçiren Paşa'nın bu göreve getirilmeyeceğini anlayan Şirin, hemen boşanmaya karar verir.

Herşeyin Ankara'ya bağlandığı 1924 yılında, Gazi'nin gözdesi ve geleceğin başvekili sayılan 'Cemil Kâmi' ile evlenip Ankara'ya yerleşir. Bunun 'bir aşk evliliği' olmadığı ortadadır. Nitekim kocasının 'Meclis İkinci Reisliği'ne getirilmesine rağmen, başvekil olamayacağını anlayan Şirin, o makam için adı geçen 'Ruşen Selahaddin' ile flört eder. Ama onun da gözden düştüğü haberleri yayılınca, kocasından boşanmak istediğini bildirmekten ve Fransa'dan yeni gelmiş yazar Luc Saint-Gemme ile İstanbul'da tatil yapmaktan geri kalmaz.

Kişisel ihtiraslarını tatmin hırsından başka bir yaşam hedefi bulunmayan Şirin, sonunda bir yol ayrımına gelir: Hiç istemediği ve sürdüremeyeceğini düşündüğü 'normal' bir yaşam tarzına dönmektense, intiharı tercih eder.

Şirin'in ilk eşi Fuat Ziya Paşa'dan dünyaya gelen Günay ise, on yaşlarında bir kız çocuğudur. Anne ve babasının boşandıkları dönemde dört yaşında olduğu için, babasını pek iyi anımsamaz. Buna karşılık, annesine bağlıdır. Annesine göre, 'Pembe Hanım'ın etkisine dayanan dinine bağlılığı da, onun karakterinin önemli bir parçasıdır. Ayrıca, annesinin tek başına kaldığı Ankara Palas'a tek başına giderek, ona burada kalmamasını, eve dönmesini söyleyecek kadar bilinçlidir. Zaten bu 'Ankara Palas ziyareti' de kendini iyiden iyiye yalnız hisseden annesi Şirin'e, içine düştüğü durumu kavratacaktır... ■

Yıl 1925: Türk kadınları Millet Mektepleri'nde Latin harfleriyle *okuyup yazmayı* öğreniyorlar (solda). 1930'larda, Kayaş'taki gazinolarda, artık kadın-erkek birlikte eğleniliyor ve dans ediliyordu (en solda).

Farrère'in kitabındaki çeviri sorunları...

Claude Farrère'in "Les Quarte Dames d'Angora" adlı yapıtı (Flammarion, 1933, Paris) Kriton *Dinçmen'in çevirisiyle iki* ayrı yayınevi tarafından basıldı (Scala Yayıncılık, İstanbul 1999 ve Arion Yayınevi, 2003). Popüler Tarih için, yapıtın özgün metnini ve çeviriyi okumak durumunda kalan Orhan Koloğlu bize, çeviriye ilişkin, şu notları gönderdi:

"... bazı sözcüklerde çelişki bulunduğu izlenimine kapıldım ve kitaplığımdaki Paris 1933 baskılı orijinal nüshaya başvurdum. Yazar, 16. sayfada 'lieue' sözcüğünü kullanmış. Bir yol ölçüsü 'fersah' anlamına gelir. Çevirinin 37. sayfasında bu sözcük, 'bölge' yapılmış, yani 'lieu' ile karıştırılmış... Yazar harem için, 'kadınları içinde tuttukları bir tür kafes' benzetmesini yapıyor. Oysa çevirmen, 'kafes' sözcüğünü 'kümes' diye *tercüme etmiş:* Aralarında büyük bir fark olduğunu kabul gerekir!.. Yine orijinal metnin 16. sayfasındaki uzunca bir bölüm, tamamen atlanmış. Burada, Ankara'yı 'başkent' yapma girişimlerinin, Claude Farrère tarafından bir 'megalomani' olarak görülmesinin, herhalde Atatürk'e hakaret anlamına geleceği düşünülmüş. Ancak herhalde kimsenin bir eserin bütünlüğünü böylesine değiştirmeye hakkı olamaz... İşin ilginci, Radikal gazetesinin 29 Ağustos 2003 tarihli 'Kitap' ekinde, eserin tanıtımını yapan Özlem Tezcek'in de bunlardan hiç haberi yok!.."

merakediyorum@googlegroups.com

Kadınlar yönetimde

Türk kadını, seçme ve seçilme hakkını erken elde etti. Ama devlet yönetiminde görev alabilmek, örneğin vali olabilmek için 68, başbakanlık için 70, kaymakamlık için ise tam 72 yıl bekledi.

ERTAN ÜNAL

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 5 Aralık 1934 günü tarihî oturumlarından birini yapıyordu. Öğleden sonra Kâzım Özalp başkanlığında toplanan Meclis, Malatya Milletvekili ve Başbakan İsmet İnönü ile 191 arkadaşının, Anayasa'nın bazı maddelerinin değiştirilerek Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmasına ilişkin önergesini görüşmekteydi.

Kürsüye çıkan Başbakan İnönü, önergeyle ilgili olarak söze şöyle başladı: "Yüce saylavlar (milletvekilleri), kadınların saylav seçmek ve seçilmek hakkına sahip olmaları için yüce katınıza teklif sunuyoruz."

Seçme ve seçilme hakkının Türk kadınına özellikle verilen bir lütuf olmadığını belirttikten sonra, İnönü sözlerini şöyle tamamladı: "Gelecek TBMM'de kadın saylavlarla beraber çalışmak, Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan beri bu memlekete getirdiği feyizlerin daha çok genişlemesini, daha ileri verimlerde bulunmasını temin edecektir kanaatindeyiz."

Diğer hatiplerin konuşmasından sonra, teklif 266 oyla ve alkışlar arasında kabul edildi. Buna göre, 22 yaşını bitirmiş her Türk kadını seçimlerde oy kullanabilecek, 30 yaşını bitirmiş her Türk kadını da aday olabilecekti.

Yasanın yürürlüğe girmesi, tüm yurtta kadınlar arasında büyük sevinç yarattı. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nde kadınlar, dünyanın birçok ülkesinden önce, par-

AKŞAM

Fırka namzedleri her tarafta ittifakla saylav seçildiler

Açık bırakılan 13 yerde müstakil saylav seçildi

Reisicumhur Atatürk'ün ulusa beyannamesi

Tramvay kapıları açık bırakılmıyacak

Sinema ve tiyatrolar kapatılmıyacak mekteler, günü gelince açılacak

8 Şubat 1935'te yapılan milletvekili seçimlerinde, Türk kadınları ilk kez oy kullandılar (üstte ve sağ sayfada, üstte). **9 Şubat 1935 tarihli Akşam gazetesi seçim haberlerini manşetten verdi** (sağda).

Cumhuriyet

Saylav seçimi dün bitti

Türk ulusu Atatürkün istediği itimadı bir kere daha gösterdi

Reisicumhur Atatürkün ulusa beyannamesi

lamento seçimlerinde söz sahibi olmuşlardı: Gerçekten kadınlar, örneğin Fransa'da 1945'te, Belçika'da 1948'de, İsviçre'de ise 1971 yılında bu hakka kavuşacaktı.

MUSTAFA KEMAL'İN KASTAMONU KONUŞMASI

Yıllardan beri bu yasanın çıkması için çaba harcayan Türk Kadınlar Birliği, İstanbul'da Beyazıt Meydanı'nda ve Taksim'de düzenlediği mitinglerle, Cumhuriyet rejimine ve Atatürk'e şükranlarını dile getirirdiler.

Çankaya Köşkü de yurdun dört bir yanından telgraf yağmuruna tutuldu, Atatürk kendisine çekilen teşekkür telgraflarına şu tür yanıtlar verdi: "Erdemli Türk kadınlığının yeni çalışma yolunda kendisine düşen büyük işi güvençle başaracağına kuşku yoktur."

Aslında, Cumhuriyet rejiminin getirdiği çerçevede, kadınların seçme ve seçilme haklarına kavuşmaları, Cumhuriyet'in temel taşlarını oluşturan devrimler süreciyle başlamıştı. Türk kadınına büyük değer veren, bunu yaptığı her konuşmada vurgulayan Atatürk, *1925'te Kastamonu'da* kadın-erkek eşitliğinin ipuçlarını veriyordu:

"Bir sosyal toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelmiştir. Kabil midir ki, bir kitlenin bir parçasını ilerletelim, diğerini ihmal edelim de kitlenin bütünü ilerleyebilsin. Mümkün müdür ki, bir topluluğun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer bir kısmı göklere yükselebilsin. Şüphe yok ki ilerleme adımları dediğim gibi iki cins tarafından *beraber arkadaşça atılmak* ve ilerleme ve yenilikle birlikte merhaleler aşmak lazımdır. Böyle olursa inkılap başarılı olur. Memnunlukla görüyoruz ki, bugünkü tutumumuz gerçek icaba yaklaşmaktadır. Herhalde de daha cesur olmak lüzumu açıktır."

Daha Cumhuriyet'in ilk yıldönümünde çıkarılan 'Tevhid-i Tedrisat Kanunu' ile eğitimde kadın-erkek eşitliği getirilmiş, 1925'te çıkarılan Kıyafet Kanunu ile de kadınların *örtünme zorunluluğu kaldırılmıştı*. Bunlara, 17 Şubat 1926 günü çıkarılan 'Medenî Kanun' eklendi. Böylece kadınlar medenî hakların tümüne kavuşurken, hukukî statülerinde de Batı standartlarını yakaladılar.

İşte bu süreç, meslek sahi-

1935'teki milletvekili seçimlerinin haberleri Cumhuriyet gazetesinde (sol üstte). *Bursa Kız Lisesi* Müdürlüğü yaparken adaylığını koyduğu İstanbul'dan milletvekili seçilen Fakire Öymen, sonraki seçimlerde de peş peşe üç kez Meclis'e girerek bu alanda bir rekor kırdı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

1930'ların Ankara'sında Mahkeme Başkanı bir kadın hakim (sağda). Parti üyesi ilk kadın, Cumhuriyet Halk Fırkası'na kaydını yaptıran Afet İnan olmuştu (en sağda).

bi kadınların bürokraside, devlet kurumlarında yer edinmeye başlamalarına da kapı açtı: İlk kadın doktorların göreve başlaması (1927), bir kadın hâkimin 'Mahkeme Başkanı' olması (1929-1930), Ankara Barosu'na ilk kadın avukatların kabul edilmesi (1929) bu alandaki önemli gelişmelerdi. Artık sıra, siyasal haklara gelmişti.

İLK ADIM: BELEDİYE MECLİSİ

Türk kadını siyasal hayata ilk adımını, Cumhuriyet'in 7. yılında, 5 Nisan 1930 günü attı. 1930 öncesi ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan kadınlara oy hakkı verilmesi yönündeki akımın gittikçe güçlenmesi ve TBMM'de taraftar bulması üzerine, 20 Mart 1930'da 'acele' kaydıyla Meclis'e sevk edilen 'Yeni Belediyeler Yasası'yla ilk adım atıldı.

1930 yılında İstanbul Belediye Meclisi'nde yer alan ilk beş kadından biri de Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir idi (en üstte). **İlk kadın Belediye Başkanı, 1950'de Mersin'den seçilen Müfide İlhan oldu** (üstte).

Yasanın belediye seçimlerinde oy kullanma ve Belediye Meclisi'ne üye olma şartlarını kapsayan 23 ve 24. maddelerindeki kadın-erkek ayrımı kaldırıldı.

Böylece bütün Türk kadınları, bu yasa kapsamında, oy kullanmaya başladılar.

Meclis'teki oylamaya 117 milletvekili katılmadı ve yasa, 198 oyla kabul edilerek yürürlüğe girdi.

PARTİ ÜYESİ İLK KADIN

Yasanın yürürlüğe girmesinin ardından, Kadınlar Birliği ülkenin çeşitli yerlerinde mitingler düzenlerken sosyal hayatta sivrilmiş ve Kadınlar Birliği'nde görev almış kimi kadınlar da kanunun kendilerine verdiği haktan yararlanarak Cumhuriyet Halk Fırkası'na girmek istediler. Bu alanda ilk adımı, Ankaralı öğretmenlerden Afet Hanım (daha sonraları Prof. Afet İnan) attı. Afet İnan böylece 'parti üyesi ilk kadın' sıfatını da kazandı.

Yeni Belediyeler Yasası'na göre, 6 Ekim 1930 günü yapı-

Türkan Örsbaşbuğ anlatıyor:

'Kadınların değil, ulusun temsilcisi'

İstanbul'daki Boğaziçi Lisesi öğretmenlerinden Türkan Örsbaşbuğ, 8 Şubat 1935 günü yapılan seçimi kazanarak Antalya'dan milletvekili olduğunda, dönemin popüler dergilerinden Yedigün'ün yazarı Hikmet Feridun Es *(üstte)* kendisiyle bir söyleşi yapmıştı (27 Şubat 1935). On yıllık öğretmen Türkan Hanım *(sağda)*

söyleşide şu noktayı vurguluyordu: "Ben Büyük Millet Meclisi'ne kadınların temsilcisi olarak girmedim. Çünkü Türk kadını haklarını elde etmiştir. (...) Ben, kadın saylav, kadın mümessili, kadın müdafii olarak Meclis'e gitmiyorum. Ben, kadın mümessili değilim, bu ulusun mümessiliyim. Tıpkı bir erkek saylav gibi!"

lan seçimlerde, Türk kadını siyasal hayattaki ilk temsilcilerini Belediye meclislerine gönderiyordu. Cumhuriyet Halk Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası arasında çekişmeli geçen seçimler, yeni bir parti olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın yenilgisiyle sonuçlanmış, ama bu arada, iki parti listesinde de çok sayıda kadın aday yer almıştı.

İstanbul'da CHF listesinden Belediye Meclisi'ne, erkek adayların yanı sıra 5 kadın temsilci girmişti. Bunlar; Türk Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir (Fatih), Nakiye Hanım (Beyoğlu), Rana Sani Yaver Hanım (Eminönü), Refika Behçet Hanım (Eminönü), Safiye Hüseyin Hanım (Kadıköy) idiler. Türk kadınının siyasal hayattaki bu ilk temsilcilerine, İzmir'den de iki kişi katılmış, Banal Nevzat ve Hasene Nalan hanımlar seçimlerde en fazla oyu toplayıp İzmir Belediye Meclisi'ne girmişlerdi.

Kadınlar seçilmişti; ama acaba bu göreve ne derece hazırlıklıydılar? Bu sorunun yanıtını, Türk Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir 'çalışma programını' soran bir gazeteciye şöyle veriyordu:

"Biz Kadınlar Birliği olarak, şehir işleri hakkında bir küçük kitap yayımlamıştık. Ben Meclis'te bu kitaptaki fikirleri müdafaa edeceğim. Bunların başında halkın besleniş tarzı, umumi sıhhat meselesi, evlerimizin inşaat tarzı vardır."

İLK KADIN BELEDİYE BAŞKANI

Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı ise, bu yasanın kabulünden tam 20 yıl sonra ve Türk kadınının tüm siyasal haklarına kavuşmasından sonra seçilebilmişti.

İlk kadın muhtar: Gül Hanım

26 Ekim 1933'te, 7 Nisan 1924 tarihli Köy Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle, köy muhtarlarının köyde yaşayan kadın ve erkekler arasından seçilebileceği öngörüldü.

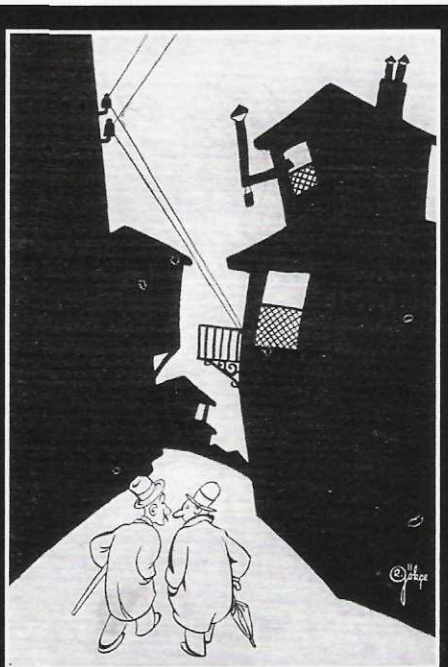
O yıl, Aydın'a bağlı Çine İlçesi'nin Demirdere Köyü'nde yapılan seçimlerde muhtarlığa adaylığını koyan Gül (Esin) Hanım seçimi kazandı *(solda; Gül Hanım annesiyle birlikte).*

1950 yılının 3 Eylül'ünde yapılan belediye seçimlerini yurdun birçok yerinde olduğu gibi, Mersin'de de Demokrat Parti kazanmış, seçilen belediye meclis üyeleri, aralarında yaptıkları toplantıda, içlerinden Müfide İlhan'ı oybirliğiyle belediye başkanlığına seçmişlerdi. 8 Eylül 1950 günü Mersin Belediye Başkanı seçilen Müfide İlhan, o günlerde

İzmit Belediye Başkanı Leyla Atakan (sol üstte). **İlk kadın belediye başkanı Müfide İlhan, 90'lı yıllarda** (solda).

1935 seçimleri öncesinde

Kadınların Türkiye'de seçme ve seçilme hakkını kazandıkları günlerde, 13 Aralık 1934'te Akbaba dergisinde yayımlanan Ramiz Gökçe imzalı iki karikatür. Sağdakinin lejandı şöyle:
– Bugün bizim kerimenin 30. yıldönümü.
– Maşallah 30 yaşına ne zaman bastı?
– Kadınlara mebus olmak hakkı verilince!
Üsttekinde ise 'Mebus Hanım' eşini döverken şunları söylüyor:
– Vallahi kılıma bile dokunamazsın, masuniyeti teşriiyem var!

merakediyorum@googlegroups.com

İki bakan...
Türkan Akyol, 12 Mart döneminin Nihat Erim Kabinesi'nde Sağlık Bakanlığı yaptı (en solda). Parlamento içinden bakan olan ilk kadın da İmren Aykut idi (solda).

40 yaşındaydı. İstanbul doğumlu Müfide İlhan, 1928'de başladığı öğretmenlik mesleğini, 6 çocuğunun bakımı için bırakmak zorunda kalmış, daha sonra da politikaya atılmıştı.

Demokrat Parti'ye kaydını yaptıran Müfide İlhan, propaganda çalışmaları sırasında, ilginç bir yöntem uygulamış; şalvar giyerek pamuk tarlalarına girmiş, işçi kadınlarla dertleşmiş, onların sorunlarını dinlemiş, merkep sırtında ulaşılamayan dağ köylerine çıkmış ve epey sempati toplamıştı.

Müfide İlhan'ın yanı sıra, kadın belediye başkanı denilince akla gelen isimlerden biri de, İzmit Belediye Başkanı Leyla Atakan'dır. Dur durak bilmeyen Atakan, çalışmalarıyla İzmit'i adeta ihya etmiş, bu görevini elim bir trafik kazasında ölünceye kadar sürdürmüştü.

MECLİS'TEKİ İLK KADINLAR

Yazımızın başında aktardığımız gibi, 5 Aralık 1934 günü kabul edilen yasayla Türk kadını seçme ve seçilme hakkını kazanmıştı... Ama 8 Şubat 1935'te yapılan seçimlerde neler olmuştu?.. Ne tür kadınlar politikaya soyunmuştu?

Bu dönemde, Cumhuriyet Halk Fırkası'na adaylık başvurusunu yapan kadınların çoğunluğu ya öğretmen ya da belediye meclis üyeleriydi.

Ancak bunlar arasında, bir de köylü kadın vardı. Ankara'nın Kazan Köyü'nde muhtarlık yapan 'Satı Kadın' yani Satı Çırpan... Atatürk bölgede yaptığı bir gezi sırasında, köy muhtarı olan Satı Kadın ile tanışmış ve ona milletvekilliği adaylığı teklif etmişti.

8 Şubat 1935 günü yapılan seçimlerle oluşan 5. Meclis'in 339 üyesi arasında, 18 kadın milletvekili yer alacaktı. İlginçtir, bu 18 rakamı, 1999 yılına kadar 'bir rekor' olacak; ancak o yıl yapılan seçimlerde, 550 milletvekili arasında 22 kadın parlamenter yer alacaktı...

BEHİCE BORAN PARTİ BAŞKANI

İlk muhtar, ilk belediye meclisi üyeleri, ilk belediye başkanı ve ilk milletvekilleri derken, 1 Kasım 1970 tarihli gazeteleri okuyanlar da, Türkiye'de kadınların yeni bir 'ilk'e daha imza

İlk kadın milletvekillerinden Satı Çırpan Meclis'te (altta). Türkiye'nin ilk kadın parti başkanı Behice Boran (sağda).

Bürokrasi içindeki ilk kadın yöneticiler
1973'te Petrol Ofisi Genel Müdürlüğü'ne atanan Şeyda Odyakmaz, Cumhuriyet döneminin ilk kadın genel müdürü idi (solda). Yargıtay Daire Başkanlığı'na getirilen ilk kadın hakim de Türkan Güven oldu (sağda).

attıklarını göreceklerdi: Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanlığı'na, Türk solunun önde gelen isimlerinden Behice Boran seçilmişti.

Yüksek öğrenimini Amerika'da Michigan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamlayan Boran iş yaşamına, üniversitede doçent olarak başlamış, 1948'de siyasal görüşleri gerekçe gösterilerek üniversite ile ilişkisi kesilmiş, bir dizi olaydan sonra, 1962'de TİP'e kaydolmuştu.

TİP'in 15 milletvekili çıkardığı 1965 seçimlerinde Urfa Milletvekili olarak Meclis'e giren Behice Boran, kısa bir süre sonra parti başkanı Mehmet Ali Aybar'ın görüşleriyle ters düşüyor, Aybar ve arkadaşlarının partiden ayrılmasından sonra, TİP'in 31 Ekim 1970 günü yapılan 4. Büyük Kongre'sinde parti genel başkanlığına seçiliyordu... Boran'ın, çalkantılı bir siyasal mücadele içinde geçen yaşamı, 1981'de Belçika'daki ölümüyle noktalanacaktı...

Yaşları ve meslekleriyle ilk kadın milletvekilleri

Türkan Örsbaşbuğ

Sabiha Gökçül

Şekibe İnsel

Hatice Özgener

Ferruh Güpgüp

Benal Arıman

Nakiye Elgün

8 Şubat 1935'te yapılan seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giren ilk kadın parlamenterlerimizin yaşları, seçildikleri yerler ve meslekleri şöyle sıralanıyordu: Mebrure Gönenç (35, Afyon, Mersin Belediye Meclisi üyesi); Satı Çırpan (45, Ankara, Kazan Köyü muhtarı); Türkan Örsbaşbuğ (35, Antalya, öğretmen); Sabiha Gökçül (35, Balıkesir, öğretmen); Şekibe İnsel (49, Bursa, üretici); Hatice Özgener (70, Çankırı, öğretmen); Fatma Memik (32, Edirne, doktor); Huriye Öniz (48, Diyarbakır, öğretmen); Nakiye Elgün (53, Erzurum, öğretmen); Fakihe Öymen (35, İstanbul, öğretmen); Banal Nevzat Arıman (32, İzmir, CHF İdare Heyeti üyesi-yazar); Ferruh Güpgüp (44, Kayseri, CHP Belediye Meclisi üyesi); Bahire Bedia Morova (40, Konya, Bolu Belediye Meclisi üyesi); Mihri Pektaş (40, Malatya, öğretmen); Meliha Ulaş (34, Samsun, öğretmen); Esma Nayman (36, Seyhan, öğretmen); Sabiha Görkey (47, Sivas, öğretmen); Seniha Hızal (38, Trabzon, öğretmen).

Fatma Memik

Esma Nayman

Mihri Pektaş

Meliha Ulaş

Sabiha Görkey

Seniha Hızal

Mebrure Gönenç

Huriye Öniz

Bediz Morova

İLK KADIN BAKANLAR

12 Mart 1971 Askerî Muhtırası'ndan sonra Nihat Erim tarafından kurulan 'Erim Kabinesi'nde, Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir kadın, bakanlığa getiriliyor; o tarihlerde Ankara Tıp Fakültesi'nde çalışan Prof. Türkan Akyol, Meclis dışından, Sağlık Bakanlığı görevine atanıyordu.

Bu tarihten 16 yıl sonra, İstanbul'dan milletvekili seçilen İmren Aykut da, 'İkinci Özal Hükümeti'nde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı görevine atanıyor, böylece 'seçilmiş bir milletvekili olarak' hükümete giren ilk kadın bakan sıfatını kazanıyordu.

BÜROKRASİ CEPHESİ

Türk kadınının siyasal yaşamdaki temsilcileri peş peşe göreve başlarken, bürokraside de kadınlar önemli mevkilere gelmeye başladılar. Örneğin Petrol Ofisi Genel Müdürlü-

İlk kadın Hazine Genel Müdürü Aysel Öymen (sol üstte). 27 yıllık CHP iktidarını sona erdiren 1950 seçimlerinde Türk kadını Meclis'e ancak 3 temsilci gönderebildi. Bu rakam 1935'ten sonraki 15 yıllık sürede ortaya çıkan en düşük rakamdı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

İlk kadın emniyet müdürü Feriha Sanberk

1924, İzmir doğumlu olan Feriha Sanberk, 1941 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girdiğinde, okulun 'ilk kız öğrencisi' idi. Dört yıl boyunca da okulun 'tek kız öğrencisi' olarak eğitim gören Sanberk, 1946 yılında Emniyet Müdürlüğü'nde göreve başladı. 1951 yılında Türkiye'nin ilk kadın emniyet müdürü olan Sanberk 1974'e kadar görevini sürdürdü ve o yıl emekliye ayrıldı.

İlk kadın kaymakamlar
Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın kaymakamları, 1995 yılında göreve başlayan Özlem Bozkurt (solda) ve Elif Aslan (sağda) oldular.

ğü'ne, Hazine Genel Müdürlüğü'ne kadın yöneticiler atandı. Yüksek mahkemelerde kadın üyeler göreve başladı; ama devleti temsil eden vali ya da kaymakamlar arasında, bu dönemde de henüz kadınların adları geçmiyordu.

1991 yılının 7 Temmuz 1991 günü ise dönemin İçişleri Bakanı Mustafa Kalemli, Boğaziçi Yabancı Diller Yüksek Okulu öğretim görevlisi evli ve bir çocuk annesi Lale Aytaman'ı Muğla Valiliği'ne atadı. Kalemli, "Bu atama ile Türk kadını mülkî idare içindeki yerini aldı. Bu, hükümet olarak Türk kadınına verdiğimiz önemi gösteriyor" diyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın kaymakamları ise, 1995 yılında göreve başladılar. 23 yaşındaki Elif Aslan kaymakamlık kursunu üçüncülükle bitirip Burdur'un Ağlasun İlçesi'ne, Özlem Bozkurt ise Çankırı'nın Orta İlçesi'ne ilk kadın kaymakamlar olarak atandılar.

Aslında o günlerden tam iki yıl önce de Türkiye'de kadınlar açısından bir 'ilk' daha yaşanmış ve 14 Haziran 1993 günü, gazetelerin çoğu 'Kadının Zaferi' başlığı altında Prof. Dr. Tansu Çiller'in büyük boy bir fotoğrafını yayımlayarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın başbakanının göreve başladığını duyurmuşlardı.

Politikaya atılışının daha üçüncü yılı dolmadan başbakan olmayı başaran Tansu Çiller, 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından, Türkiye'nin 50. hükümetini (DYP-SHP ortaklığı) kurmakla görevlendiriliyordu... ■

Meclis'i yöneten ilk kadın

1965'te CHP Parti Meclisi üyesi olan Muş Milletvekili Nermin Neftçi, 1969'da da adaylığını koymuş ve doğu illerinden genel oyla seçilen ilk kadın milletvekili olmuştu. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekilliği görevine seçilen ve 1974-75 arasında bir dönem Kültür Bakanlığı da yapan Neftçi, Meclis'i yöneten ilk kadın olarak Türk siyaset tarihine adını yazdırdı.

Türkiye'nin ilk kadın valisi Lale Aytaman, Muğla'da görev yaptı (sağ üstte). **Türkiye'nin ilk kadın başbakanı Tansu Çiller** (sağda).

Mesleklerinde ilkler, ilkleri başaranlar

80. YIL ÖZEL SAYISI

popüler tarih

popüler.tarih@dunya.com Ekim 2003 Sayı 38 3.500.000 TL

CUMHURİYET'İN ÖNCÜ KADINLARI

Operadan atletizm pistlerine, Meclis'ten Silahlı Kuvvetler'e

ISSN 1302-8677 212323 03/10
9 771302 867001
DÜNYA Yayıncılık

Leyla Gencer

Süreyya Ayhan

Şenay Güney

popüler tarih ◆ EKİM 2003 ◆ SAYI 38
CUMHURİYET'İN ÖNCÜ KADINLARI ◆ 80. YIL ÖZEL SAYISI

merakediyorum@googlegroups.com

'Muallim' Vacide Hanım'ın öyküsü

"Kafanın içini güzelleştir..."

Atatürk ilkeleri ile yetişmiş; öğrencilerini de bu ilkelere bağlı, bilgili ve dürüst bir insan olarak eğitmek üzere ant içmiş öğretmenlerden sadece biri o... Vacide Budak...

ENGİN NARİN

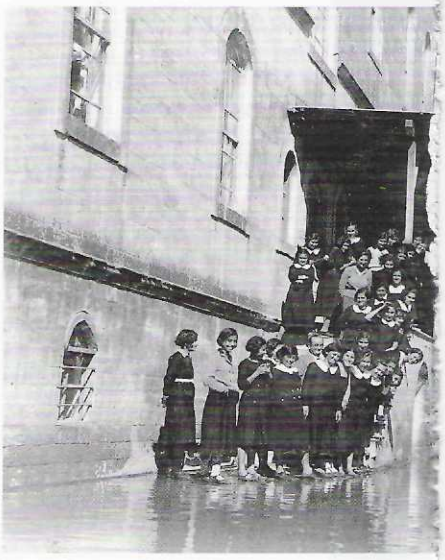
Onu bu sayfalara taşıyan, pek çoğunun hayatlarını yönlendirmesinde önemli rol oynayan 'tarih öğretmeni Vacide Hanım'ın', öğrencilerinin hatıralarında hâlâ sevgi ve saygı ile yaşıyor olması...

Vacide Hanım (1920-1988), İstanbul'da yaşayan bir Osmanlı ailesinin kızı olan Emine Firüze Hanım ve Bağdat'ta yerleşik Ak Araplar soyundan köklü bir Osmanlı ailesinin oğlu olan Mehmet Nazif Efendi'nin kızıydı.

İstanbul'da dünyaya geldi. Bağdat'ta Sanat Okulu Müdürü olan babası, evdeki büyük kütüphanesi ile okuma ve tarih sevgisini ona aşılayan kişiydi. Fakat çok küçük yaşta babasını kaybetmesi, hem onun hem de ailenin hayatını değiştirdi.

Babaları öldüğünde genç bir kadın olan annesi, henüz karnında olan dördüncü çocuğu ile memleketine dönmek istedi.

Vacide Hanım, İlkokulu Çapa'da bitirdiğinde, yıl 1933'tü. Öğretmen olan teyze kızı Nahide Hanım'ın teşvikiy-

Vacide Budak'ın ilkokul diploması (altta) ve Vacide Budak Adana Kız Lisesi'ne devam ettiği yıllarda (solda).

le 'leyli meccani' yani 'parasız yatılı okul' sınavlarına girdi ve kazandı.

Aynı günlerde tüm yurtta, Cumhuriyet'in 10. Yılı büyük bir coşku ile kutlanıyordu. Demokrasi ve cumhuriyet ilkelerine bağlı bir gençlik yetişmiş, yurt sathında hizmete başlamıştı. Şimdi sıra Vacide öğretmenlerin kuşağındaydı...

ADANA'YA YOLCULUK...

O günün koşulları altında memleketin bir ucu olarak tanımlanan Adana'ya, trenle ve tek başına gitti Vacide. Böyle-

ce Adana Kız Lisesi'ndeki yatılı okul hayatı başlıyordu. Anlatamadığı ya da anlatmadığı pek çok anı kaldı orada. Kimi mutlu, kimi değil... Bunlardan bazıları fotoğraf karelerine de yansıdı.

1935, 1936... Seyhan ve Ceyhan nehirleri taşıyor... Hemen hemen her yıl yaşanıyor bu taşkınlar. Seyhan nehrinin yakınındaki okul da her seferinde payına düşeni alıyor. Fakat 1936'daki sel felaketi, matem de getiriyor Adana'ya; *50 kişi hayatını kaybediyor*. Vacide ve arkadaşları da haftalarca okulda mahsur kalıyorlar. Buna rağmen, takım ruhu içinde çalışarak, okullarını selden kurtarmaya çalışan öğrenciler, büyük hüzünlerden küçük mutluluklar yaratmayı da başarmış gözüküyorlar fotoğraflarda...

Vacide Hanım'ın okulunda, teorik derslerin yanında *pratik uygulamalar da yapılıyordu*. Bunlardan bazıları elişi ve tarımdı. Bu derslerle, öğrencilerin tabiatla mücadele etmeyi öğrenmesi ve sosyal hayata uyumlarının kolaylaştırılması amaçlanmaktaydı. Vacide Hanım'dan kalan fotoğraflara baktığımızda, özellikle tarım derslerinin çok eğ-

Vacide Budak ve arkadaşları 'uygulamalı tarım' dersinde (sol üstte ve solda). Adana Kız Lisesi'nin bahçesi, 1935'te yaşanan sel felaketinin ardından adeta bir havuza döner (en solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Vacide Hanım (sağ üstte), **Türk Kuşu Adana Şubesi'nin planör eğitimi kurslarına katılmıştı** (en üstte). **Vacide Hanım'ın stajyer öğretmenlik belgesi** (üstte) **ve İstanbul Üniversitesi öğrenci kimliği** (sağda). **Askeri tatbikat derslerinde, kimisi asker kılığına girmiş kız öğrenciler** (sağda).

lenceli geçtiğini anlıyoruz. Herhalde, ellerindeki şeker kamışlarının yetiştirilmesinde emekleri büyük!

II. Dünya Savaşı öncesinde, kız liselerinde bile askerlik dersi zorunlu tutulmuştu. Hatta Vacide Hanım'ın lise olgunluk diplomasına, 'askerlik derslerinin tamamını görmüştür" bilgisi özellikle eklenmiş.

Hava Kuvvetleri'nde pilotluk eğitimi alan ağabeyinden etkilenen Vacide, Türk Kuşu Adana Şubesi 'planör eğitimi' kurslarına katılır. Ama, çoğunlukla erkeklerin ilgi duyduğu uçma deneyimi, sadece fotoğraflarda kalacak, bu defter hayatının sonuna kadar kapanacaktır. Çünkü, daha sonraki yıllarda, ona bu sevgiyi aşılayan; coşkulu, hayat dolu ağabeyini, görev uçuşu sırasında kaybedecektir. Vacide, bu olaydan sonra bir daha uçuşla ilgili hiçbir şey konuşmaz; ne anı, ne de hissettikleri... Kim bilir, belki de çocuklarının da bu işe heveslenmesini istememiştir...

SAVAŞ YILLARI...

1939... Dünya savaşa hazırlanırken, o liseyi bitirir. O günlerde, liseyi bitirmek ve üniversiteye hak kazanmak için, tüm derslerden sözlü olarak yapılan bir sınavı da başarı ile geçmek gerekmektedir. Bakalorya sınavını da alan Vacide, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğrencisi olarak yükseköğrenime başlar.

Dünya için savaş, Türkiye için yokluk yıllarıdır. Aile, gerçek geçim zorluğunu o yıllarda yaşar. Hem Vacide hem de ağabeyi, okul yılarında çalışarak eve yardımcı olmak zorundadırlar. Anneanne Emine Firüze Hanım, o günlerle ilgili olarak, mücevherlerini bozdurup çocuklarına karaborsadan ekmek aldığını anlatacaktır torunlarına... Ama Vacide Ha-

nım'ın, savaş yıllarındaki yokluktan şikayetçi olduğunu hiç duymamış çocukları. O, gelecekten umudunu hiç kesmemiş.

İDEALİST BİR ÖĞRETMEN

Vacide Hanım, 1946 yılında mezun olur ve stajyer öğretmen olarak Elazığ Lisesi'ne atanır. Stajyer öğretmenliğini tamamladıktan sonra aynı lisede asil öğretmen olarak görevine devam eder. Aynı yıl, yine bir öğretmen olan Ferit Budak'la tanışıp evlenir.

Hayatı boyunca, Elazığ, Edremit, Samsun 19 Mayıs, İzmir Ticaret Lisesi, Özel Aşam Ticaret Lisesi ve İzmir Özel Türk Koleji'nde öğretmenlik yapar. Çoğunlukla bir kaç okulda birden çalışır. Üç

Vacide Budak'ın öğretmen kimliği (en solda). Adana'daki öğrencilik yıllarına ait bir piknik hatırası (solda).

kız, bir erkek çocuğu dünyaya getirir. Çocukları ile kitap ve sinema eleştirileri yapar, onların fikirlerini dinler ve saygı gösterir. Eğitmenliğinde; baskı ve ezber değil; bilgiye, bilime yönlendirme ve merak uyandırma ön plandadır. Evinin kapısı öğrencileri tarafından sürekli çalınır, vaktinin büyük bir kısmını onlara ayırır. En küçük kızı Fatma Mefküre (Hanım), "Anne ne olur oynayalım" dediğinde, aldığı şu cevabı hatırlıyor: "Söz! Bu pazar oynayacağız"...

EMEKLİ OLDU AMA...

Vacide Hanım, emeklilik yıllarına kadar eğitime ve öğrencilerine adadı kendini. Sadece bir öğretmen değil, pek çok öğrencisi için manevi anne ve danışman rolünü üstlendi.

Tarihi seviyor ve öğretmek istiyordu ama önem verdiği başka şeyler de vardı. Dürüst, bilgili, 'kafasının içini her zaman güzel' tutmak için uğraşan insanlar yetiştirmek... Gençliğin ve gelecek nesillerin, bilgi ve idealizm ışığında yeşermesini istedi.

Özel yaşamında da adil, laik, demokrat ve hoşgörülüydü. Küçük mutluluklar yaratmayı ve onlarla yetinmeyi bilirdi. Çocuklarına Polly Anna'yı sevdirmek, herkese, özellikle kadınlara ve çaresizlere güven, mutluluk vermek istemişti. 'Bağımsız Kadın Kimliği'nin toplumda yerleşmesi için bildiği her şeyi uygulamış ve öğretmişti.

1971 yılında emekli oldu. Eşi ile çıktığı uzun bir Avrupa seyahatinin ardından, bütün enerjisini çocuklarına ve torunlarına ayırdı. Hayatının son 4-5 yılını, hak etmediği bir biçimde, yarı bilinçli, ağır hasta olarak geçirdi. 1988 yılında da hayata veda etti. ■

Vacide Hanım, 1950-51 ders yılında, Samsun 19 Mayıs Lisesi'nde öğrencileriyle birlikte (üstte). Vacide Hanım (en solda; ortada siyah paltolu), Elazığ Lisesi'nde, öğretmen arkadaşlarıyla birlikte.

merakediyorum@googlegroups.com

Ülke savunmasında kadın...

Önce savaştı, sonra asker oldu

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk kadını hemşirelikten 'Amele Taburu'na, her alanda cephelere destek verdi. Kurtuluş Savaşı'nda ise, silaha sarıldı. Ama Harbiye'ye, Kurtuluş'tan 30 küsur yıl sonra girdi.

M. TANJU AKAD

Yıl 1912 sonbahar ayları; Belkıs Şevket Hanım, Tayyareci Fethi Bey'in kullandığı uçağa binerek İstanbul üzerinde 45 dakika dolaşıyor ve bildiğimiz kadarıyla uçan ilk Türk kadını oluyor.

Olay bir fotoğrafla tespit ediliyor. Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti (Kadın Haklarını Koruma Derneği) üyesi 17 Türk hanımı uçağın önünde poz vermişler. Kimisi mantolu ve şapkalı, kimisi de çarşaflı; hepsi de aydınlık bakışlı insanlar. Birkaç hafta sonra başlayacak olan Balkan Savaşı'nın, 11 yıl sürecek olan amansız bir mücadeleler dizisinin ilk adımı olacağını bilmiyorlar...

Kadınların toplum hayatında öne çıkmasına razı olmayan erkekler, zorunlu askerlik hizmeti yaptıkları kitle ordularının uğradığı toplu katliamlarda kırıldıkça, onların toplum hayatındaki rollerinin artmasına sessiz sedasız boyun eğmişlerdir. Ancak olayın diğer boyutu gözden kaçmamalıdır: Savaş tek başına bir faktör değil; zaten gelişmekte olan kadınların toplumsal yaşama katılım süreçlerinin hızlandırıcısı olmuştur.

90'lı yılların ikinci yarısında, Ankara'daki Zafer Bayramı törenlerinde, Harbiyeli kadın subay adayları (sağ üstte). Kadın Hakları Koruma Derneği üyelerinin, başkan Belkıs Şevket Hanım'ın uçuşu öncesinde, Yeşilköy'de çektirdikleri fotoğraf (altta).

İLK HEMŞİRELER

Kadınların az sayıda da olsa ilk kez hemşirelik yaptıkları olay, 1877-78 Rus Savaşı'dır. 1897 Yunan Savaşı'nda ise, Tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım, Cemiyet-i İmdadiye'yi kurarak bu alanda gerçek bir öncülük yapmıştır. Bu cemiyetin amacı, hem yaralılara bak-

mak hem de asker ailelerine yardım sağlamaktı...

II. Meşrutiyet sonrasında, 31 Mart Ayaklanması, Ermeni olayları, suikastler ve Trablusgarp Savaşı, üst üste gelip Balkan Savaşı ile birleşti.

Osmanlı bir çırpıda, Makedonya'daki İkinci Ordu'yu, Trakya'daki Birinci Ordu'nun önemli kısmını ve Avrupa'daki topraklarının büyük çoğunluğunu yitirdi.

NAKİYE HANIM KÜRSÜDE

Henüz Edirne savunmasının sürdüğü 8 Şubat 1913 tarihinde yapılan bir mitingde, bunun yeni saldırıların başlangıcı olduğunu ve ulusun topyekun savaşa hazırlanması gerçeğini haykıran ses ise, Nakiye (Elgün) Hanım'a aitti.

HARBİ UMUMİ YILLARI

Osmanlı devleti, I. Dünya Savaşı'nda 2 milyon 850 bin kişiyi silah altına aldı. Bunların 305 bini muharebelerde, 466 bini de çeşitli hastalıklardan öldüler. Bunlara ek olarak, çoğu dönmeyecek olan 145 bin savaş esiri ve 303 bin

Kurtuluş Savaşı'nda askerî hastanelerde hizmet veren hemşireler (solda). 13 Şubat 1920'deki Sultanahmet Mitingi'nde, Nakiye Hanım'ı dinleyenler arasında, kadınlar ön sıralardaydı (altta).

sakat, yaklaşık 500 bin firari ile birleşince, ülkede muazzam bir işgücü açığı meydana geldi. Benzer kayıplar veren İngilizler, kadınları üretimin her alanına sokmuş; Ruslar da kadın asker taburları oluşturmuşlardı. Türkiye'de de aynı yolun izlenmesi gerekiyordu.

Kaldı ki, muharebeler birbirini izledikçe, 26 milyonluk imparatorluğun tüm savunma yükünün 10 milyon Türk'ün üzerinde kaldığı anlaşıldı. Araplar, Rumlar, Ermeniler, Süryaniler vs., bırakın savunma yükünü paylaşmayı, ilk fırsatta firar edip düşmana katılıyorlardı...

KADIN AMELE TABURLARI

1915 yılında Harbiye Nezareti'nin koruması altında kurulan 'Asker Aileleri Yardımlaşma Derneği' ve 'Kadın-

merakediyorum@googlegroups.com

Bilecikli Ayşe Çavuş | Adanalı Tayyar Rahmiye Hanım | Kahramanmaraşlı Senem Ayşe

ların İstihdamı için İslamî Cemiyet', önde gelen ailelerin kızları için bir çalışma alanı oluşturmaktaydı. Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan ile Liman von Sanders'in kızları da bu işlerin içerisindeydiler.

Ancak 1916'ya gelindiğinde durum değişmişti: Gülhane Parkı'nda kurulan Ordu Dikiş Deposu'nda ve Kızılay atölyelerinin her birinde, yüzlerce kadın hem orduya elbise yetiştiriyor, hem de küçük bir ücret karşılığında, hiç değilse açlık sınırının altına inmiyorlardı.

1917 yılında Suriye Orduları Komutanı Cemal Paşa işgücü açığını kapatmak için 'Kadın Amele Taburları' kuruyor, bunu 'Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi'nin taburları izliyordu.

Savaş sırasında yönetimde olan İttihat ve Terakki Hükümeti ise tereddütlü olmakla birlikte, kadın hakları konusunda bazı ileri adımlar atmıştır. Örneğin, 1917'de çıkan Hukuk-u Aile Kararnamesi'yle kadınlara boşanma hakkı tanınmış, 'medenî nikâh' getirilmişti.

Buna karşın Tarık Zafer Tunaya, 1918'de kadınlara, kocalarının izni olmadan pasaport verilip verilmeyeceği tartışılırken, ziraat mükellefiyeti kanununda 14 yaşındaki kızların hükümetçe yükümlü tutulabileceklerinin kabul edildiğine değinir. Ama yine bu dönemde, yargının Şeyhülislamlık'tan tümüyle ayrılması ve kadınların üniversiteye gidebilmeleri gibi reformlar da kabul edilmiştir.

1919 yılında İzmir'in işgali karşısında İstanbul'u sarsan mitinglerin hatipleri ara-

1921'de eşi Ustrumcalı Ali Efe ile birlikte, Milli Mücadele'nin çete savaşlarına katılan Gördesli Makbule Hanım (sağda). Kurtuluş Savaşı'nın mermi yüklü ünlü kağnılarından biri, konaklama yerinde (altta). Ankara'da mermi yapımında çalışan kadınlar ve genç kızlar (en sağda).

Ayşe Aliye, Ayşe (Mehmed Çavuş) ve Şerife Ali

Adanalı Hatice Hatun

Tarsuslu Kara Fatma

sında da kadınlar öne çıkıyorlardı. 19 Mayıs'taki Fatih Mitingi'nde Halide Edib ve Meliha hanımlar, 20 Mayıs'ta Doğancılar Mitingi'nde Sabahat ve Naciye hanımlar, 22 Mayıs'ta Kadıköy'de Halide Edib ile Münevver hanımlar, 23 Mayıs'ta Sultanahmet Mitingi'nde yine Halide Edib ve 30 Mayıs'da Halide Edib'in yanında Şükufe Nihal (Başer) hanımların cesur konuşmaları, hem Millî Mücadele'nin hem de kadınların öne çıkmalarının önemli adımları olarak tarihe geçmekteydi. Bunlardan Münevver Saime Hanım tutuklanmış, Anadolu'ya kaçmış, silahlı mücadeleye katılmış, savaşta yaralanmış ve İstiklal Madalyası almıştır.

MİLİS KADINLAR

Kuşkusuz, bunlar buzdağının görünür kısmıdır. Diğer yanda savaşçı olarak dağa çıkan, cephane taşıyan, İmalat-ı Harbiye atölyelerinde fişek yapan on binlerce kadının yanı sıra, askerler cephede iken üretimin ve günlük hayatın sürmesini sağlayan milyonlarca kadının yaptıkları, daha önemsiz değildir.

Bunlar arasından pek azının solmuş fotoğrafları günümüze kalmıştır. Silah kuşanarak dağa çıkan Aydın milislerinden Ayşe Aliye, Ayşe (Mehmet Çavuş) ve Şerife Ali; Adana cephesinde Sinan Tekeli ile fotoğrafı çekilen belinde üç sıra fişekliği, el bombası ve kaması ile Sultan Ana ve az sayıda diğerleri... Gördesli Makbule, 'Asker Saime Hanım', Tarsuslu Fatma Hanım, Gaziantepli Yirik Fatma, Tayyar Rahmiye, Hatice Hatun ve Aydınlı Ayşe Hanım silahlarıyla Milli Mücadele'ye girmişlerdi.

Erzurumlu 'Kara Fatma' da bu kadın savaşçılardan birisiydi...

Pekiyi; ya Ege cephesindeki akıncılara ekmek ve bilgi taşıdığı için işkence edilen ve konuşmadığı için Yunanlıların yakarak öldürdükleri 'Nazife Kadın' veya dağa çıkanların yakını oldukları için hapse atılıp bir daha haber alınamayan kadınlar ve daha niceleri...

Çoğu sessizlik içinde tarihe karıştılar. Gerçi, asla kişisel bir karşılık beklememişlerdi. Ama Kurtuluş Savaşı'nda yaptıklarıyla bu insanlar 'Kurtuluş'tan 'Kuruluş'a, ülkenin kaderinin yanı sıra, kadınların toplumdaki rolünü de değiştirdiler... ■

Ege'de Kurtuluş Savaşı'na katılan Nezahat Onbaşı (sol üstte). **Kurtuluş Savaşı'nın 'Halide Onbaşı'sı Halide Edib (Adıvar), bir atış taliminde** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

İlk kadın harp pilotu Şenay Günay:

'Bir avuç kadın subaydık'

"Bizim yaptığımız," diyor Şenay Albay, "Atatürk'ün Türk kadınını Silahlı Kuvvetler'de görmek isteğinin hayata geçirilmesiydi. Bizler bu işi, bir avuç kadın subay olarak gerçekleştirdik."

LÜTFÜ TINÇ

Şenay Günay, bir C-47 nakliye uçağında...

Hava Pilot Albay Şenay Günay'ı, önce bir kitapta keşfettim: Milli Savunma Bakanlığı'nın 1998 yılında Ankara'da yayımladığı "Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadınlarımız" adlı bu kitabın son bölümünde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde görev alan ilk kadın subaylara da yer verilmişti. Bu bölümde 'Şenay Albay' hakkında şu satırlar göze çarpıyordu:

"1960 - Uçuş brövesi takmaya hak kazandı; dünyanın ilk kadın harp pilotlarından biri olarak, 1960-1980 yılları arasında Teğmenlikten Albaylığa kadar, Hava Kuvvetleri'nin çeşitli kademelerinde görev aldı. Türk kadınını yurtiçi ve yurtdışındaki çeşitli konferans ve toplantılarda temsil etti."

Sonradan kendisine ulaştığımda öğrendim ki, 'Şenay Albay'ın tek sıfatı "dünyanın ilk kadın harp pilotu" olması değildi. O aynı zamanda, "Türkiye'nin en kıdemli emekli kadın subayı" idi.

Karşılıklı oturup konuşmaya başladığımızda ise, Şenay Günay'ın çok başka özelliklerini tek tek keşfettim.

FOTOĞRAFLAR: VURAL YAZICIOĞLU

Bugünün emekli Hava Pilot Albayı Şenay Günay (en solda) **ve Şenay Günay** (soldaki fotoğrafta sağ başta), **Ocak 1960'ta uçuş arkadaşı Asimet Karahasan ile birlikte, Eskişehir I. Üs Komutanlığı Jet Eğitim Filosu'nda.**

'Şenay Albay'ın duhulü Kasım 1956; yani Türk Silahlı Kuvvetleri'nde yetişen ilk kadın subaylar arasında... Cumhuriyet'in kuruluşundan 30 küsur yıl sonra, ne olmuştu da Harp Okulları'na kız öğrenci alınmasına karar verilmişti?.. "Her şey, Perihan Arıburun'un gayretleriyle başladı," diyor Şenay Günay... Yani emekli Kara Kuvvetleri Komutanı, 60'ların sonlarında Adalet Partisi Senatörü ve 70'lerde Cumhuriyet Senatosu Başkanı olan Tekin Arıburun'un eşi Perihan Arıburun'un, birkaç milletvekiliyle birlikte Meclis'e 1950'lerin ilk yarısında bir önerge vermesiyle...

Perihan Arıburun'un, Atatürk'ün Harp Okulu'ndaki hocası Naci Paşa'nın kızı olduğunu da vurgulayan Şenay Günay'ın meslekî kaderini de, liseyi bitiren her gencin, kadın-erkek ayırımı yapılmaksızın, Harp Okulları'na girebilmesini isteyen bu önerge yönlendiriyor.

1954-55 öğretim yılında, bu önergeyi hayata geçiren yasanın uygulanmasına başlanıyor. Şimdi o günleri, 1953-54 ders yılında Antalya'dan İstanbul'a gelip Hukuk Fakültesi'ne giren Şenay Günay'ın ağzından dinleyelim: "17 yaşında birden ikiye geçtim. Şeren Tezer adında bir arkadaşım vardı; amcası Karacı bir subaydı. O dönemde televizyon yok; radyolardan Harp Okulları'na kız öğrenci alınacağını duyduk. Birbirimizi etkileyerek bu işe girmeye karar verdik. Amcası da ona ön ayak oldu."

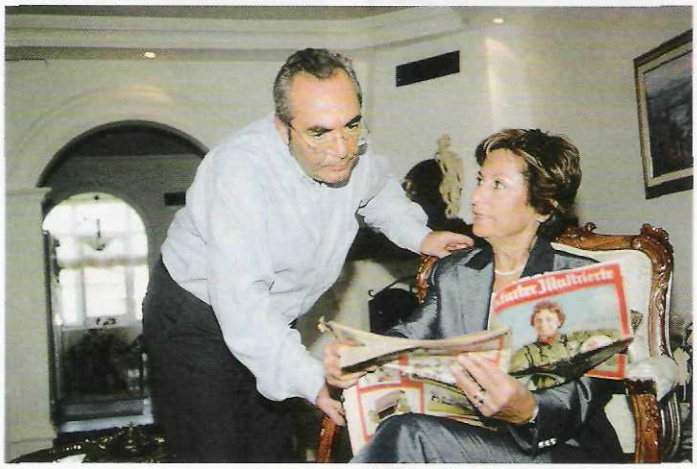
"O yıllarda," diyor Şenay Günay, "Harp Okulu'nda iki yılda rütbe alınıyor. Uçucular için de iki yıl uçuş eğitimi, sınıf kursları başlıyor. O zaman Asteğmen oluyor, üçüncü sınıfı rütbeli olarak okuyorsunuz; altı ay sonra da Teğmen oluyorsunuz. Sonra dört yıl oldu

Yıl 1959: Jet Eğitim Filosu'nda uçuş planı inceleniyor (altta; fotoğrafın en sağında Şenay Günay).

merakediyorum@googlegroups.com

Lütfü Tınç, Şenay Günay ile birlikte, Eylül 1960 tarihli Frankfurter İllustrierte dergisini inceliyor (sağda): Alman dergisi o sayısının kapağında (sağ altta), 'Gülenay Teğmen' başlığıyla, hem genç jet pilotu Şenay Günay'ı hem de Eskişehir'deki jet pilotlarının yaşantısını anlatıyor.

bu eğitim. Üniversite gibi, yavaş yavaş yerine oturdu."

Şenay Günay, geriye dönüp baktığında, o dönemin Türkiye'sinde ve o günlerin dünyasında, Silahlı Kuvvetler'e kadın subay alınması kararının, ne kadar önemli bir olay olduğunu bugün daha iyi anladığını vurguluyor.

Biz de 'Şenay Albay'a ilk kadın subayların serüvenini soruyoruz:

"Orduya giren kadın subaylar 1957'de mezun oldular. 1961'e kadar mezun verildi; ama 27 Mayıs 1960'ta İhtilâl oldu ve 60 İhtilâli'yle, Türk Silahlı Kuvvetleri kadın subay yetiştirmeyi durdurdu."

Bu gelişmeler içinde, Şenay Günay'ın meslekî kaderini etkileyen olaylar da şekilleniyor:

" O 27 Mayıs günü, ben bröve alacaktım. Her şey önceden planlanmıştı; ama İhtilâl olunca, ben 1 Haziran'da uçuş brövemi aldım... Öksüzler gibi. Oysa çok güzel törenler bekleniyordu; bir Havacı kadın subay, jet pilotu oluyordu..."

"Bir de Leman Bozkurt (Altınçekiç) vardı değil mi, ilk jet pilotlarından?.." diye soruyoruz Şenay Günay'a ve birkaç yıl önce vefat eden Leman Bozkurt'un öyküsünü de dinliyoruz:

"Leman benden altı ay önce mezun oldu; 9-10 yıl uçtu. Fakat bir uçuş hizmetleri yönetmeliği vardır ve buna göre pilot, belli sürelerde belli saatlerle uçuşlarını tamamlayamazsa, herhangi bir nedenle uçuş hizmetlerini aksatırsa, derhal uçuştan hava-yer durumuna aktarılır... Leman'ı bu yönetmeliğe göre uçuştan ayırdılar. Yani Albay olduğunda ve ordudan ayrıldığında, pilot değildi.

Zaten iki kişiydik havacı kadın subay olarak. Ben ondan altı ay sonra mezun oldum ve emekliliğime kadar sürekli uçtum. Leman'ın durumu bana ders oldu. O dönemde, bir erkek subayda, ufak tefek ilgisizlikler, özensizlikler mazur görülebiliyordu. Ama biz kadın subaylar için, durum farklıydı. Bir hata yapar mıyız diye, gözümüzün içine bakılıyordu. Tuzaklarla karşılaşıyorduk. Çok belirgindi bu durum.

Eğer ben, erkek arkadaşlarım kadar demeyeceğim ama, belirli bir performans göstermeseydim, benim de uçuş hayatımın sonu gelebilirdi. Ama hiçbir zaman böyle bir tablo yaratmadım; emekli oluncaya kadar, emekli Pilot Albay olarak ayrıldım."

Pilot olarak 20 yaşından itibaren Hava Kuvvetleri'nde uçmaya başlayan Şenay Günay'a, 1960 İhtilâli'nden sonra, ne zamana kadar Harb Okulları'na kız öğrenci alınmadığını soruyoruz: "Doksanlı yılların başına kadar, Harp Okulları'na kız öğrenci alınmadı. İlk kez yeniden kız öğrencilerin alınması, 1992'ye dayanır. O zamana kadar da bizler, ne yazık ki, bir avuç kadın subaydık Silahlı Kuv-

'Sabiha Gökçen olayı'

Şenay Günay, bize Sabiha Gökçen hakkında *(solda)* şunları aktarıyor: "Bir Sabiha Gökçen olayı vardı tabii bizden önce ve bu, dünyada bir ilkti. Ama Sabiha Gökçen bana, 'Benim arkamda Atatürk olmasaydı, ben bu işi yapamazdım' demiştir görüşmelerimizde. Atatürk, Sabiha Gökçen'in uçuş imtihanından bir gün önce, onu karşısına alıyor. Seyrüsefer sorularını izah ediyor. Onunla her adımında, çok yakından ilgileniyor. Uçacağı gün, havaalanına gidiyor. Onun şahsında, Türk kadınını çağdaş dünyaya hazırlıyor."

vetler'de..."

"O dönemde ne kadar kadın subay vardı tahminen?"

"Yedi devre vardı. Çünkü 60'ta İhtilâl olduğu zaman, birinci sınıfta okuyanlar vardı. Ama yeni kız öğrenci alımını durdurdular. 1962 son devre idi. Yedi devrenin kiminde altı, kiminde üç kız öğrenci vardı. Yani Harbiye mezunu, Hava'da 25-30, Kara'da yine 25-30; Deniz Kuvvetleri'nde biraz daha azıyla, taş çatlasa, toplam 80 hatta 75 civarında kadın subay vardı bu dönemde. Çünkü bazı ayrılmalar da oluyordu. Jandarma'da da kadın subay yoktu...

Bunun dışında, üniversitelerdeki askerî öğrenciler arasında da kızlar vardı. Bunlar doktor ve öğretmen oluyorlardı. Yani yalnızca iki branşta öğrenci alıyorlardı. Şimdi böyle değil; hukuktan bilgisayar mühendisliğine, birçok dalda askerî öğrenciler var ve bunlar arasında, kız öğrenciler de bulunuyor."

Yine geriye dönüp 'eskileri' konuşmaya başladığımızda, *1954-55'ten 60 İhtilâli'ne* uzanan yedi devrelik dönemdeki kadın subayların 'dondurulmuş' kaderleri Şenay Günay'a hüzün veriyordu:

"Bu bir avuç kadın subayın hizmeti, ismi konulamamış hizmetlerdendir; isimsizdir. Bunlar, kayıp ülke Atlantis'in insanları gibiydiler! Çünkü yıllarca, bu kadın subayları hiç kimsenin önüne çıkarmadılar; onlardan hemen hiç söz edilmedi. Bir kere Harp Okulları'nın kapıları genç kızlarımıza kapatılmıştı ya... Türk kızı, Türk kadını bir daha subaylığa özenmesin, başımıza iş açılmasın diye düşünüldü.

Bizler ne olduk o zaman?.. Mezun olan bu bir avuç kadın subay, rütbelerinde ilerledi; yarbay, albay oldu; Hava Kuvvetleri'nde, Kara'da ve Deniz Kuvvetleri'nde kendilerine uygun görülen yerlerde görev yaptı... Ancak asla aktif görevlere getirilmediler. Nasılsa, artık Silahlı Kuvvetler'e yeni kadın subay alınmayacak diye, bari gençleri de özendirmeyelim diye, *mevcut kadın* subaylar hep geri planda tutuldular.

Bu durumda ne oldu?.. Kadın subaylarımız, istihbarat, ikmal gibi aktif görevlerden alınıp personelci, levazımcı gibi pasif görevlere kaydırdılar. Deniz Kuvvetleri'nde, şimdi yetiştiriliyor ama o zamanlar, zaten güvenlik subayı yetiştirilmiyordu... Hava'da ise, pilot vardı... Bu pilotlar için de dediler ki; daha çok *karargâhlarda, geri hizmet* için kullanalım..."

İşte o dönemde, 60 İhtilâli'nin getirdiği asker kökenli 'daimî senatörlük' kurumunun temsilcilerinden Haydar Tunçkanat, çiçeği burnunda Havacı Pilot Teğmen Şenay Günay'ı Meclis'e çağırır; "Sizi uçuştan ayıracağız, kendinize bir sınıf beğenin" der... Geri-

Karı-koca, ikisi de Havacı...
'En kıdemli emekli kadın subay' Hava Pilot Albay Şenay Günay, 1979'da eşi Hava Muhabere Albay Celal Günay ile birlikte. Albay Celal Günay, eşinden dört yıl daha kıdemli...

Şenay Günay, 1975'te Londra'da yapılan NATO toplantısında (solda, en üstte). Şenay Günay'dan bir devre önce mezun olan Leman Bozkurt (sol üstte). Şenay Günay ve sınıf arkadaşları, 1957'nin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı törenlerinde (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 1960: Eskişehir I. Üs Komutanlığı'nda Şenay Günay ve diğer havacı arkadaşları, bir dinlenme anında (sağda).

Şenay Günay havada: Fotoğrafı çeken, Frankfurter Illustrierte dergisinin diğer uçakta bulunan foto muhabiri (en sağda).

sini Şenay Günay'dan dinleyelim: "Eğer ben mezun olmuş bulunmasaydım, beni resmen ayıracaklardı. Fakat ben bröve almıştım, müktesep hakkım vardı; ayıramadılar ve ben, sessiz sedasız yıllarca, ne görev verdilerse, verilen hedeflerde uçtum..."

Pekiyi; Haydar Tunçkanat'a o gün, Şenay Günay ne cevap vermişti acaba?..

"Ona, 'Ne üniformamı ne de statümü parayla satmıyorum efendim," dedim. Aynen bunları söyledim."

Jet pilotu Şenay Günay sonunda, nakliye uçaklarına verilir ve böylece, bir 'unvan' daha kazanır; 'nakliye uçaklarıyla yüz yüze gelen ilk kadın pilot': "Bu uçaklar, jetlerden çok daha zorluydu... 1938 modeli, Amerikalıların daha sonra Vietnam'da motorunu değiştirerek kullandıkları uçaklar; C 47'ler. Otomatik pilotu yok, içi bakırcı dükkanı gibi... Oysa jetlerde her şey elektronik, her şey hidrolik... Bu şartlarda da, sanki bana bir lütuf sunmuş gibi davrandılar!"

Ama pilotluğu "bir heves, bir yetenek ve bir teknik kondisyon meselesi" olarak tanımlayan Şenay Günay, 'gıkını bile çıkarmaz, tek bir problem yaratmaz': "Birçok kadın subay arkadaşım gibi, çalıştım; Albay olana dek, verilen görevleri yerine getirdim... İnanın, biz ayrılalım diye, bizim emekliliklerimizi altın tabakta sundular adeta!"

Pekiyi, nasıl oldu da Türk Silahlı Kuvvetleri 1992'de tekrar kadın subay yetiştirmeye karar verdi?..

"Olay olgunlaştırıldı. Daha çağdaş normlar benimsenmeye çalışıldı. Müracaatlar oldu... Bizim dönemimizde, Harbiye'ye kız öğrenci alınan o dönemde, dünyanın hiçbir ülkesinde, kendilerini bizden çok ileri gören ülkelerde, böyle bir uygulama olmadı uzun yıllar.

1960'ta ben mezun olduğum zaman, ABD dahil, dünyanın hiçbir ülkesinde, kadın

Hava Pilot Şenay Günay, Albay üniformasıyla (sağ üstte). Emeklilik yıllarında resim çalışmalarına ağırlık veren Şenay Günay, bir tablosunun önünde (sağ üstte).

Şenay Günay 1975'deki NATO toplantısında, Londra'da NATO üyesi ülkelerin kadın subaylarıyla birlikte (sağda): Fotoğrafın arka planında, o dönemin havada durabilen Harrier uçağı yer alıyor.

asker yoktu. Yalnızca ordulardaki sivil memurlar arasında kadınlar vardı.

Ben emekli olduktan yıllar sonra, 1993 ile 95 arasında sanıyorum, İstanbul'da bir NATO toplantısı olmuştu: Genelkurmay Başkanlığı bana görev verdi; oradaki açılış konuşmasını, 'en kıdemli emekli kadın subay' olarak benim yapmam istendi. Özellikle kadın subaylar vardı bu toplantıda...

Ben de yeri gelmişken konuşmamda, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki kadın subaylardan ve kadın pilotlardan söz ettim. Konuşmamdan sonra bir Afrikalı kadın subay, bir Havacı Tümgeneral, 'Sizi tebrik ederim,' dedi; 'Jet uçaklarıyla uçan ilk kadın subay olarak ben kendimi biliyordum, ama siz benden önce uçmuşsunuz.'

Zaten Silahlı Kuvvetler'de pilot olarak görev yaparken de, yanılmıyorsam 1975'te, Londra'daki bir NATO toplantısında, İngiliz Kraliyet Ordusu'nun kadın subayları, beni şaşkınlıklar içinde dinlemişlerdi.

Eylül 1958, Gaziemir: Şenay Günay kokpitte (üstte).

Biz, iyi başladık, erken başladık; hani 'Türk gibi başla' derler ya... Erken atak yaptık kadın subay yetiştirme konusunda ama devamını getiremedik... Ta ki diğer NATO üyesi ülkeler 'kadın subay' olayına önem verene kadar... NATO'daki bu durum, bizde de, 1992'de Silahlı Kuvvetler'de kadın subay yetiştirilmesine yeniden karar verilmesini etkiledi."

merakediyorum@googlegroups.com

'Çalışan kadın' için

Geliştirilen Türk modası

Cumhuriyet'le birlikte yeni bir kimliğe bürünen 'moda', adeta kıyafet devriminin mantığı olarak sunulmuş, eskiye öykünenlerin, modanın 'büyülü gücü'nü aşamayacakları düşünülmüştü.

ENGİN NARİN

Çapa Kız Muallim Mektebi'nden yeni mezun 'muallime' Behice Şükrü, 1933'te dönemin yaygın pozlarından biriyle karşımızda (sağda).

Geçmişle ilgili anlatılara baktığımızda; kadınların, kadın tarihinin sistematik bir biçimde yok sayıldığını görüyoruz. Öyle bir yokluktu ki bu, 1882 nüfus sayımına kadar toplumu temsil etme hakkı, sadece erkeklere tanınmıştı. Çünkü erkek üretici, kadın ise tüketici olarak kabul edilmiş, öyle konumlanmış, sayılmasına da gerek duyulmamıştı...

Fakat 19.Yüzyıl'da, Osmanlı devletinin sarsılan iktisadi yapısı, dikkatlerin ister istemez tüketici konumundaki kesime çevrilmesine neden olmuştu. Dolayısıyla, kadınların nüfus sayımına dahil edilmesi, yalnızca tüketimdeki paylarının saptanması için gerçekleşmişti!

Bundan sonra ise, tüketici konumundaki bu kesimi üre-

İki yeni kadın tipi

Eğitim, o güne kadar toplumun alışık olduğu klasik ev kadınından farklı olarak, iki yeni kadın tipini de yaratmış oldu; işçi ve entelektüel kadın... Ve böylece kadın, gündelik hayatta kendini göstermeye başladı...

tici kılmak için bir takım eğitim çalışmaları başlatılmıştı. O zamana kadar kızların eğitimi, ancak çok basit din dersi veren Sübyan Mektepleri (ilkokul) ile sınırlıydı.

'ÜRETİCİ' KADINLAR

Kadınların eğitimi konusundaki ilk eğitim hareketlerini, ebe yetiştirilmesi alanında görüyoruz. İkinci adımı ise 1858'de açılan Kız Rüştiyeleri (bir çeşit ortaokul), 1869'da açılan Kız Sanayi Mektepleri ve 1870'de açılan Kız Muallim Mektepleri oluşturuyor. Muallim Mektepleri, önceleri sadece öğretmen yetiştirmeyi amaçlasa da, özellikle II. Meşrutiyet ile başlayan süreçte, kendine ve emeğine güvenen, gündelik hayat içinde önemli roller üstlenen kadınların eğitildiği ilk kurumlar olmuşlardır.

Bu okullara gönderilmeyen kızlar için, yaygın başka eğitim sitemleri de vardı. 'Becerikli ev hanımları' yetiştirmeyi amaçlayan bu sistemde, karatahta, sınıf ve sıra kavramı yoktu. Müslüman mahallelerindeki muhafazakar ailelerin kızları, komşu çevrelerin ehl-i namus olarak tanıdığı usta bir kadının yanına çırak verilirdi. Kızlar, okula gider gibi bu evlere gider, yemek, nakış, yorgan kaplama, oya gibi bilgileri ev hanımına yardım ederek öğrenirlerdi. Henüz dikiş makinesinin ve petrol lambasının girmediği evlerde, el emeğinin önemini kavratan bir eğitimdi bu.

Kadınların eğitimindeki ikinci bir sistem ise 'konak eğitimi' idi. Devrin aydın babaları, özel öğretmenler ve konakta alınan derslerle kızlarını da aydın bir şekilde yetiştirmeye çalışmışlardı. Bu eğitimle, el becerisi yerine akıl

1926'nın moda şapkalarından birkaç örnek (solda). 1 Şubat 1919 tarihli İnci dergisinde, '1919 Yılı Sonbahar Çarşaf Modelleri' [Kadın Eserleri Kütüphanesi Süreli Yayınlar Koleksiyonu] (üstte). 1933'te, kız teknik okullarından birinde öğrenciler (altta).

Tepeden tırnağa kadın

Kadının günlük hayattaki rolünü değiştiren önemli bir etken de basındı. 'Yeni kadın'ı tanımlayan moda ve salon dergileri, pek çok kentli kadın tarafından ilgiyle izlenir olmuştu.

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, toplum arasında hızla yayılan araçlardan biri de dikiş makineleriydi. Dönemin pazara hakim olan markası ise 'Singer'di. Singer yetkilileri de parasız nakış, dikiş, biçki öğretme salonları açıyorlardı. Bu, bir anlamda o günün reklam kampanyasıydı [*(üstte)* 'Türk Kadınları Biçki Yurdu' öğrencileri; *(solda)* aynı kuruluşun İhap Hulusi tarafından hazırlanan taş baskısı diplomalarından biri; *(sağda)* bir Singer ilanı].

yürütmeyi, duygu yerine de pozitif düşünceyi benimseyen, kültürlü kadınlar yetişti. Nitekim, dönemin ünlü şair, bestekar, hattat kadınları bu eğitim sonucu var olacaklardı...

CUMHURİYET KADINLARI

Cumhuriyet ve paralelinde gelişen toplumsal atılımlar, kadının değişim çabalarında bir miladı gerçekleştirmişti. Osmanlı'da değişim belli sınırlar, kalıplar kullanılarak sağlanmak istenirken; Cumhuriyet Türkiye'sinde, bu amaca ulaşma noktasında, sürekli bir gelişme hedef alınmıştı.Bu hedefte yine kadınlara önemli bir rol düşecekti. Kadın; giyinişiyle, edindiği beceriler ve uzmanlaştığı mesleklerle, cumhuriyet ideolojisinin, laik ve modern toplum anlayışının yerleşmesini sağlayacaktı.

Şerif Mardin'in yorumuyla, moda bu noktada, adeta kıyafet devriminin mantığı olarak sunulmuş, eski giyim tarzına öykünenlerin, modanın 'büyülü gücü'nü aşamayacakları düşünülmüştü. Dolayısıyla, kadın modasındaki değişim, erkek modasından daha hızlı ve radikal olmuştu.

GELİŞEN TÜRK MODASI

Cumhuriyet'le birlikte, kadının eğitim alması için yeni okullar açıldı; eski eğitim kurumları yeniden örgütlendi. Bu anlamda, Osmanlı'nın Kız Sanayi Mektepleri, bir düzenlemeye tabi tutuldu; 1927 yılında da Kız Sanat Enstitüleri kuruldu.

Bu enstitülerde yetişen kızlar, hazır giyimin yaygın olmadığı bu tarihlerde kıyafet dikmeyi öğreniyor; diktikleri kıyafetleri defilelerde sunarak batılı giyim ve hayat tarzının yaygınlaşmasına aracılık ediyorlardı.Yurtdışına eğitime gönderilen başarılı öğrenciler, oralardaki kadın modasını atölyelerde uyguluyorlardı.

O günlere dair önemli notlardan biri de 'Türk Kadınlar Biçki Yurdu'nun faaliyetleridir. Bu kurslarda; üç ay ile iki yıl arasında değişen sürekli eğitimle 'makastar ve terzi' yetiştirilmekteydi. Kursu bitirenlere diploma da verilmekteydi.

1930'larda dünya ile birlikte Türkiye'de de kriz ekonomisi kendisini gösterdi. Fa-

Temmuz 1936 tarihli Moda Albümü dergisinden bir sayfa (sağ üstte). **Yıl 1934: Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde, moda atölyesinde öğretmen ve öğrenciler** (sağda). **Aynı enstitüde, moda eğitiminin yanı sıra uygulamalı yemek dersleri de veriliyordu** (en sağda).

'Erkek gibi' kadınlar

Kadınların geçirdiği değişimin en dikkat çekici özelliklerinden biri de erkekler dünyasında, erkek gibi görünerek var olma çabalarıydı.

kat yeni yaşam biçimi, yabancı mallara talebi artırmıştı. Cumhuriyet yönetimi, bu durumun yarattığı olumsuzlukları önlemek için 'Yerli Malı Kullan' kampanyası başlattı. Modanın karşısındaki tek engel, savaş ve ekonomik güçlüklerdi.

1933'te Sümerbank'ın kurulmasıyla, giyim kuşam ve dokuma sanayi devlet tarafından korumaya alındı. Artık giyim, ısmarlama-terzi ürünü olmaktan çıkmaya başlamıştı.

Atatürk, İstanbul'da modern kıyafetli hanımlarla birlikte (solda).

Daha ucuz bir çözüm olan hazır giyimin ilk adımları da bu yıllarda atıldı. Kızların el sanatlarında gelişmeleri, meslek sahibi olmaları için birbiri ardına okullar açılmıştı: Kız Teknik Öğretim Kurumları, Terzilik Okulu, Köy Kadınları Gezici Kursları, Pratik Kız Sanat Okulları, Akşam Sanat Okulları...

II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde, modaya kemer sıktıran tasarruf geri planda kaldı. 'Marshall Yardımı' sonrasında, toplum yaşamına, Amerikan rüyası egemen oluyordu. 'Çalışan kadın' imajı, eski önemini kaybetmişti; artık, kadının bedeni ve güzelliği ön plana çıkmaktaydı. Moda altın çağına giriyordu...

Türk modası dünyaya açılıyor...

1945 yılında, Nişantaşı Kız Sanat Enstitüsü Müdiresi Refia Övüç'ün girişimiyle, Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü açıldı. Enstitü çalışanları, Anadolu'yu bucak bucak dolaşarak, hanımların sandıklarından çıkan el emeklerinin, okulun arşivine katılmasını sağladılar.

O günlere kadar azınlıkların elinde olan kumaş ve moda sektörü, Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü ile birlikte Türklere mâl oldu; yurtdışındaki defilelerle Türk modası dünyaya tanıtıldı. Bu okul, bir ilkti. Onların başarısı ile Türkiye'nin pek çok bölgesinde yeni olgunlaşma enstitüleri kuruldu.

Necla Barlas, Beyoğlu Olgunlaşama Enstitüsü'nde, 30 yıl öğretmen ve 5 yıl da okul müdürü olarak hizmet vermiş; ilerleyen yaşına rağmen, hâlâ çok güzel ve zarif bir hanımefendi... Barlas'la, özlemle andığı o günlere dair kısa bir söyleşi yaptık... ▶

FOTOĞRAF: MİRHAN BİLİR

Necla Barlas Engin Narin ile birlikte (üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Necla Barlas'ın tasarladığı ve diktiği nişan kıyafetini ablası giymişti (sağda). Yıl 1950: Barlas, Olgunlaşma Enstitüsü öğretmenleriyle birlikte (en sağda). 1960'lı yıllarda Necla Barlas (sağ altta). Necla Barlas'ın tasarladığı ve diktiği bir gelinlik (sağda, en altta).

➤ *Olgunlaşma'yla tanışmanız nasıl oldu?*

Ankara'da, Kız Teknik Yüksek Öğretim Okulu'nda okudum. Orada iki sene hocalık yaptım. Ailem İstanbul'daydı. Bir trafik kazası geçirdim; ayağım kırıldı, onlara ihtiyacım vardı. Bakanlığa bir yazı yazarak İstanbul'a tayinimi istedim; kabul edildi. Böylece, 1950 yılında Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü'nde çalışmaya başladım. 35 yıl, öğretmen, atölye şefi ve müdür olarak hizmet verdim.

➤ *Enstitünün kuruluşu nasıl olmuş?*

İki sene sürmüş okulun kuruluşu; bütün Türkiye araştırılmış, elde edilen işlemeler ve el işleri ile bir koleksiyon oluşturulmuş. Resim hocaları devamlı desen çizmiş, kopyalar oluşturulmuş. Ben göreve başladığımda, yeni yeni modeller çiziliyordu. Ses getiren çalışmalar, 1950'den sonra başlamıştır burada.

➤ *Beyoğlu Olgunlaşama Enstitüsü'nün önemi nedir sizce?*

Türk modasını tanıtan, yayan Beyoğlu Olgunlaşma'dır. Modayı sanat haline getirmiştik. Beyoğlu'nda mağazalar, özellikle kumaş mağazaları azınlıkların elindeydi. Olgunlaşma ihtiyaç duydukça, Türk kumaşçılar açılmaya başladı Beyoğlu'nda. O günlerde Beyoğlu'nda olmak başkaydı; Olgunlaşma'nın da ayrı bir yeri vardı. Müdürün gözü hep üzerimizdeydi; şık, zarif ve hatasız olmak zorundaydık.

➤ *Enstitünün kurucularından biri olan Refia Hanım'dan bahseder misiniz?*

İleri görüşlü, başarılı, girişimci, çevresi çok geniş bir hanımefendi idi. Bakanlık, kapasitesini gördüğünden, Refia Hanım'ın her isteğini yerine getirmişti. Be-

Beyoğlu Olgunlaşma'nın Kurucusu Refia Övüç

Refia Övüç (1901-1993), Selçuk Kız Sanat Enstitüsü'nü 1928'de bitirir; 1932'de de İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde dikiş öğretmenliğine başlar. 1933'de Beyoğlu Akşam Kız Sanat Okulu'na müdür tayin edilir. Ertesi yıl da Nişantaşı Kız Sanat Enstitüsü'ne nakil olur. Kız enstitülerinden mezun olan kızların, seçtikleri meslekte daha bilgili olmaları gerektiğini düşünen ve bağımsız işyerleri kurup yönetebilecek becerileri almalarına önem veren Övüç; Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü'nün kurulmasına önayak olur. Övüç, Kız Teknik Öğretim Müzesi'nin temelini oluşturan çok değerli sanat eserlerini yıllar boyu derleyerek Türk kültürünün geleceğine önemli bir hizmet sunmuştur.

yoğlu Olgunlaşma'ya tayinler seçilerek yapılıyordu. Oraya, ancak üstün seviyede öğretmenler kabul ediliyordu. Refia Hanım'ın kabul etmediği bir öğretmen, Bakanlık'tan gönderilse de geri çevriliyordu.

➤ *Olgunlaşma'da 'Türk modasını oluşturmak'la neyi kastediyorsunuz?*

Yaptığımız bütün işler büyük takdir kazandı. Binanın girişi teşhir salonu haline getirildi. Çalışmalarımız orada halkla buluşuyordu. Çok sayıda sipariş almaya başladık; hatta bir süre sonra bu siparişlere yetişemez olmuştuk. Turizm Müdürlüğü, gemilerle İstanbul'a gelen turistleri daha iner inmez okulumuza taşıyordu. Onlar için hazırlık yapıyor, defile sunuyorduk...

➤ *Yurtdışı organizasyonları da var sanırım?*

Yurtdışındaki amacımız Türk modasını, Türk el işlerini sergilemekti. Mesela, Ankara Vapuru ile, Gazeteciler Cemiyeti'nin düzenlediği bir gezi vardı. Gezi kapsamında Fas, Tunus, Cezayir, İspanya, Fransa, İtalya, Almanya, Yunanistan'a gittik. Bu tür gezilerde, mehter takımı, Türk yemekleri de olurdu; Türk işleri sergilenirdi ve tabii en önemlisi muhteşem bir defile sunardık. Son olarak Münih'te el işlerinin sergilendiği bir fuara katılmıştım. Orada pek çok ülke vardı ama Türk el işlemeleri altın madalya ile döndü. Bu çok güzel bir duyguydu...

➤ *Kimlere dikiş diktiniz? Beyoğlu Olgunlaşma'daki anılarınızdan bahseder misiniz?*

Daha okuyordum, son sınıftaydım. İsmet İnönü'nün kızı için -mezuniyet töreni vardı sanırım- yurtdışından bir kumaş getirmişler, sentetik... O zamanlar böyle kumaşlar yoktu Türkiye'de. Çok şık bir gece kıyafeti diktik.Yetişmesi için acele ediyoruz. Tam bitmişti ki elektrikler kesildi. Teslim etmek lazım, acele... Ne yapalım? Atölyede 'ısılı ütüler' var, onlarla ütüleyin, dedi hocamız. Daha ben ütüyü tutarken, bir parçası buhar oldu, ütüye yapıştı. Korkunç bir duyguydu; çok üzüldüm, ağlamaya başladım. Bizimle çalışan ablalarımız vardı. Bozulan yeri çıkararak, volanlarını azalttılar... Hiç unutmam, çok korkmuştum... ▶

Necla Barlas, 1964'te öğretmenlerle birlikte (solda) ve Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'ndan arkadaşları ile (sol altta).

İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe İnönü, 1940'larda bir olgunlaşma enstitüsü ziyaretinde (sol üstte).Necla Barlas, gençlik yıllarında Olgunlaşma'nın öğretmenleriyle birlikte (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

İlk millî manken Lale Belkıs...

İlk mankenler, kız enstitülerinin öğrencileri olmuşlar aslında. Hem dikmiş, hem de sunmuşlar. Daha çok sinemadan tanıdığımız Lale Belkıs da onlardan biri. Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü'ne girer girmez fiziği ile dikkat çeken Belkıs, mankenliğe orada adım atmış...

➤ *Olgunlaşma'daki serüveniniz nasıl başladı?*

1954'te Olgunlaşma'ya girdiğimde 14 yaşındaydım. Kısa çoraplıydım o zamanlar; hakikaten, siyah bir eteğim vardı, siyah mokasen bir ayakkabım, şoset çorabım ve siyah bluzum...

➤ *Aileniz sizin bu girişiminizi nasıl karşıladı?*

Konservatuara ya da akademiye gitmek istiyordum. Ama ailemin beni buralarda okutacak durumu yoktu; altı kardeştik. Ailem sanatçı olmama sıcak bakmıyordu. Yaramazdım ben; kaçamak müzik derslerine, piyano derslerine giderdim. 'Mankenlik' diye bir şey var; kulağıma çalındı. O zaman Türkiye'de bilinmiyor bu meslek. Olgunlaşma'ya öğrenciler sınavla alınırdı. Üzerimize bir milaj giydirilir, onun üzerinden öğrenci adayı etüt edilirdi. Beni gördüler; 'sen hiç böyle şık elbiseler taşıdın mı?' diye sordular. Daha ilk yılımda defileye çıktım. Taksim Belediye Gazinosu'nda, Fransız bir düşünür adına bir defile düzenleniyordu. Podyuma ilk orada ayak bastım.

➤ *Refia Hanım'la ilişkileriniz nasıldı?*

Refia Hanım, ikinci annem gibiydi. 'Lale' ismini bana o koymuştur. 'Lale', Olgunlaşma'nın amblemidir aynı zamanda. Belkıs Hanım diye bir hocamız vardı. O da elbise giyerdi. Refia Hanım, "Sizi karıştırmayayım, senin ismin olgunlaşmanın sembolü, Lale olsun" demişti.

➤ *O günlerde defilelere çıkan mankenleri halk nasıl karşılıyordu?*

Ben defileye çıkarken pek kimseler yoktu; hocalar filan çıkardı. Ben okullu olarak başlamıştım. Moda, Türk desenleri, Türk kostüm tarihi, stilistlik gibi dersler gördük. Türk halkı beni her zaman el üstünde tutmuştur. Türk halkı o kadar hazırdı ki güzelliklere; yanlış bir şey yapmıyorduk, güzellikleri tanıtıyorduk...

➤ *Pek çok ülkede, Olgunlaşma adına mankenlik yaptınız, değil mi?*

Okula girdiğim ilk sene Amerika'ya gittik. Ailem olmadan yurtdışına çıkabilmem için yaşımı büyüttüler. Çok yere gittik, New York, Washington, Miami, Havana, Paris, Küba, Kazablanka, Brüksel... Türk modasını dışarıya ilk bizler götürdük. Mesela, turkuvaz rengini biliyorlardı belki ama, bu adla bilinmiyordu...

Mesleklerinde ilkler, ilkleri başaranlar

80. YIL ÖZEL SAYISI

popüler tarih

popüler.tarih@dunya.com Ekim 2003 Sayı 38 3.500.000 TL

CUMHURİYET'İN ÖNCÜ KADINLARI

Operadan atletizm pistlerine, Meclis'ten Silahlı Kuvvetler'e

ISSN 1302-8677 212323 03/10
9 771302 867001
DÜNYA Yayıncılık

Leyla Gencer

Süreyya Ayhan

Şenay Güney

popüler tarih ◆ EKİM 2003 ◆ SAYI 38
CUMHURİYET'İN ÖNCÜ KADINLARI ◆ 80. YIL ÖZEL SAYISI

merakediyorum@googlegroups.com

Ağustos 1923: Soldan sağa; Behzat Butak, Emin Beliğ Belli, Bedia Muvahhit, Muhsin Ertuğrul ve Vasfi Rıza, İzmir'in kurtuluşunu konu edinen ve başlandığı halde tamamlanamayan filmin bir sahnesinde Karşıyaka'da.

Tiyatro, sinema ve operanın 'ilk'leri

Darülbedayi'nin yetiştirdikleri

Cumhuriyet döneminin sinema alanındaki ilk sanat ürünleri 1920'li yıllarda yeşerirken, Darülbedayi'den yetişmiş sanatçı kadınlar da bu yapıtlarda rol aldılar.

LÜTFÜ TINÇ

Tiyatroya gönül vermiş kadın sanatçıların, Cumhuriyet öncesinden gelen bir geçmişleri vardır. Zeliha Berksoy, 1917-18 sezonunda Darülbedayi'de açılan tiyatro okuluna beş kız öğrencinin sınavla alındığından söz eder:

"Bir yılın sonunda, sadece Afife (Jâle) ile Refika ücretli olarak kadroya alınıyor; ama softaların korkusundan hemen sahneye çıkarılamıyor."

'Saç baş açık' sahneye çıkacak Müslüman Türk kızına karşı ne gibi tepkiler geleceği bilinmez; olup bitecekler-den korkulur...

1923'ten sonra ise Bedia Muvahhit'in sahneye çıkışına şahit oluruz...

İlk Müslüman Türk kadın tiyatro oyuncusu Afif Jâle (sağda).

'KIZINI AKTÖRE VEREMEZSİN'

Bedia Muvahhit, genç kızlık adıyla 'Bedia Şekip' seçkin bir İstanbullu ailenin kızıdır. Dame de Sion'da okuduğu yıllarda, telefon şirketindeki ilk Türk kadın memureler arasında görev alarak çalışma hayatına da giren bu genç kız, 1921'de Erenköy Kız Lisesi'nde Fransızca öğretmenliğine başlar. O günlerde Darülbedayi'nin en gözde

oyuncularından Muvahhit Refet Bey ile evlenir.

Bu evliliğin yankılarını, Milliyet gazetesinde 15 Mart 1987'de yayımlanan bir söyleşide, Bedia Muvahhit şöyle anlatacaktır: "Evleneceğimiz zaman ailede kıyamet koptu. Babamın kuzeni, Ömer Celal Sarç'ın babası Celal Bey, amcam. O zaman Maarif Vekili idi. Gelmiş anneme, 'Bizim ailede böyle rezalet olur mu? Kızını aktöre veremezsin' demiş. Annem de sözünü geçiremediğini söylemiş..."

Eşi Muvahhit Refet Bey'in Darülbedayi oyuncusu olması, Bedia Hanım'ın da tiyatro kulislerini yakından tanımasına yol açar.

Aslında o yıllarda, Darülbedayi sanatçıları turnelere de çıkmaktadırlar. Temmuz 1923'te İzmir'e yapılan böyle bir turnede, Muvahhit Refet, Vasfi Rıza (Zobu), Behzat (Butak) gibi isimlerden oluşan bir topluluk karşımıza çıkar. Muvahhit Refet Bey'in yanında, eşi Bedia Hanım da vardır...

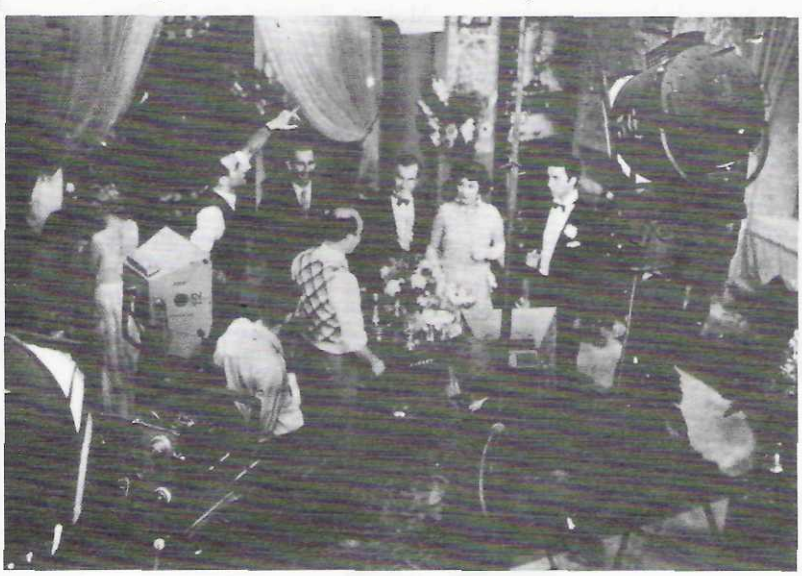

İlk oyun, 11 Ağustos 1923 Pazar günü, Birinci Kordon'da, 'Palas' adlı sinemada oynanacaktır (sonraları, Tayyare Sineması). Ekip, İzmir'de bulunan Meclis Reisi ve Başkumandan Gazi Mustafa Kemal'in de "açılış törenine" şeref vermesini arzu eder. Gazi ziyaret edilir. Kendisiyle konuşulur.

Gazi bu ziyareti fırsat bilip, "Türk kadını sahneye çıkmalı. Bu sahnemiz için elzemdir" der. Bu sohbet sırasında Gazi, Bedia Muvahhit Hanım'ın da turnedeki tiyatrocular arasında bulunduğu öğrenir ve "Onu burada hemen sahneye çıkaracağız, ben de gelip orada bulunacağım" der.

Sonrasını Vasfi Rıza Zobu'nun anılarından dinleyelim: "Temsil büyük bir başarı ile sona erdi... Gazi başta olmak üzere, büyük kumandanların alkışlarını selamlamak, sanatkarlar için emsali görülmemiş heyecanlı bir zevkti... Davayı kazanmış, Müslüman Türk kadını, imtihanını muvaffakiyetle vermiş ve böylece Türk sahnesine 'İrade-i Milliye' ile yerleşip sahip olmuştu."

Yıl 1923: Bedia Muvahhit, 'Ateşten Gömlek' filminin setinde (üstte). Filmin yönetmeni Muhsin Ertuğrul 40'lı yıllarda (sol üstte). Bedia Muvahhit 1920'li yıllarda (solda).

'İstanbul Sokaklarında' filminin Paris'teki stüdyo çekimleri ve filmin 1929'da basılıp dağıtılan el ilanı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Muhsin Ertuğrul'un yönettiği 'Ateşten Gömlek' filminde, Behzat Butak, Muhsin Ertuğrul, Hakkı Necip ve Neyyire Neyir (sağda). Neyyire Neyir (sağda), 40 yaşına girdiği günlerde yaşama veda etti.

Bedia Muvahhit'in yer aldığı bu ilk piyes, İbnürrefik Ahmet Nuri'nin 'Ceza Kanunu' adlı oyunudur. Yıllar sonra bu olayı Bedia Muvahhit, aynı heyecanla şöyle anlatır:

"Oyun başladı, tirtir titriyorum. Sıramı bekliyorum bir kenarda. Nasıl oldu anlayamadım; Belediye Reisi Şükrü Kaya Bey, beni birden sahneye itiverdi. İtiş o itiş..."

Daha sonrasını ise yine kendisi, 'Yedinci Sanat'ta (Kasım 1973) yapılan bir söyleşide şöyle aktaracaktır: "Atatürk o gece gelip beni tebrik etti. Ve devam edeceksiniz, bu böyle kalmayacak dedi."

Gerçekten de böyle kalmaz... İzmir'de sahneye çıkışının ardından İstanbul'da 'Ateşten Gömlek' filmi çekilirken Bedia Muvahhit, Muhsin Ertuğrul'dan ilginç bir teklif alır: "Halide Edib Hanım'ın 'Ateşten Gömlek'ini filme almak istemişler. Halide Edib Hanım da, bu rolü ancak bir Türk kadını oynayabilir demiş. Ertuğrul Muhsin, Muvahhid'in de benim de iyi arkadaşımızdı, aile dostumuzdu. Geldi, Muvahhid'e karın oynar mı dedi. Ben çok sevindim..."

Aynı filmde, tiyatro tarihimizin unutulmaz bir başka ismi olan Neyyire Neyir de karşımıza çıkar... Gerçek adı Münire Eyüp olan Neyyire Neyir, 1921'de 'Darülmalûmat' (Kız Öğretmen Okulu) mezunu genç ve zeki bir 'muallime' olarak hayata atılmıştır.

İki yıl da 'Amerikan Kız Koleji'ne gidip İngilizce öğrenen Münire Eyüp'ün sahneye çıkışı da, kendinden önceki oyunculardan biraz farklıdır.

Muhsin Ertuğrul'un Halide Edib'in ünlü romanından sinemaya aktardığı 'Ateşten Gömlek' filminin iki kadın oyuncusundan biri olan Münire Eyüp, bu rolündeki başarısıyla tiyatro sahnelerine adım atar...

'Ateşten Gömlek'te Neyyire Neyir, 'Kezban' rolünü başarıyla oynar. 1923'te ise Muhsin Ertuğrul'un Raşit Rıza ile beraber oynadığı 'Othello' piyesinde sahneye çıkar... 1923-24 sezonunda da 'Darülbedayi'ye (Şehir Tiyatrosu) kabul edilir.

Münire Eyüp, Türk tiyatrosu için dönüm noktası sayılan bir tarihte oyunculuğa başlar ve 'Neyyire Neyir' adıyla kısa zamanda tanınır.

Bir süre 'Milli Sahne Topluluğu' oyuncuları arasında yer alan Neyyire Neyir, 'Ertuğrul Muhsin ve Arkadaşları Topluluğu' ile Ferah Tiyatrosu'nda sahneye çıkmaya başlar.

Muhsin Ertuğrul ile evlenen Neyyire Neyir, 1925'te Muhsin Ertuğrul ile birlikte Darülbedayi'ye döner ve unutulmaz kompozisyonlarıyla birçok oyuna imza atar...

Cumhuriyet'in ilk yıllarında öne çıkan operet modasının 'öncü kadınları' ise, Süreyya Operetti'nin iki primadonnasıdır: Biri, daha çok 'alaturka' oyunlarda yer alan dönemin ünlü oyuncusu Fikriye (Şakrakses) Hanım, diğeri de

Cahide: 'İlk Avrupaî güzel'

Sinema tarihçisi Prof. Dr. Seçil Büker, Cahide Sonku için, 'ilk Avrupaî güzel' sıfatını kullanır. Ancak Türk sinemasının ilk sarışın yıldızı Cahide Sonku'nun tek özelliği, 'sarışın' olmasından ibaret değildir. Yemen doğumlu ve asıl adı 'Cahide Serap' olan Sonku, Şehir Tiyatrosu'nda çalışırken, 1933'te sinema oyunculuğuna başladı ve fiziğiyle olduğu kadar, oyun gücüyle de dikkatleri üzerinde topladı. 'Bataklı Damın Kızı Aysel' (1933), 'Akasya Palas' (1940) ve 'Şehvet Kurbanı' (1941) filmleriyle ünlendi.

Gülriz Sururi'nin annesi Suzan Lütfullah'tır.

Süreyya Opereti'nin kurucusu Süreyya İlmen'in düşüncesini gerçekleştirmek için attığı ilk adım, İstanbul'un Kadıköy yakasındaki Süreyya Sineması'nı inşa ettirmek olur. Yapımına 1923 yılında başlanan salon, 6 Mart 1927 tarihinde açılır. Sinemanın yanı sıra tiyatroyu da kucaklaması planlanan mekan, sahnenin açılışı yetiştirilemediğinden, 1933'e kadar, yalnızca film gösterimleri için kullanılır.

Bu arada Süreyya İlmen, 1900'lerin başından beri düşlediğini söylediği operet topluluğunu yine Kadıköy'deki Hale Tiyatrosu'nun (bugünkü Reks Sineması) çatısı altında kuracaktır.

Süreyya Opereti'nin kadrosu

Ekim 1928: Kadıköy'deki Hale Tiyatrosu'ndayız. Süreyya Opereti'nin 'Asaletmeab' temsilinin kadrosu toplu halde *(üstte)*. En önde Cüce Simon; *arkasında, ortada Muhlis Sabahattin, Muhlis* Bey'in sağında Fikriye (Şakrakses), onun solunda Suzan Lütfullah, Suzan Hanım'ın iki solunda Şayeste... Orta sırada soldan ikinci Mümtaz. Üçüncü Şevkiye (May), dördüncü Lütfullah Sururi... Orta sıranın en sağında kuklacı Rasih. En üst sırada, ortada İbrahim (Delideniz); en sağda ise Reha... Fotoğrafta takma bıyığıyla poz vermiş olan da Vedat Ar.

OPERADAKİ İLK KADIN

Operadaki ilk kadın sanatçı Semiha Berksoy ise 1930'lu yıllarda karşımıza çıkacaktır... Küçük Semiha, 1910 yılında ressam Fatma Saime Hanım ile Ziya Cenap'ın kızları olarak dünyaya gelir. Annesinden şarkı söylemesini, şiir okumasını, resim yapmasını öğrenir. Daha ilkokuldayken öyküler yazar.

Darülbedayi'nin tiyatro okuluna giren Semiha, İstanbul Belediyesi Konservatuvarı'nda Nimet Vahit Şan'ın sınıfına devam eder ve ilk şan konserini bu sırada verir.

1932'de artık Darülbedayi'de çalışmaya başlayan Semiha Hanım, burada sahnelenen operaların primadonnasıdır. Muhsin Ertuğrul'un çektiği ve 'ilk sesli Türk filmi' olarak bilinen 'İstanbul Sokaklarında' adlı yapıtta rol alır. Berksoy, Atatürk'ün hayranlıkla izlediği Özsoy Operası'ndaki rolüyle de dikkat çeker.

Ankara Devlet Konservatuvarı'nın açtığı sınavı kazanarak Berlin Devlet Yüksek Müzik Akademisi Opera Bölümü'ne giren Semiha Berksoy, Berlin'de verdiği konserlerde, ayakta alkışlanan ilk Türk opera sanatçısı olur. Richard Strauss'un 1939'daki 75. doğum günü şenliklerinde 'Ariadne auf Naxos' adlı operada başrolü oynar.

Semiha Berksoy, Berlin'de çalışmak yerine, Ankara Devlet Operası'nı yeğler ve Türkiye'ye döndükten sonra, ilk konserini Cemal Reşit Rey eşliğinde verir. Ankara Devlet Operası'nın kurulmasında Carl Ebert ile birlikte görev alan Berksoy 1941 yılında, Türkiye'de 'profesyonel anlamdaki ilk opera gösterisi' olan Tosca'nın temsilinde de rol alır... ■

Süreyya Opereti'nin iki primadonnası: Fikriye Hanım (sol üstte) ve Suzan Lütfullah (sol sayfada, altta). Tosca operasından bir sahne: Semiha Berksoy, Nurullah Şevket Taşkıran ile birlikte sahnede (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyet'in ilk hârika çocukları

İdil Biret ve Suna Kan

Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, bazı adları belirli dönemlerden koparamazsınız. Onlar, adeta bir dönemle özdeşleşmiş, kaynaşmışlardır. Tıpkı İdil Biret - Suna Kan adlarının Cumhuriyet'in simgeleri arasına girmesi gibi...

ŞEFİK KAHRAMANKAPTAN

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, Atatürk'ün müzik alanındaki öncelikli icraatı arasında, Muzıka-yı Hümayun'u İstanbul'dan yeni başkent Ankara'ya taşımak vardı. Atatürk, bu Saray'a özgü orkestrayı artık halka mal etmek ve başlatacağı müziksel devrimin en önemli enstrümanı olarak kullanmak amacındaydı.

Halifeliğin kaldırılmasından sadece 8 gün sonra, 11 Mart 1924'te, son adı 'Makam-ı Hilafet Muzıkası' olan Muzıka-yı Hümayun, Ankara'da ilk konserini eski Meclis'in karşısındaki Milli Sinema'da veriyordu.

Orkestra 27 Nisan 1924'te, Cumhuriyet'in resmen ilanından sadece altı ay sonra, Atatürk'ün emriyle tümden Ankara'ya taşınarak 'Riyaseti Cumhur Musiki Heyeti' adını alacaktı. Orkestra daha sonra Riyaseti Cumhur Filarmoni Orkestrası olarak anılacak, ardından bugünkü Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası adını alacaktı.

Atatürk'ün kısa süre içinde Musiki Muallim Mektebi, yani müzik öğretmeni okulunu kurması rastlantı değildi. Orkestra elemanlarından ya-

Riyaseti Cumhur Filarmoni Orkestrası, Mamak'taki konservatuvar binası salonunda (sağda).

1. Özden İnönü, Suna Kan, İsmet İnönü ve İdil Biret, 1947'de Çankaya Köşkü'nde...
2. Kan ailesi, 1949'da Paris'te...
3. Suna Kan ile İdil Biret, Paris'te Nurettin Şazi Kösemihal ile birlikte...
4. Mithat Fenmen ve İdil Biret, 1949'da Paris'te...
5. İdil Biret, yine 1949'da babası Münir Biret ile...

nasıl yetiştiler?

rarlanarak, müziğin yaygınlaştırılabilmesi için gerekli öğretmenlerin yetiştirilmesini sağlamak amacındaydı. Bu okul aynı zamanda, 12 yıl sonra, Suna Kan'ın doğduğu yıl olan 1936'da ilk öğrencileriyle eğitime başlayacak olan Devlet Konservatuvarı'nın da nüvesini oluşturacaktı.

'İLK'LER ORTAYA ÇIKIYOR

Müzik alanında acelesi olduğu içindir ki Atatürk, bir yandan da Avrupa'ya öğrenci gönderip öğretmen yetiştirmek yolunu yeğlemişti. 1925 yılında açılan sınavlarla, gençlerin sanatçı ve öğretmen olarak yetiştirilmek üzere Paris, Berlin, Budapeşte ve Prag'a gönderilmesine başlanmıştı. Gönderilen ilk üç isim, Ulvi Cemal Erkin, Cezmi Rıfkı Erinç ve Ekrem Zeki Üngör'dü. Sonra onları Ahmet Adnan Saygun, Necdet Remzi Atak, Ferhunde Remzi Erkin, Nurullah Şevket Taşkıran, Mahmut Ragıp Gazimihal, Halil Bedii Yönetken, Necil Kazım Akses gibi isimler izleyecekti.

Oğlu Mithat Fenmen'in iyi bir piyanist olarak yetişmesini sağlayan milletvekili Refik Fenmen gibi, bazı aileler de kendi olanaklarıyla çocuklarını müzik alanında yetişmeleri için yurtdışına göndermişlerdi. Bu yetişkin müzisyenler

Devlet Konservatuvarı'nın ilk mezunları, konservatuvarın kurucularından Carl Ebert ile birlikte; 1940-41 dönemi (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1941'de Ankara Halkevi'ndeki özel locasında, Devlet Konservatuvarı'nın bir opera temsilini izliyor (sağda). İlk opera sanatçılarından Mesude Çağlayan, 'Madam Butterfly' rolünde (sağ altta).

1931-1934 yıllarından itibaren Ankara'nın sanat ve eğitim ortamında söz sahibi olacaklardı.

Örneğin Ferhunde Erkin, Cumhuriyet döneminin ilk kadın solisti ve konservatuvar hocası olarak tarihe geçecekti.

Riyaseti Cumhur Filarmoni Orkestrası'nda çalan ilk kadın arpist Nazmiye Hanım, ilk sürekli üye kemancı Meliha Demirkuşak, operada ilk kadın solistler Vahdet Nuri Esen, Mesude Çağlayan, Semiha Berksoy, Cumhuriyet döneminde müzikteki öncü kadınlar olarak tarihe geçtiler. Ama yarattığı ortam sayesinde keşfedilerek uluslararası alanda üne kavuşup genç Türkiye Cumhuriyeti'nin adını duyuran iki simge kadının, İdil Biret ve Suna Kan'ın yetişmesini Atatürk ne yazık ki göremeyecekti.

İNÖNÜ DÖNEMİ

Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı olarak seçilen İsmet İnönü, Yemen'de rastlantı sonucu bulduğu gramofonla klasik batı müziği parçalarını dinleyerek kendini yetiştirmeye başlamış büyük bir müzikseverdi. Orkestranın tüm konserlerine, konservatuvarın temsillerine gidiyor, sanat camiasındaki tüm gelişmeleri izliyor ve gereksinimleriyle ilgileniyordu. Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel de, Konservatuvar yasasının çıkarılışı, Devlet Tiyatrosu, Opera ve Balesi'nin kuruluşu, ilk temsiller, dünya klasiklerinin Türkçe'ye tercüme edilerek yayımlanması başta olmak üzere, unutulmaz hizmetlere imzasını atmış bir idealistti.

Ankara'da 1941 yılında sahnelenen Puccini'nin 'Madam Butterfly' operasının afişi (sağ üstte). Devlet Konservatuvarı Opera Bölümü'nün, kuruluşundan beş yıl sonra 'Madam Butterfly'ı sahnelemesi (sağda), o günlerin Türkiye'si için çok önemli bir olaydı.

İNANILMAZ BİR SÜRPRİZ

İnönü-Yücel ikilisi, 1945 yılında Konservatuvar salonunda piyanist Mithat Fenmen'le kemancı Orhan Borar'ın bir dinletisinden sonra, inanılmaz bir sürprizle karşılaştılar. Mithat Fenmen'in sahneye çıkarttığı üç-dört yaşlarındaki kız çocuğu, üzerine nota defterleri konularak yükseltilen tabureye oturtulmuş, Bach'tan, Beethoven'den birer parça çalmıştı. Ayakları pedallara yetişmeyen bu olağanüstü yetenek, İdil Biret'ten başkası değildi.

Müdür odasında çaylar içilirken Mithat Fenmen, İnönü ve Yücel'e İdil'in tıpkı Mozart gibi özel bir kulağa sahip olduğunu, virtüöz olarak ye-

tişmesi için Paris'e gönderilmesinin uygun olacağını anlatıyordu. Halk arasında 'Harika Çocuklar Yasası' olarak tanınan, kısaca 'İdil-Suna Kanunu' da denilen düzenlemenin ilk kıvılcımı, Cebeci'deki konservatuvar binasında böylece çakılmış oluyordu.

İdil ve benzeri, 'dâhi' özelliği gösteren çocukların yurt dışında eğitilmesine olanak sağlayacak bir yasanın hazırlıklarına başlandı. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasının civcivli günlerinde Türkiye, çok partili demokrasiye geçiş sancılarını yaşıyordu. Demokrat Parti kurulmuş, 1946 seçimlerine katılmış fakat çoğunluk sistemi nedeniyle, Meclis'e temsilci sokamamıştı.

YIL 1948: ÖZEL YASA GÜNDEMDE

İdil'le ilgili yasa için yaklaşık iki buçuk yıllık bir süreç yaşanacaktı. Bu arada Hasan Âli Yücel, çok partili demokrasiye geçiş çalışmalarını erken bularak ve genç Cumhuriyet'e zarar vereceğini ileri sürerek İnönü ile ihtilafa düşmüş, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılmıştı. İnönü ve Yücel'in gene konser salonundan tanıdığı kemancı Nuri Kan'ın bu enstrümanda yetenekli kızı Suna Kan da, komisyon görüşmeleri sırasında yasaya eklenmişti. Artık yıl 1948'di, Milli Eğitim Bakanlığı koltuğunda Tahsin Banguoğlu oturuyordu.

TBMM, 7 Temmuz günü, gündemindeki yasaları görüşüyordu. İki oturum yapılmış, verilen aradan sonra sıra üçüncü oturuma gelmişti. Milletvekillerinde akşam kıpırtıları başlamıştı. Başkanvekili Feridun Fikri Düşünsel, saat 17.50'de oturumu açtığında 465 üyeli Meclis'te yeterli çoğunluk vardı. Divan katipliklerinde Sait Köksal ile Dr. Aziz Uras oturuyorlardı.

MECLİS'TEKİ TARTIŞMALAR

Yasanın kabul edileceğinden kimsenin kuşkusu yoktu; ama Meclis'i oluşturan tek parti CHP'nin, Cumhuriyet devrimlerine karşı çıkanları üstü kapalı destekleyen küçük sağ kanadından çatlak bir sesin çıkması, kimseyi şaşırtmadı.

Seyhan Milletvekili Sinan Tekeli-

Suna Kan ile İdil Biret bir arada (solda). İdil Biret'in ilk konserine ilişkin haber, 1949'un Vatan gazetesinde (altta).

İdil Biret'in, Paris Radyosunda konseri

Küçük sanatkâr radyoda Türkçe ve Fransızca bir konuşma yaptı

Küçük Türk sanatkârı İdil Biret, evvelki gün Paris radyosunda bir konser vermiştir. Radyo spikeri tarafından «Zamanımızın en mühim müziysenlerinden» biri olarak takdim olunan İdil Biret konserine saat 17 de başlamış ve bu konser yarım saat devam etmiştir.

İdil, Beethoven, Bach ve diğer büyük garp klâsiklerinden parçalar çalmıştır.

Konserden sonra İdil, türkçe bir konuşma yaparak İstanbulda bulunan büyük annesine selâmlarını göndermiştir.

Bundan sonra da fransızca bir konuşma yapan kıymetli küçük sanatkâr derslerinden ve sıhhatinden memnun olduğunu belirtmiştir.

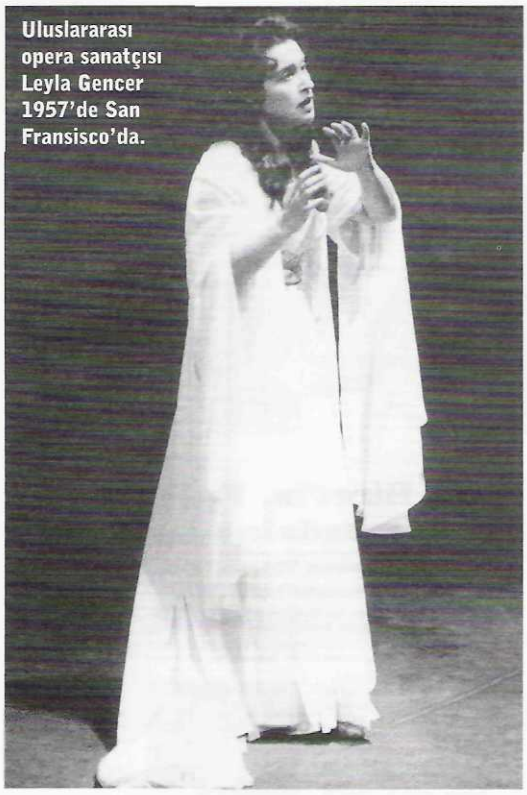
İdil Biret

oğlu , alaycı bir üslupla yasayı eleştiriyor, o sırada henüz 7 yaşına ulaşmış bulunan İdil için, "Ya gider evlenir ve dönmezse?" sorusunu bile sormaktan çekinmiyordu.

Tekelioğlu'nun itirazlarına karşı, başta Dr. Kamil İdil ve bakan Banguoğlu olmak üzere, bazı milletvekilleri söz alarak yasayı savundular. Beş esas ve bir geçici maddeden oluşan yasa oylanarak kabul edildiğinde, hava çoktan kararmıştı. 465 üyeli Meclis'te salonda bulunan 245 üyeden 239'u kabul oyu vermişti. Dört üye red oyu kullanmış, iki üye de çekimser kalmıştı. İsmet İnönü'nün, Mithat Fenmen'in önerileri doğrultusunda geliştirdiği tercih, siyasetin bazen çok ağırlaşan kanal-

Şefik Kahramankaptan'ın 'İsmet İnönü ve Hârika Çocuklar' adlı kitabının kapağı (sol üstte). Yıl 1947: Suna Kan ve kemanı (en solda). Suna Kan ve İdil Biret'e ilişkin 6660 Sayılı Kanun'un çıktığı dönemde, Milli Eğitim Bakanı artık Hasan Âli Yücel değil, Tahsin Banguoğlu idi (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Uluslararası opera sanatçısı Leyla Gencer 1957'de San Fransisco'da.

larından ancak 2.5 yılda geçerek, sonunda uygulanabilir hale gelmişti. Ama gene de ancak 5 ay kadar sonra Suna, 8 ay sonra da İdil yurtdışına uğurlanabilecekti.

55 YILIN ARDINDAN

İdil ve Suna'nın yurt dışına gönderilişlerinin üzerinden tam 55 yıl geçti. Onlar, Türkiye'de Cumhuriyet kuşaklarının gözünde önemli birer simge olarak büyüyüp gönüllerde taht kurarken, yurt dışında da yaptıkları dinletiler, kazandıkları ödüllerle Türkiye'yi başarıyla temsil ettiler. İdil Biret, "bellek repertuvarı en geniş piyanist" ve duyarlı bir yorumcu olarak eleştirmenlerden övgüler kazanırken, başta Chopin'in tüm yapıtları olmak üzere, 70'in üzerinde kayıtla, dünya müzikseverlerinin diskoteklerinde seçkin bir yer elde etti.

55 yıl önce Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu'nun küçümseyerek "Açız, bize lazım mı?" diye sorduğu temel enstrüman piyano dalında nice Cumhuriyet kızları, İdil'le birlikte yetiştiler, ünlendiler, çağdaş Türkiye'nin tanıtımında görev aldılar.

Ayşegül Sarıca, Verda Er-

İdil Biret: Dünyanın en geniş repertuvarlı piyanisti...

1941 yılında Ankara'da doğan İdil Biret, 5 yaşına geldiğinde olağandışı müzik yeteneği, 'absolut' kulağı, duyduğu her parçayı anında ve eksiksiz piyanoya aktarabilme yeteneğiyle Türk, Avrupalı ve Amerikalı müzik uzmanlarının hayranlığını kazandı *(altta; İdil Biret, 1949'da annesi Leman Hanım ile).*

7 yaşında ailesiyle birlikte Fransa'ya gönderilen İdil Biret, Paris Konservatuvarı'nda Nadia Boulanger'nin öğrencisi oldu. Alfred Cortot ve Wilhelm Kempff gibi hocalarla çalıştı. Küçük yaşta Kempff'in hayranlığını kazanan Biret, *11 yaşındayken onunla Paris'te* Mozart'ın 'İki Piyano İçin Konçertosu'nu çaldı. Paris Ulusal Konservatuarı'nı Yüksek Piyano, Eşlikçilik ve Oda Müziği dallarında birinci olarak bitirdiğinde, Biret 15 yaşındaydı. 16 yaşından itibaren dünya sahnelerinde yerini aldı. Amerika'daki ilk konserini 21 yaşında, Rachmaninoff'un '3. Piyano Konçertosu'nu çalarak Erich Leinsdorf yönetimindeki Boston Filarmoni Orkestrası ile gerçekleştirdi. Biret, 1986 yılında, Beethoven'ın 9. Senfoni'sinin Liszt tarafından yapılan uyarlamalarını, kayda aktaran ilk piyanist oldu. 1992'de *Chopin'in tüm eserlerini içerin* 15 CD'lik bir seriyi Naxos firmasıyla kayda aldı. Bu kayıt 1995'te 'Chopin Diskleri Büyük Ödülü' çerçevesinde, İdil Biret'e jüri özel ödülünü kazandırdı. Biret, halen çalışmalarını İstanbul ve Brüksel merkezli olarak sürdürüyor.

man, Gülsin Onay, Güher-Süher Pekinel, Ufuk-Bahar Dördüncü, Ferhan-Ferzan Önder, Hande Dalkılıç, Yeşim Gökalp, Rüya Taner, Cumhuriyet piyanistleri kuşağının ilk akla gelen kadın üyeleri arasında.

Kemancı Ayla Erduran, çellist Gülgun Akagün Sarısözen, flütist Gülşen Tatü, Şefika Kutluer, arpist Şirin Pancaroğlu, klavsenist Leyla Pınar, soprano Leyla Gencer, Suna Korad, Zehra Yıldız, Yelda Kodallı, Birgül Su Ariç, Cumhuriyet dönemi müziğinde başarılı kadınlar arasında yerlerini aldılar ve alıyorlar. Besteci Sıdıka Özdil'in yapıtları İngiltere'de, Ayşe Önder'in yapıtları Amerika'da, henüz 17 yaşındaki Sinem Altan'ın yapıtları Almanya'da seslendiriliyor.

Halen 68 milyon nüfuslu Türkiye'de Ankara (CSO), İstanbul, İzmir, Antalya, Bursa, Adana kentlerinde birer devlet orkestrası, Eskişehir'de Belediye Orkestrası, Ankara, İstanbul, İzmir, Mersin ve Antalya'da birer opera, Ankara'da Bilkent ve Hacettepe üniversitelerinin birer senfonik orkestrası, Başkent Üniversitesi'nin kuruluş aşamasındaki oda orkestrası, İstanbul'da özel sektöre ait iki orkestra bulunuyor. Bu orkestralardaki kadın üye oranı hayli yüksek; kimisinde yüzde 50 dolayında...

Klavsenist Leyla Pınar (üstte). **Soprano Suna Korad** (sol sayfada) **ve Soprano Zehra Yıldız** (solda).

Tüm olumsuzluklara karşın, Cumhuriyet'in simgeleri İdil Biret ve Suna Kan'ı kendilerine 'idol' olarak seçen Cumhuriyet kızlarını ve onları destekleyen aydınlık ailelerini, yürekten alkışlıyoruz. ■

Suna Kan: Uluslararası çapta bir keman virtüözü...

1936'da Adana'da doğan Suna Kan 5 yaşında, kemancı babasının yöneltmesiyle keman çalmaya başladı. Ankara'da Walter Gerhardt, İzzet Nezihi Albayrak, Gilbert Back ve Licco Amar ile çalıştı *(sağda; Suna Kan, 1941'de ilk kemanıyla).*

9 yaşında halk önündeki verdiği ilk konserinde Mozart'ın La Majör ve Viotti'nin La Minör Keman konçertolarını çaldı. Bu konserin dinleyicileri arasında Mevhibe İnönü de vardı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı yasa ile 1949'da Fransa'ya gönderildi. Paris Konservatuvarı'nda Gabriel Bouillon ile çalışan Kan, burayı 1952'de birincilikle bitirdi. 1954'te Cenevre Keman Yarışması'nda ve 1955 Viotti Keman Yarışması'nda, birincilik ödülü; 1956 Münih Keman Yarışması'nda ikincilik ödülü; 1957 Marguerite Long / Jacques Thibaud Yarışması'nda Paris kenti ödülünü kazandı. Dünya çapındaki orkestra şefleriyle konserler verdi. Menuhin, Fournier, Navarra ve Frederick Riddle gibi solistlerle ikili konçertolar yorumladı. Piyanist Ferhunde Erkin'le oluşturduğu ikiliyle çok sayıda Anadolu kentinde konserler verdi, CSO'nun Anadolu turnelerine katıldı. Birçok uluslararası nişan ve madalya kazandı. Bilkent Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi'nin kurulduğu 1986'dan itibaren Yaz Okulu'nda ders vermeye başlayan Suna Kan, 1989'dan beri aynı okulda Uzmanlık Kursları veriyor. CSO'daki görevinden emekli olan Kan, konser ve resital programlarını da kesintisiz olarak sürdürüyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyet'in ilk kadın ressamı

Hale Asaf'ın trajik öyküsü

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın sanatçıların işi, erkeklere oranla daha zordu. Cumhuriyet'in ilk kadın ressamı Hale Asaf ve onun yetişmesine öncülük eden Mihri Müşfik de bu zor yaşamı seçenler arasındaydı.

Hale Asaf'ın 1920'li yılların başında Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'ndeyken çekilmiş bir fotoğrafı.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Genç Cumhuriyet'in ilk kadın ressamlarından Hale Asaf'tan söz etmek istediğimiz bu yazıya, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki plastik sanatların kilometre taşlarını anımsayarak başlayalım.

Türk resim sanatını etkileyen en önemli etmenlerden biri, kuşkusuz eğitimdi... 1883 yılında kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi (1928 yılından sonra Güzel Sanatlar Akademisi adını alacaktır) ile 1914 yılında kurulan İnas (Kız) Sanayi-i Nefise Mektebi'nde verilen resim eğitimi, 1910'lu yıllarda Avrupa'da eğitim gören Nazmi Ziya, Avni Lifij, Namık İsmail, Feyhaman Duran, İbrahim Çallı ve Hikmet Onat gibi 'izlenimci' ressamların etkisi altındaydı... Bu kuşak sonraları, '1914 Kuşağı' olarak anılacaktır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak bu hocaların atölyelerinden mezun olan genç ressamlar, 1929 yılında kurulacak olan 'Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kurucuları arasında

Mihri Müşfik: Otoportre.

yer alacaklar; çağdaş Türk resim sanatında ve heykelde, dışavurumculuktan kübizme dek, kendilerini farklı eğilimler içinde ifade edeceklerdir...

MİHRİ MÜŞFİK'İN YEĞENİ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitimin ve sanatın çağdaş bir kimliğe kavuşması yolundaki çabaların içinde, kadın sanatçıların işi, erkeklere göre daha zordu. Bu zor yaşamı seçenler arasında, Cumhuriyet'in ilk kadın ressamı olan Hale Asaf ve onun gibi, daha birçok kadın ressamın yetişmesine öncülük eden ilk kadın ressamımız Mihri Müşfik de bulunuyordu...

Şimdi, kesişen yolları ve 'kaderleri' ile, sanat tarihimize geçen bu iki kadın ressamın yaşamlarında kısa bir yolculuğa çıkalım...

Hale Asaf, Askerî Tıbbiye Reisi Rasim Mehmed Paşa'nın kızı Enis Hanım ve Yaver Asaf Paşa'nın oğlu Salih Bey'in kızı olarak, 1905 yılında Kadıköy'de, dedesi Rasim Mehmed Paşa'nın konağında dünyaya gelir.

Küçük Hale çocuk yaşında ciğerlerinden hastalanır. Daha beş yaşındayken ameliyat olur ve ciğerindeki kistler alınır. Fransız lisesi Notre Dame de Sion'da eğitim gören Hale Asaf, ilk resim derslerini ilk kadın ressamımız olan teyzesi Mihri Müşfik'ten alır.

1919 yılında Roma'ya, teyzesi Mihri Müşfik'in yanına resim eğitimi için gittiğinde, Hale Asaf henüz on dört yaşındadır. Ertesi yıl Paris'e, Montparnasse'a giderek ressam Namık İsmail'in öğrencisi olur. Hale Asaf, 1921 yılında da Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'ni kazanarak Prof. Arthur Kampf'ın yanında öğrenciliğe başlar. Prof. Kampf, Hale Asaf'ın resimlerinin Berlin'in ünlü sanat dergilerinde yayımlanmasını sağlar.

FİKRET MUALLÂ'NIN AŞKI

Hale Asaf, 1923 yılında İsviçre'ye mühendislik okumaya giden ancak parası bittiğinden, Konsolos Rıza Bey'in bulduğu burs ile Almanya'ya gelerek afiş ve desinatörlük eğitimi almak için, Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydını yaptıran Fikret Muallâ ile sınıf arkadaşı olur.

Tıpkı kendisi gibi Paris'te

Hale Asaf: Otoportre (sol sayfada, üstte). **Refik Epikman'ın çizgileriyle Hale Asaf** (solda). **İbrahim Çallı, atölyesinde öğrencileriyle** (üstte). **Fikret Muallâ Paris'te** (sol altta). **Hale Asaf 1938'de Paris'te** (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Hale Asaf'ın fırçasından iki portre ve peyzaj: İsmail Hakkı Oygar'ın portresi (sağda). Bursa'dan bir manzara resmi (ortada). Kendi fırçasından Hale Asaf (sağ sayfada).

yaşamı sona erecek olan ressam Fikret Muallâ, Hale Asaf'a âşık olur. Taha Toros, 1986 yılında yayımlanan 'Fikret Muallâ' adlı kitabında, Muallâ'nın bu ilk aşkını şöyle anlatır:

"Fikret Muallâ, Hale Asaf'a gönül vermişti. Kendisinin de ifade ettiği gibi, Hale'den beklediği karşılığı göremedi. Ona göre Hale'nin sanatkâr gözleri daima, Fikret Muallâ'nın topal ayağına takılmaktaydı! Fikret Muallâ, ömrü boyunca sakatlığının ve içkili sıralarındaki çirkinliğinin üzüntüsünü içinde yaşamıştı... Hale Asaf'tan karşılık göremeyen Fikret Muallâ, sınıf arkadaşlarından bir Alman kızını sevdi. Hatta kendisi, desinatör kısmındayken, sırf onunla aynı sınıfta olmak arzusu ile, sınıf değiştirdi."

1967 yılında Paris'te ölen ünlü ressam Fikret Muallâ'yı yalnızlığı ile baş başa bırakarak, Hale Asaf'ın yaşamında yaptığımız kısa yolculuğa kaldığımız yerden devam edelim...

Mihri Müşfik'in çabalarıyla...

Kızlar için 'güzel sanatlar'

Cumhuriyet öncesi dönemin ilk kadın ressamı Mihri Müşfik, birçok 'ilk'e imza attığı gibi, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşuna da öncülük eder.

İlk kadın ressamlarımızdan Mihri Müşfik, 1885 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Askeri Tıbbiye'nin ünlü hocalarından Çerkes Mehmet Rasim Paşa idi. İstanbul'a yerleşen İtalyan ressam Fausto Zonaro'dan dersler alan Mihri Hanım eğitimini Roma ve Paris'te sürdürür. Bu dönemde Paris'te Bursalı Selami Paşa'nın oğlu Müşfik Selami Bey (1890-1952) ile evlenen Mihri Hanım, 'Mihri Müşfik' adını kullanmaya başlar. Türkiye'ye döndükten sonra Mihri Müşfik, 1914 yılında İnas (Kız) Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşuna öncülük eder *(solda; Ömer Adil'in 'Kızlar Atölyesi' tablosu)*.

1914 yılında kurulan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde *(sağ üstte; İnas Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencileri, 1920'lerin ilk yarısında)* önce hocalık sonra da okulun ilk müdürü Salih Zeki Bey'in ardından müdürlük görevini sürdüren Mihri Müşfik *(üstte; Mihri Müşfik'in kendi fırçasından bir portresi)*, kız öğrencilerin atölyede çıplak kadın modellerle çalışmalarına da öncülük eder. Erkek model sorununu ise, Asar-ı Atika Müzesi (Arkeoloji Müzesi) Müdürü Halil Edhem Bey ile görüşerek, müzede bulunan erkek heykellerin alçı kopyalarını aldırtıp çözer. Antik erkek heykellerin alçı kalıplarıyla çalışmaya başlayan kız öğrencilerin, dönemin tutucu çevrelerinin tepkisini çekeceğini düşünen Mihri Müşfik, heykelleri peştamalla sararak

talanan Hale Asaf'ın bir göğsü alınır.

Birçok ressamın başına gelen, Hale Asaf'ın da yazgısında vardır:

Siyasi nedenlerden dolayı babası Mısır'a yerleşince, Hale de geçim sıkıntısına düşer ve 1924 yılında Türkiye'ye döner...

İBRAHİM ÇALLI'NIN ÖĞRENCİSİ

Nisan 1924'te İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne giden Hale Asaf, burada müdür ve öğretmen Ömer Adil Bey ile Feyhaman Duran'ın, daha sonra da Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, İbrahim Çallı'nın öğrencisi olur.

Babası Salih Bey'in Mısır'a gitmesinin ardından Hale Asaf'ın anne ve babası ayrılmıştır. Annesi Enise Hanım

bu tepkiyi de göğüslemeye çalışır. Ancak bu çözüme rağmen şikayetler gelir; soruşturmalar açılır. Baskılar karşısında yılmayan Mihri Müşfik ise, kız öğrencileri ilk kez okul dışına çıkararak, manzara resmi çalışmalarına da olanak sağlar. Böylece, bir 'ilk'e daha imza atar... 1919 yılında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nden ayrılarak Roma'ya giden Mihri Müşfik, resim çalışmaları burada sürdürür. İtalyanların ulusal şairi Gabriel d'Annunzio'ya âşık olur *(altta)*. Vatikan Müzesi'ne bir tablosu alınan Mihri Müşfik, d'Annunzio'nun dostu olan Papa'nın bir portesini de yapar. Papa, ilk kez bir kadın ressama poz vermektedir. Daha sonra Paris'e giden Mihri Müşfik, tablolarının geliriyle geçinemeyince Amerika'ya göç eder. ABD'deki üniversitelerde dersler vererek yaşamını sürdürür. 1954 yılında, yoksulluk ve yalnızlık içinde öldüğünde, New York Kimsesizler Mezarlığı'na gömülür.

tedavi olmak için gittiği İsviçre'de, Bâle Sanatoryumu'nda veremden ölür.

Hale Asaf, 1925 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olduktan sonra, Maarif Vekaleti tarafından Almanya'ya gönderilir. Münih'te Lovis Corinth'in öğrencisi olan Hale Asaf, 1926 yılında İtalya'ya giderek ciğerindeki kistleri aldırır. Aynı yıl Temmuz-Ağustos aylarında İstanbul'da açılan Galatasaray Sergileri'ne, yaptığı portrelerle katılır.

HALE ASAF EVLENİYOR

Seramik sanatçısı İsmail Hakkı Oygar ile evlenen Hale Asaf, 13 Ağustos 1928 tarihinde Cevat Dereli, Muhittin Sebati, Refik Epikman, Mahmut Cûda, Ratip Aşir Acudoğlu ile Paris'ten İstanbul'a döner.

1925 yılında Münih'te, Hale Asaf'ın hocası olan ressam Lovis Corinth (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği

Cumhuriyet'in ilk sanatçı topluluğu olan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, Cumhuriyet ile birlikte plastik sanatlarda çağdaş arayışlar yolunda çalışmalar yürüten genç Türk sanatçıları tarafından 15 Temmuz 1929 tarihinde İstanbul'da kurulur. Birliğin kurucu üyeleri arasında ressamlardan; Şeref Akdik *(sağda)*, Hale Asaf, Nurullah Berk, Mahmut Cûda, Ali Avni Çelebi *(sağda, ortada)*, Refik Epikman, Hamit Görele, Zeki Kocamemi ve Muhittin Sebati ile heykeltıraşlardan; Ratip Aşir Acudoğlu, Ali Hadi Bara ve Zühtü Müridoğlu bulunmaktaydı... Birlik üyesi sanatçılar, '1914 Kuşağı' olarak anılan ve kendilerinden önceki kuşaktan olan Namık İsmail, Feyhaman Duran ve İbrahim Çallı gibi ustaların 'İzlenimci' sanat anlayışından kopan bir çizgi izlerler. Sözcüğün tam anlamıyla 'bağımsız' olan birlik üyeleri arasında, ortak bir akımdan söz edilemez. Ancak dışavurumculuktan, kübizme kadar, çeşitli akımların ülkemizdeki temsilcileri olan bu genç sanatçılar, çağdaş Türk resmine yeni açılımlar kazandıracaklardır *(üstte; Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin 1931'de açtığı 4. Sergi'sinde, Bedia Baran -oturan- ve soldan sağa doğru; Mahmut Cûda, Ali Hadi Bara, Nurettin Ergüven, Refik Epikman, Cevat Dereli)*. Türk resim sanatına çağdaş bir bakış açısı ve hareket getiren Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin birçok üyesi, 1923 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde İbrahim Çallı ve Hikmet Onat'ın *(solda, en altta)* öğrencisi olmuştur. Henüz öğrenciyken kurdukları 'Yeni Resim Cemiyeti' ile de seslerini duyurmuşlardır... 1929 ile 1940 yılları arasında düzenli sergiler açan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği üyeleri, özellikle 1930'lı yıllarda Türk basınının resim sanatıyla ilgilenmesi üzerine, gazete ve dergilerde çıkan haber ve sanat eleştiri yazılarıyla sık sık gündeme gelmişlerdir.

1928 yılının Eylül ayında Hale Asaf, Bursa Kız Öğretmen Okulu'na resim öğretmeni olarak atanır. Ayrıca Bursa Necati Bey Kız Sanat Enstitüsü'nde Fransızca dersleri vermeye başlar.

Öğretmenliği sırasında yaptığı Bursa peyzajlarıyla ünlenen Hale Asaf, çağdaş bir kadın sanatçı olarak Bursa'da sıkıntılı bir dönem geçirir. Çorapçılar Çarşısı'nda resim yaparken meraklıların (!) kuşatması sırasında bayılan Hale Asaf, Bursa'yı terk eder...

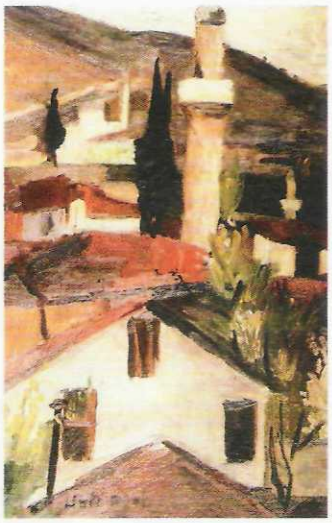
GEÇİM SIKINTILARI

Ankara Etnografya Müzesi'nde 15 Nisan 1929 tarihinde açılan I. Genç Ressamlar Sergisi'ne katılan Hale Asaf, 15 Temmuz 1929 tarihinde kurulan 'Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kurucuları arasında yer alan tek kadın sanatçıdır.

1 Aralık 1929 tarihinde İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim üyesi olan ressam Mahmut Cûda ile görev değişimi yapan Hale Asaf,

Mahmut Cûda

eski hocası Namık İsmail'in yanında öğretmen yardımcısı olarak çalışmaya başlar.

1931 yılında tekrar Paris'e giden Hale Asaf, göz ameliyatı olur. Paris'te yaşamının sonuna dek birlikte yaşayacağı İtalyan edebiyatçı Antonio Aniante ile tanışır. Fransa'da bulunduğu dönemde resim çalışmalarını sürdüren ve birçok sergiye katılan Hale Asaf, tıpkı teyzesi Mihri Müşfik gibi, geçim sıkıntısı içine düşer.

1935 yılından başlayarak hızla ilerleyen hastalığı sonucunda, 1938 yılında hastaneye yatar. Hale Asaf kanserdir... Bir dizi ameliyat geçirir; ancak umut yoktur. 31 Mayıs 1938 sabahı yaşamına son veren Hale Asaf, Thiais Mezarlığı'na gömülür. Ölümünden çok sonra ise mezarı Nice'e taşınır.

Genç Cumhuriyet'in ilk kadın ressamı olan ve pek az yapıtı günümüze ulaşan; portreleri, Bursa ve Paris peyzajlarıyla tanınan, Matisse ve Dufy ile birlikte çalışmış olan Hale Asaf'ın hüzünlü yaşam öyküsü işte böyle akıp gitmiştir... ■

Nurullah Berk, Hale Asaf'ı anlatıyor

1942 yılı Haziran'ında 'Güzel Sanatlar' dergisinde, Nurullah Berk'in *(altta)* Hale Asaf'a ilişkin bir yazısı yer alır. Bu yazıda Berk, onun Paris'teki son dönemine ilişkin bir anısını da aktarır: "Onu son olarak 1935'te görmüştüm. Antonio Aniante, Monparnasse'ta küçük bir resim galerisi açmıştı: 'Jeime Turope' galerisi. Hale orada katip ve idare memuru idi. Ben, Bedri Rahmi, karısı Eren bu küçük galeride hayli eser teşhir etmiştik. Hale ile birlikte 'Müstakil Ressamlar' sergilerine de tablolar yolluyorduk. Hale ile sık sık görüşmeme rağmen, hayatının ne kadar müşkül şartlar içinde geçtiğinden haberdar değildim.

O, kendisini alıp götürecek feci hastalığı uzun yıllar hepimizden nasıl sakladı ise, son Paris ikametinde maruz kaldığı malî müşkülleri de saklıyordu. Aniante'tan aldığı para, otel ücretini ödemeye ancak yetiyordu. Tek tük resim satmaya muvaffak oluyordu. Paris'te tutunmak, sanat muhitinden uzaklaşmamak için sarf ettiği enerji, bilhassa bir kadın tarafından, şayanı hayretti."

Hale Asaf'ın fırçasından bir Bursa manzarası (sol üstte) **ve 1931 tarihli bir portre** (solda). **1920'de Hale Asaf'a Paris'te hocalık yapan ressam Namık İsmail'in otoportresi** (sol sayfada, üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

◆ HAZIRLAYAN: TANER GÜDÜKOĞLU

Cumhuriyet'in öyküsü

Cumhuriyet'in kuruluşunda önderlik yapan Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili bilgiler, belgeler, fotoğraflar ve yorumları da internet üzerinde bulabilmeniz mümkün. Özellikle Milli Kütüphane'nin resmi web sitesinde, bu konudaki bütün bilgileri bir arada ve derli toplu bir şekilde bulabilirsiniz.

www.ataturk.net
www.ataturkiye.com
www.ataturk.com
www.mkutup.gov.tr/ata-tur.html

Atatürk'ün sesinden 10. Yıl Nutku

Yurdumuzun parçalanıp işgal edildiği günlerden başlayarak, Türk tarihinde bir dönüm noktası olan Kurtuluş Savaşı'nı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve inkılapları, kısacası, Türkiye tarihini ilk ağızdan, yani Mustafa Kemal Atatürk'ten dinlemek istiyorsanız; Atatürkçü Düşünce Derneği'nin web sitesinden 10. Yıl Nutku'nun MP3 dosyasını indirebilirsiniz. Sitede ayrıca, Atatürk'ün 1935 yılı kurultay konuşması ile ilgili ses kayıtları da bulunuyor.

www.add.org.tr/mp3.php

Cumhuriyet Bayramı mesajları

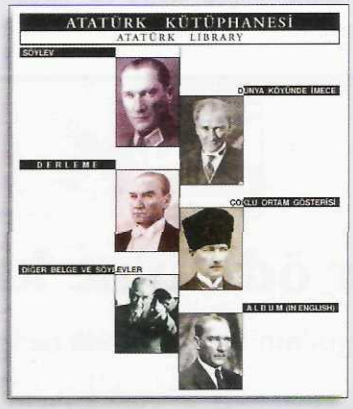
Her yıl, 29 Ekim günü Cumhuriyet Bayramı ile ilgili mesajlar yayımlayan cumhurbaşkanlarının bu mesajlarını, 'www.belgenet.com' sitesinde bir arada bulabilirsiniz. 1973'ten sonraki yılları içeren arşivde, son 30 yılda gündemi meşgul eden konuları inceleyip o günden bugüne ülkede nelerin değişip değişmediğini kolayca görebilirsiniz.

Sabiha Gökçen üzerine

Adını, İstanbul'un ikinci havalimanına veren Türkiye'nin ilk kadın pilotu Sabiha Gökçen ve yaşamı, oldukça şık bir site ile ölümsüzleştirilmiş durumda... 'www.sgokcen.com' adresi altında, Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayımlanan sitede, Gökçen'in yaşamı, yaşamını konu alan belgesel çalışmasının detayları ve fotoğraf albümü bulunuyor.

Yabancı dilde içerik ihtiyacı...

Cumhuriyet'in 80. Yılı'nı kutlarken, Atatürk ile ilgili sitelere baktığınızda, aslında kaynakların pek de yeterli olmadığını görebilirsiniz. Siteler sadece Türkçe hazırlanmış ve içerikleri, sanki lise ve dengi okullarda okutulan İnkılap Tarihi kitaplarının bir kopyası gibi... Oysa internet üzerinde, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili olarak, her dilde kaynak bulunması ve içeriğin zenginleştirilmesi gerekiyor. Bu konuda imece usulü çalışan ve yardım bekleyen bir site var: 'http://ataturk.turkiye.org' adresini hazırlayanlar, özellikle, Almanca ve Fransızca sayfaların hazırlanmasında yardımcı olabilecek kişiler arıyor.

Mesleklerinde ilkler, ilkleri başaranlar

80. YIL ÖZEL SAYISI

popüler tarih

popüler.tarih@dunya.com Ekim 2003 Sayı 38 3.500.000 TL

CUMHURİYET'İN ÖNCÜ KADINLARI

Operadan atletizm pistlerine, Meclis'ten Silahlı Kuvvetler'e

ISSN 1302-8677 212323 03/10
9 771302 867001
DÜNYA Yayıncılık

Leyla Gencer

Süreyya Ayhan

Şenay Güney

popüler tarih ◆ EKİM 2003 ◆ SAYI 38
CUMHURİYET'İN ÖNCÜ KADINLARI ◆ 80. YIL ÖZEL SAYISI

merakediyorum@googlegroups.com

Süreyya Ayhan'ın araladığı kapıdan girip

Bugünden geçmişe bakmak...

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden itibaren, Türk sporuna çeşitli dallarda hizmet etmiş, 'ilk'lere imza atmış 'öncü' kadın sporcularımızı daha yakından tanımaya ne dersiniz?..

VÂLÂ SOMALI

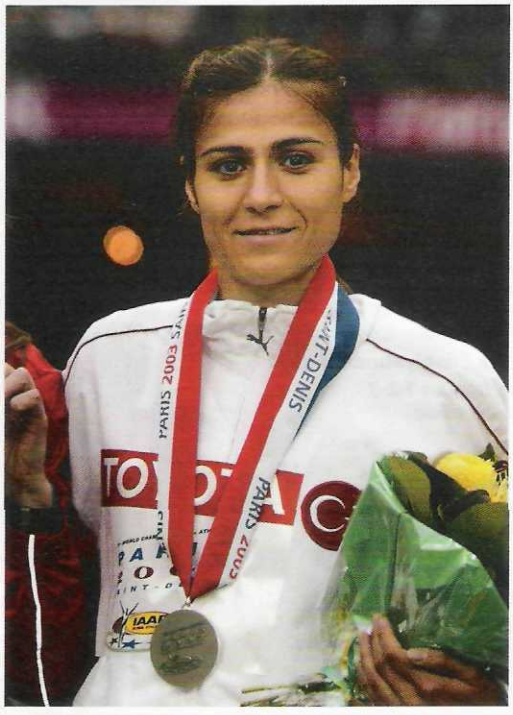
Sürpriz bir çıkışla yükselen Süreyya Ayhan, bu şahsî çabasıyla, üç yıldır, kadın sporcularımız adına da gündem oluşturuyor...

Biz de Popüler Tarih olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin 80. yaşını idrak ettiği şu günlerde, Ayhan'ın başarılarından yola çıktık ve kadın sporcularımızın üç çeyrek asra uzanan panoramasını gözler önüne sermek istedik...

SÜREYYA'NIN YÜKSELİŞİ

Süreyya Ayhan, Kanada'nın Edmonton kentinde yapılan 'Dünya Atletizm Şampiyonası'nda sessiz sedasız piste çıkmıştı ama, 1500 metre seçmelerinde kendi serisini birinci tamamlayıp 'yarı final'e kaldıktan sonra, 'final'de koşmaya hak kazanmıştı...

'Dünya şampiyonasında final koşma' başarısını elde ederek bir 'ilk'e imza atan Süreyya Ayhan, daha önce de 2000 Sydney Yaz Olimpiyat Oyunları'nda 'yarı final' koşarak tüm dikkatleri üzerine çekmişti... 2002 yılının Ağustos ayında da Türkiye, yıllardır özlenen tarihsel bir dereceye yine Süreyya Ayhan ile ulaştı. Almanya'nın Münih kentindeki 'Avrupa Atletizm Şampiyonası'nda, bayanlar 1500 metre koşusunda Süreyya Ayhan, sezonun dünyadaki en iyi derecesini koşarak 'altın madalya' aldı. 2002'nin 6 Eylül'ünde ise 'Golden League'in 7. ve son ayağı olan 'Berlin İSTAF' yarışmaların-

da, bayanlar 1500 metrede, yine birinciliği kazandı.

'Rüzgar Kız' Süreyya, 10 Ağustos'ta, Berlin'de düzenlenen 'Golden League'in 4. ayağında, 1500 metre yarışlarında rakiplerine 70 metre fark atarak birinci oldu. Süreyya, 1500 metrede rakipsiz olduğunu Zürich pistinde de ispat etti ve 'Golden Leauge'in 5. ayağında, 1500 metrede son üç yılın en iyi derecesi olan 03.55.60'la koşarak yine birinciliğe ulaştı. Ve son olarak, Paris'te düzenlenen Dünya Atletizm Şampiyonası'nda, Rus rakibesinin ardından 2. oldu. Şüphesiz bu da Türk atletizmi için mükemmel sayılabilecek bir başarı...

Ay-Yıldızlı formayı birincilik kürsüsüne taşıyan bir diğer kadın sporcumuz da Ebru Kavaklıoğlu... Kavaklıoğlu, son başarısını, 20 Ağustos 2001 günü, Avusturya'nın Linz kentinde yapılan 'Atletizm Grand Prix Yarışları'nda elde etti; 3 bin metre koşusunda, 8.52.50'lik derecesiyle 'birinci' olmayı başardı.

Avrupa pistinde kürsüye çıkan son kadın atletimiz ise, 23 Temmuz 2003'te Polonya'da gerçekleştirilen, '23 Yaşaltı Avrupa Şampiyonası'nda 5 bin metre yarışında birinci gelerek 'altın madalya' kazanan Elvan Abeylegesse oldu... Elvan son olarak, Paris'te organize edilen 2003 – Paris 9. Dünya Atletizm Şampiyonası'nda, 5 bin metre yarışını 5. sırada tamamladı, çıtasını biraz daha yükseltmiş oldu.

CUMHURİYET'LE AÇILAN KAPILAR...

Cumhuriyet devrimleri öncesinin Türkiye'sinde, kadınların kendilerini ifade edebilme, yaşamlarını serbestçe sürdürebilme ve sporla iç içe olabilme imkânları hemen hemen hiç yoktu...

Osmanlı döneminde kadın, erkek egemenliğinin tabii sonucu olarak halk arasında 'odalık' ya da 'eksik etek' sıfatlarına lâyık görülüyor; bir paşa konağına ya da saraya 'eş' olarak girme olasılığını yakalasa bile, ancak 'cariye' kimliği kazanarak 'harem'in bir parçası olabiliyordu...

Bu tablo, Cumhuriyet'le

'Derinliklerin kızı' Yasemin

Yasemin Dalkılıç, 14 yaşındayken, milli paletli yüzme (monopalet) takımına girdi ve birkaç yıl boyunca çeşitli Türkiye rekorlarını elinde bulundurdu. 1998 yılında, katıldığı Uluslararası Serbest Dalış Şampiyonası'nda Türk takımını temsil etti ve bayanlar arasındaki en iyi dereceyi gerçekleştirdi. 1999'da, antrenörü Rudi Castineyra ile tanıştı. Castineyra, düzenli antrenman programlarıyla, Yasemin'in potansiyelinin büyük ölçüde artmasını sağladı. Aynı yıl, Yasemin, 68 metreye dalarak yeni dünya rekorunu gerçekleştirdi. 2000 yılında iki rekor daha kırdı. Bunlar, 'Limitli ve Limitsiz Değişken Ağırlık' kategorilerinde 100 ve 120 metreye idi. Yasemin bundan sonra, Mısır'da 'Limitli Değişken Ağırlık' kategorisinde 105 metre ve Yunanistan'da 'Desteksiz Sabit Ağırlık' kategorisinde 40 metrelik dünya rekorları ile dünyada bu sporda çok elit bir gruba yükselmeyi başardı.

Süreyya Ayhan, Paris'te düzenlenen Dünya Atletizm Şampiyonası'nda, 2. oldu (sol sayfada). **Türkiye'nin ilk jimnastik öğretmenlerinden Naciye Aküren** (sol üstte). ***Eczacıbaşı Bayan* Voleybol Takımı** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Bayan jimnastikçiler, 1973'te ilk bayan hakemlik hakkını da aldılar (üstte; [soldan] Necla Erkut, Özden Tokat, Ayla Babaçcu, Tamay Yetişen, Olcay Altıntaş ve Gönül Songür).

Yıl 1926: Çapa Öğretmen Okulu'nun ilk beden eğitimi öğrencileri (sağda). **İlk kadın beden eğitimciler** (altta). **1960 Roma Olimpiyat Oyunları'na katılan bayan atletlerimiz Gül Çıray, Aycan Önen ve Canel Konbur** (sağ altta). **Yıl 1926: Galatasaray'ın bayan kürekçileri, erkek kürekçilerle birlikte** (sağda, en altta). **Dünya Bayanlar Halter Şampiyonası'nda kazandığı üç bronz madalya ile spor tarihine geçen Derya Açıkgöz** (sağ sayfada).

birlikte gelen 'Atatürk İnkılâpları'yla değişti. Kadın-erkek eşitliği ilkesi, kadınların önce aile yapısı içinde, sonra da tüm meslek gruplarında aktif hale gelmesine imkan tanıdı.

Başlangıçta, muhafazakâr çevrelerin baskısını kısmen de olsa üzerinde hisseden Türk kadını, okulda 'Beden Terbiyesi' yaparken ya da atletizm pistlerinde koşarken -sporcu kıyafetleri yerine- vücudunu tamamen örten giysiler giymek zorunda kaldı...

Cumhuriyet tarihi boyunca, '19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı' gösterilerine katılan genç kızlarımızın, bir uzatılıp bir kısaltılan etek boyları, kadınların spor alanında gerçek bir eşitliğe ulaşabilmek için, ne denli büyük bir mücadele verdiklerini ortaya koyan örneklerden sadece biridir...

AVRUPA'DAKİ BAŞARILAR

Son yıllardaki olumlu gelişmeler, Türk kızlarının bilhassa salon sporlarındaki performanslarını yükseltti. Büyük kulüpler, geniş yatırımlar yaparak oluşturdukları 'kız voleybol' ve 'kız basketbol' takımlarıyla Avrupa çapında başarılar elde ediyor.

Judo, karate, taek-wando, okçuluk ve atıcılık gibi zorlu branşlarda tahminleri altüst ederek şampiyonluklara adlarını yazdıran; Balkanlar'da sürekli birincilik kürsüsüne çıkan bayan sporcularımızın sayısı da giderek artıyor...

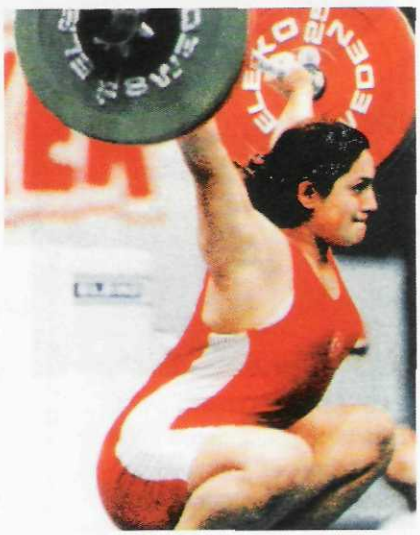
Örneğin, bugün Türk voleybolunda bir 'Eczacıbaşı gerçeği' yaşanıyor. Dünya ülkeleri düzeyinde, üst üste 17 yıl şampiyon olarak 'Guinness

Türk sporunun öncü kadınları

Çeşitli branşlarda uzmanlaşan, girdikleri yarışmalarda birincilikler kazanan, rekorlar kıran kadın sporcularımız, isimlerini tarih sayfalarına altın harflerle yazdırdılar...

Rekorlar Kitabı"na giren Eczacıbaşı Bayan Takımı, 1982 yılında Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası"nda ve 1993 yılında da "Avrupa Konfederasyon Kupası"nda ikincilik kürsüsüne çıktı. 1999-2000 sezonunda ise yıllardır kendisinden beklenen başarıyı yakaladı ve ülkemize "Avrupa Şampiyonluğu"nu getirdi.

Türk bayan basketbolü de voleybola paralel olarak başarılı bir seyir izliyor. Lig ve kupa organizasyonlarında üst üste elde ettiği şampiyonluklarla 90'lı yılların hemen hemen tamamına damgasını vuran Galatasaray Bayan Basketbol Takımı, yine bu zaman dilimi içinde Avrupa Şampiyonlar Ligi'nin flaş ekiplerinden biri olmayı başardı; sık sık 'final-four'a kaldı.

Bayan sporcularımızın başarılarıyla Avrupa çıtasını zirveye yükseltmesi, Türk kadınlarının spordaki büyük hedeflerini açıkça ortaya koyuyor...

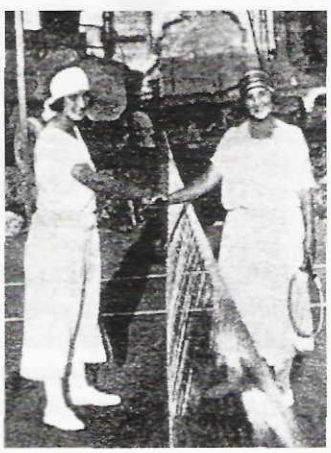

LEYLA ASIM TURGUT: 1930'lu yıllar; Türkiye'nin ilk milli bayan yüzücüsü... Turgut, Fenerbahçe lisanslıydı ve mesleği mimarlıktı... *(üstte; Türkiye'yi ilk kez yurtdışında temsil eden Leyla Asım ve Cavidan hanımlar, 1934 yılında, Moskova dönüşü karşılama töreninde...)*

AYCAN ÖNEL: 1940'lı yıllarda, Türkiye'de üst üste kazandığı birinciliklerin yanı sıra, çok sayıda rekor da kıran ilk bayan atletimiz... Önel, Gençlerbirliği'nde 12 yıl voleybol da oynadı.

VECİHE TAŞÇI (GÖKÇEN): Türkiye'nin Fenerbahçe lisanslı ilk bayan tenisçisi... Sporcu *(soldaki)*, 1922 yılındaki bir maçın öncesinde, rakibesi ile birlikte...

merakediyorum@googlegroups.com

GÜL ÇIRAY: 1950'li yıllarda, Türkiye'nin ilk Balkan Şampiyonu bayan atleti... 1958 Sofya ve 1960 Roma Olimpiyat Oyunları'na katıldı. 1959'da Belgrad Kros Şampiyonu oldu. Aktif spor yaşamı boyunca, tam 47 Türkiye rekoruna imza attı. Defalarca milli olup büyük başarılara ulaştı ve sonrasında antrenörlüğü seçti.

ELİF ALTINKAYNAK: 1974, Isparta doğumlu. Spora 1989 yılında başladı. Eğitimini, 'Akdeniz Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nda tamamladı. 1991 ile 1998 yılları arasına sığan 20'nin üzerindeki uluslararası yarışmada, ferdi ve takım ikincilikleri ile üçüncülükleri kazandı. 1993'te Dünya Şampiyonu oldu.

LALE ORTA: Türkiye'nin 'FİFA Kokartlı' ilk bayan hakemi... Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden ve Beden Eğitimi Spor Yüksek Okulu'ndan mezun oldu. Türkiye'nin ilk bayan futbol takımı olan 'Dostluk Spor'da kalecilik yaptı; daha sonra da antrenör oldu. Orta, aynı zamanda maç anlatan ilk bayan futbol spikeridir...

SUAT (FETGERİ) AŞENİ: Türkiye'nin ilk bayan eskrimcisi... Beşiktaş'ın kurucusu Ahmet Fetgeri Bey'in kızı. Türkiye şampiyonu olduğu yıllarda milli takıma seçildi ve 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'na katılan ilk iki bayan sporcudan biri oldu. Siyah-Beyaz forma altında, birincilik kürsüsündeki yerini yıllarca korudu.

ÜNER TEOMAN: Yıl 1948... Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'nda yarışan ilk bayan atleti *(sağda)*... Teoman, spor yaşamını noktaladıktan sonra, eğitimini aldığı güzel sanatlara yöneldi.

SABİHA RIFAT (GÜRAYMAN) HANIM: Türkiye'nin ilk bayan voleybolcusu... 1929'da, Fenerbahçe erkek takımının 6. oyuncusu olarak Beşiktaş'a karşı final oynadı. Sabiha Hanım ayrıca, Türkiye'nin İTÜ'lü ilk inşaat mühendislerinden....

SAMİYE MORKAYA: Türkiye'nin ilk bayan otomobil yarışçısı... Samiye Hanım ve eşi Burhan Morkaya'nın 1934'teki yarışlarda geçirdikleri kazadan sonra, 1927'den beri düzenlenen otomobil yarışlarına üç yıl ara verilmişti...

FİTNAT, NEZİHE ve MELEK ÖZDİL: 1920'lerin ikinci yarısında, kürekte geçilemeyen Fenerbahçeli kardeşler... Altınordu'da yetiştiler; 1930'da Fenerbahçeli oldular. Türkiye'nin ilk şampiyon kürekçileri...

MELAHAT ŞÜKRÜ (AKSEL): 1930'lu yılların başı, Türkiye'nin ilk bayan binicisi... Bine yakın yarışmaya katılan ve 50'yi aşkın kupa kazanan sporcu, 1936 *Münih Enternasyonal* At Terbiyesi Yarışmaları'nda da birinci oldu...

SEMRA AKSU: 100 metre, 200 metre ve 100-400 engelli koşularda, yüze yakın Türkiye rekoru kırdı. 1984 *Los Angeles ve* 1988 Seul Olimpiyat Oyunları'na, 1983 Kazablanka, 1987 *Akdeniz Oyunları'na*, 1980 İslam Oyunları'na ve çeşitli uluslararası müsabakalara katılarak 232 kez Millî oldu. Halen 9 Eylül Lisesi'nde Beden Eğitimi Öğretmenliği yapan Aksu, bir dönem de Atletizm Başkanlığı *görevinde bulundu.*

MÜBECCEL ARGUN: 1929'da, Türkiye'nin ilk aletli jimnastik öğretmeni olarak göreve başladı. Çapa'dan mezun olduktan sonra, İsveç'e giderek yüksek beden eğitimi ihtisası yaptı.

ARZU SAVAŞ (BAĞDATLIOĞLU): 'Bayanlar Ligi'nde fırtına gibi esen Eczacıbaşı'nın vazgeçilmez oyuncularındandı. 10 yıl formasını taşıdığı takımda 'Avrupa İkinciliği' başarısı da yaşadı. 250 defa Millî *olarak rekor kırdı.*

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyet'in öncü kadınları için kısa kaynakça

• Abadan, Unat Nermin; Türk Toplumunda Kadın, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1979, Ankara.
• Adıvar, Halide Edib; Mor Salkımlı Ev, Atlas Yayınları, 1983, İstanbul.
• Adıvar, Halide Edib; Sinekli Bakkal, Atlas Yayınları, 1979, İstanbul.
• Adıvar, Halide Edib; Türkün Ateşle İmtihanı, Atlas Yayınları, 1983, İstanbul.
• Adıvar, Halide Edib; Vurun Kahpe'ye, Remzi Yayınevi, 1980, İstanbul.
• Afetinan, A; Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Milli Eğitim Yayınları, 1964, İstanbul.
• Ahmet Cevat; Bizde Kadın, Tarih ve Toplum Kitaplığı, 1988, İstanbul.
• Akçura, Gökhan; Bedia Muvahhit: Bir Cumhuriyet Sanatçısı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, 1993, İstanbul.
• Arat, Necla; Kadın Sorunu, Say Yayınları, 1986, İstanbul.
• Caporal, Bernand; Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982, Ankara.
• Ceneviz, Macit; Geçmişten Bugüne Kadın, Bulut Yayınları, 1978, Ankara.
• Doğramacı, Emel; Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1989, Ankara.
• Erten, Özgül; Yüzyılımızda Kadın ve Kadınlarımız, Türkiye Yazıları Yayınları, 1978, Ankara.
• Kurnaz, Şefika; Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923), Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, Ankara.
• Oral, Zeynep; Leyla Gencer Tutkunun Romanı, Yapı Kredi Yayınları, 1996, İstanbul.
• Özen, Sevinç; Yaşam Biçimi ve Aile Yapısında Meydana

Zengin bir başvuru kitabı

Uzun yıllar Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği yapan Perihan Ergun (Turgut), büyük bir emek harcayarak hazırladığı çalışmasında, 'öncü kadınlar' konusuna ilişkin birçok bilgi ve kaynağı bir araya toplayabilmiş. Araştırmacılar için, önemli bir kaynak...

Cumhuriyet Aydınlanmasında Öncü Kadınlarımız
Perihan Ergun (Turgut)
Tekin Yayınevi, 1998, İstanbul

Kurtuluş'un kadınları

Fevziye Abdullah Tansel'in 1991 yılında yayımlanan "İstiklâl Harbi'nde Mücahit Kadınlarımız" adlı araştırmasının bir yeniden basımı olan bu çalışmada, Kurtuluş Savaşı'nın kadın savaşçıları anlatılıyor. Ama kitabın ilk bölümünde, 1828-1918 döneminde ortaya çıkan kadın mücahitlerin öykülerine de yer verilmiş... Bu bölümde, 1877'deki Osmanlı-Rus Savaşı'nın kadın kahramanları da yer alıyor.

Çalışmanın en dikkat çekici tarafı, İstiklal Harbi Arşivi'ne ve dönemin basınına dayanan ayrıntılı bir bilgi dökümü içeriyor olması...

Kurtuluş Savaşı'nda Kadın Askerlerimiz
Fevziye Abdullah Tansel
Cumhuriyek gazetesi Aydınlanma Dizisi: 190; Şubat 2001, İstanbul

Tanzimat ve sonrasında

Kadınların ayrı bir tarihi olmadığını, Marmara Üniversitesi öğretim üyelerinden Ayşegül Yaraman da kabul ediyor. Ama şu da bir gerçek ki, tarih boyunca toplumlardaki 'ikinci sınıf' ya da 'yok' sayılan konumları icabı, kadın hareketlerine ve kadın sorunlarının tarihine özel bir önem vermek gerekir. Yazar bu endişeyle, Tanzimat'tan bu yana Türk kadını konusunu da ele alıyor. Esas olarak iki bölümden oluşan kitap, birinci bölümde Türkiye'deki kadın hareketlerinin düşünsel temellerini; Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına denk düşen ikinci bölümde ise, bu hareketlerin sosyal yaşamla bütünleşmesini ele alıyor.

Resmi Tarihten Kadın Tarihine
Ayşegül Yaraman
Bağlam Yayınları, Kasım 2001, İstanbul

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Gelen Değişmeler, 1991, İzmir.
• Özodaşık, Mustafa; Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları (1923-1950), Çizgi Kitabevi, 1999, Konya.
• Salahattin Asım; Osmanlıda Kadınlığın Durumu, Arba Yayınları, 1989, İstanbul.
• Taşkıran, Tezer; Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Basımevi, 1973, Ankara.
• Tayanç, Füsun-Tayanç, Tunç; Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın, Toplum Yayınları, 1977, Ankara.
• Tekeli, Şirin (Derleyen); Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde kadın, İletişim Yayınları, 1991, İstanbul.
• Tekeli Şirin; Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat, Birikim Yayınları, 1982, İstanbul.

Romanlardaki öncü kadınlar

Halide Edib'in (Adıvar) Kurtuluş Savaşı'ndan üniversite kürsüsüne uzanan çok yönlü yaşamında, romanlarının, farklı bir yeri olduğunu vurgulamak gerekir.

Bence bu romanların en büyük özelliği, yazıldıkları yıllarda (1909 ve sonrası; yani II. Meşrutiyet'in en iyimser günleri), topluma, 'örnek kadın tiplemeleri' sunmasıdır. *Raik'in Annesi* (1909), *Seviyye Talip* (1910; Atlas Yayınları, 1973, İstanbul) ve Handan (1912; Atlas Yayınları, 1978, İstanbul), kocalarıyla uyum sağlayamamış, kocaları tarafından aldatılmış ya da terk edilmiş kadın tiplerini öne çıkartır. Bunlar, birer aşk romanıdırlar; ama yeni bir 'kadın kahraman' tipini gündeme getirirler. Bu kadınlar, Batı eğitimi almış ama bunu hazmederek sindirebilmiş tiplerdir. İki arada, bir derede, yozlaşmamışlardır. Açık fikirlidirler; yaşadıkları çevrenin değer yargılarını ve ahlakî kalıplarını aşmışlardır. Ancak namuslu ve şereflerine düşkün kadınlardır. 'Sıradan' olmayan bu kadınlar, Halide Edib'in o yıllarda kafasında yaşattığı 'örnek Türk Kadını' simgeleridir.

Daha sonraları Halide Edib, Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi düşünürlere yakınlık duyar; Türkçülük akımının bu öncüleriyle dostluk kurar ve Türkocağı'nda çalışır (1911-1912)... İşte bu dönemde Halide Edib, 'Yeni Turan'ı kaleme alır (1913; Atlas Yayınları, 1973, İstanbul). Yazar, yapıtın kadın kahramanı Kaya'yı şöyle anlatır: "Locaya gelen kadın, Yeni Turan kadınlarında ahlakî, içtimaî bir inkılâp yapan, kadınları bir ot, bir makine halinden çıkarıp erkeklere temiz, çalışkan bir arkadaş ve bütün memlekete bir ana, bir mürebbî yapmak için çalışan kadındır."

Romanın bir başka sayfasında şu satırlara rastlarız: "Bu yurt, samimî bir yurt olmak için, onu kuran iki çift el, erkek ve kadın eli, birbiri içine karşılıklı bir emniyet ve sevgi ile gelebilmelidir."

Yeni Turan'da anlatılan kadınlar, çarşafı atmış ve her ne kadar başlarındaki örtülerden, saçlarının bir tek teli bile görünmese de, manto giymişlerdir. Bu biçimsel değişim, bir zihniyet değişimi de getirecektir. İstanbul'da değil, Erzurum'da okullar açan 'Yeni Turan kadınları' erkeklerle el ele, yeni bir yurt kurma peşindedirler.

Savunma Bakanlığı arşivlerinden

1998'de, dönemin Başbakan Yardımcısı ve Milli Savunma Bakanı İsmet Sezgin'in girişimleriyle hazırlanmış bu yapıt, Milli Savunma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü'nün kayıtlarının değerlendirilmesine dayanıyor. Cumhuriyet'in 75. yılı için hazırlanmış olan bu kitap, Atatürk'ün Türk kadını hakkındaki düşüncelerinden, arşiv belgelerinden tespit edilmiş Kurtuluş Savaşı'nın şehit ve gazi kadınlarına uzanan bir dökümün yanı sıra, Meclis'teki ilk kadın milletvekillerinin künyelerinden Silahlı Kuvvetler'de görev almış ilk kadın subayların tanıtımına dek, kapsamlı bir çalışma ürünü olma özelliğine sahip. Kitabın bir başka özelliği de, sosyal yaşamın her alanına katılmış olan Türk kadınlarına ilişkin fotoğrafları kucaklıyor olması... Böylelikle farklı dönemlerden zengin bir görsel malzeme bir araya getirilmiş. Ayrıca kitap, Sami Yetik, Halil Dikmen, Rasim Aydın gibi ressamların Kurtuluş Savaşı yıllarındaki kadınlarımızı konu alan kimi tablolarını da içeriyor.

Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadınlarımız
Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, 1998, Ankara

merakediyorum@googlegroups.com

◆ HAZIRLAYAN: DEVRİM ÇAKIR
devrim.cakir@dunya.com

Mitolojiye dönüşen bir özyaşam öyküsü

Semiha Berksoy

Cumhuriyet'in ilk opera sanatçılarından ressam Semiha Berksoy'un yapıtlarından oluşan retrospektif, İş Sanat Kibele Galerisi'nde, 16 Ekim'de açılacak.

İş Sanat Kibele Galerisi, 2003-2004 sergi sezonunu, dev bir sanatçının aynı görkemdeki retrospektif sergisiyle açıyor. Semiha Berksoy'un resim serüveninden önemli bir toplamı sanatseverle buluşturacak olan sergi, 5 Aralık 2003'e dek izlenebilecek.

Cumhuriyet'in 80. kuruluş yıldönümüyle eşzamanlı olan retrospektif, Atatürk Türkiye'sinin sanat ortamına getirdiği özgün solukla, 'modern' Türk kadınının simgelerinden Semiha Berksoy'un 8 yaşındaki ilk resim çalışmalarından son dönem yapıtlarına kadar, bir yaşam boyu üretimini bir araya getiriyor.

Zengin ve dopdolu bir yaşamın izdüşümlerini de sunacak olan 'Semiha Berksoy Retrospektif Sergisi' nedeniyle, İş Bankası Kültür Yayınları da kapsamlı bir sergi kitabı yayımlayacak.

Semiha Berksoy, Kutlu Ataman'ın İstanbul Bienali'nde gösterilen belgesel filminde...

Berksoy'un resim çalışmalarından bir örnek (sağ üstte).

'DO SESİ VERDİM VE ÖLÜMÜ YENDİM'

93 yıllık yaşamının dörtte üçünü sahnede ve tuval başında geçiren Semiha Berksoy için, eleştirmen Levent Çalıkoğlu, şunları söylüyor:

"Bir Cumhuriyet kadını olarak bunca yıldır ayakta kalmasının, sahneye çıkmasının, çelişen sosyal ve siyasal meşruluklara direnebilmesinin belki de yegane dayanağı, sanatını sıradanlaştırmaması, her ne koşulda olursa olsun, basitleştirmemesidir."

Gazeteci Zeynep Oral da, Berksoy'un 90. yaşını ve 72. Sanat Yılı'nı kutladığı günlerde (Kasım 2000), şu anekdotu aktarıyordu:

"Kendini en yorgun, en yaşlı, ölüme en yakın hissettiği bir anda (o sıra 75 yaşındaydı) sesler içinde en zor ses

olan 'do' sesini vermeye çalışan, günlerce, haftalarca çalışan ve sonunda 'do sesi verdim ve ölümü yendim' deme bilgeliğini gösteren bu insan; bence şimdi her zamankinden daha genç!"

SANATA ADANMIŞ BİR ÖMÜR

'Cumhuriyet döneminin ilk kadın opera sanatçısı' olarak, 1992'de, TBMM tarafından verilen 'Atatürk Opera Ödülü'nü alan Semiha Berksoy; 1910'da, İstanbul'un Çengelköy semtinde dünyaya gelir.

Berksoy, resim alanındaki ilk derslerini annesinden alır; daha ilkokul yıllarındayken, hikayeler yazar ve yazdıklarını resimler.

İstanbul Kız Lisesi'ni bitirdikten sonra, Güzel Sanatlar Akademisi'ne, ardından da İstanbul Belediye Konservatuvarı'na girer.

AVRUPA SAHNELERİNDE

1931'de, Muhsin Ertuğrul'un çektiği ve 'ilk sesli Türk filmi' olarak bilinen 'İstanbul Sokaklarında'da, 'Semiha' rolünde görürüz onu.

Semiha Berksoy, Ankara Devlet Operası'nın kuruluşu sırasında, Carl Ebert *(üstte)* ile çalışır. 1941'de, profesyonel anlamda ilk opera gösterisi olan 'Tosca'da oynar *(Berksoy, Toska operasında Nurullah Şevket Taşkıran ile).*

'Lüküs Hayat', 'Deli Dolu', 'Saz-Caz' ve 'Adalar Revüsü' adlı operetlerde oynar. 1934'te, Darülbedayi'de sahnelenen ilk Türk operası 'Özsoy'da, 'Ayşim' rolündedir.

Ankara Devlet Konservatuvarı'nın açtığı sınavı kazanır; Berlin Devlet Yüksek Müzik Akademisi Opera Bölümü'ne girer. Burada Clemens Schmalstich ve Paul Lohmann'ın öğrencisi olur...

II. Dünya Savaşı'nın patlamasının ardından Türkiye'ye dönen Semiha Berksoy, Ankara Senfoni Orkestrası'yla birlikte, Türkiye'deki ilk Wagner konserini verir.

Devlet Operası'nın çeşitli gösterilerinde rol alan ve yurtdışında pek çok konser veren Berksoy, 1972'de, 'yüksek dramatik soprano' olarak emekliye ayrılır. Ayrılır ama, operadan da resimden de kopmaz. 1999'da, Berlin'de resimlerini sergiler; New York'ta sahneye çıkar, 'Tristan ve İsolde' operasından bir arya söyler. Berksoy, bu ay da resimleriyle yine karşımızda olacak...

Semiha Berksoy, 'İstanbul Sokaklarında' adlı filmde rol aldığı yıllarda (sol üstte) ve Rey kardeşlerin 'Lüküs Hayat' operetinde, Atıfet rolünde (en solda). Berksoy, 'İstanbul Sokaklarında' filminin Paris'teki stüdyo çekimlerinde, aktör Rahmi ile birlikte (ortada) ve 19 Haziran 1934'te, Ankara Halkevi'nde temsil edilen Özsoy operasında, Ayşim rolünde (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Urartu: Savaş ve estetik

Yapı Kredi Kültür Merkezi'ndeki Vedat Nedim Tör Müzesi, Türkiye'de açılacak ilk Urartu sergisine ev sahipliği yapıyor. 2 Ekim günü açılacak olan sergide 400'e yakın arkeolojik eserin yanı sıra, belgeseller ve Ara Güler'in Urartu fotoğrafları da yer alıyor.

M. Ö. 9 ve 6. yüzyıllar arasında Van Gölü çevresinde yaşamış Urartu Krallığı ile ilgili Türkiye'de açılan ilk sergi olan 'Urartu: Savaş ve Estetik', arkeolojik eserler dışında, birçok görsel-işitsel malzeme ve öyküyle, Doğu'nun bu güçlü uygarlığını tüm yönleriyle yansıtmayı amaçlıyor: Tepelerin doruklarındaki Urartu sarayları, bugün halen kullanılmakta olan su yolları, ilk kez arkeologlar tarafından açılan kral mezarları, Evliya Çelebi'nin gözünden Van Kalesi, 'üç bin yıllık buğday', köpek iskeleti, Urartuca okuyup yazabilen kazı bekçisi, günümüzün takı tasarımcılarına ilham kaynağı olmuş süs eşyaları ve diğerleri...

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'ın işbirliğiyle hazırlanan sergide, Urartu Uygarlığı'nın hüküm sürdüğü coğrafya, başkent Tuşpa, anıtsal yapılar, kaleler, saraylar, tapınaklar, mezarlar, dil ve yazı, Urartu ordusu ve arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan eserler gözler önüne seriliyor.

Cumhuriyet coşkusu Sanal Müze'de

Eczacıbaşı Sanal Müzesi, Ekim ayında 60 imgelik 'Mehmet Ruhi Arel Retrospektifi' ile Cumhuriyet'in 80. yıldönümünü kutluyor.

1914 kuşağı sanatçıları arasında yer alan ve Cumhuriyet öncesi eserlerinde kalkınmaya ihtiyaç duyan kesimin sesini yansıtmaya çalışan Arel'in; 'Fatih Kaymakamlığı', 'Atatürk'e İstikbal' ve 'Türk Ordusunun İstanbul'a Girişi' gibi resimleri ise Cumhuriyet devrimlerinin coşkusunu tuvale taşıyor. Arel'in *'www.sanalmuze.org'* adresindeki sergisinde, tarih konulu resimlerin yanı sıra, portreleri ve manzara resimleri de izlenebilir.

Voyvoda Caddesi hareketleniyor

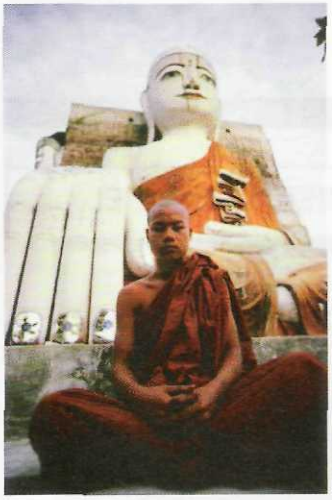
Garanti Bankası tarafından kurulan Osmanlı Bankası Müzesi, 2003-2004 etkinliklerine, zengin bir programla Ekim ayında başlıyor.

Önceleri iktisat tarihi alanında düzenlenen toplantılara, geçtiğimiz yıl eklenen mimarlık ve kent konulu sohbetlerden sonra, bu yıl İstanbul'u ele alan toplantılar ve 'Çağdaş Türkiye'nin Oluşumu' başlıklı seminerler de dahil edilecek.

Müzede ayrıca, tematik filmlerin gösterileceği bir sinema salonu açılacak. TÜRSAK işbirliğiyle gösterilecek filmlerden sonra, her ayın teması veya seçilecek bir filmle ilgili söyleşiler de yapılacak.

Müzenin Ekim ayı programı çerçevesinde, 1 Ekim'deki 'İktisat Tarihi Söyleşileri'nde, '18. Yüzyıl'da Bursa'da Borç Veren Kişiler'; 8 Ekim'deki 'Mimarlık Sohbetleri'nde 'Galata Port'; 15 Ekim'deki 'Kent Sohbetleri'nde 'Tahran'; 22 Ekim'deki 'İstanbul Sohbetleri'nde 'İstanbul Aile Yaşamı' ele alınacak. 18 Ekim'de de 'Çağdaş Türkiye'nin Oluşumu' seminerleri başlayacak *(www.obmuze.com)*.

Ara'da Sırada 5

Galatasaray'daki Ara Kafe, 'Ara'da Sırada' adı altında başlattığı Ara Güler fotoğrafları sergisi dizisini, 1 Ekim'den itibaren yeni bir sergi ile sürdürüyor. 1 Ekim'de açılacak 'Ara'da Sırada 5' isimli sergide, Ara Güler ustanın 1982 yılında, Burma'da Mandalay, Pakokku, Bago gibi şehirlerde monkların hayatları üzerine yaptığı röportajın fotoğrafları yer alacak.

'Pera'nın Görkemli Cemaati'

Schneidertembel Sanat Merkezi, 9 Ekim tarihinden itibaren, Sera Uzel'in 'Pera'nın Görkemli Cemaati' isimli resim sergisine ev sahipliği yapacak. Uzel, sergilenecek çalışmalarıyla ilgili olarak şunları söylüyor: "Bu çalışmalar, ana fikirde insan yüzlerinden yola çıkarak postmodernist bir heyecanla birleştirerek Pera'nın tarihindeki yaşanmışlıklara adandı."

'Tanrılar, Tanrıçalar ve İmparatorlar'

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

Sanat kitapları dalında dünyanın en önemli yayınevlerinden biri olan 'Ertuğ&Kocabıyık', İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin yıllardır ev sahipliği yaptığı antik heykel ve lahit koleksiyonlarını Topkapı Sarayı Birinci Avlusu'nda sergiliyor. Sanatseverler 18 Ekim'e dek, 'Tanrı, Tanrıça ve İmparator' heykellerini, fotoğraf sanatçısı ve mimar Ahmet Ertuğ'un tasarladığı çağdaş sergi düzeninde ziyaret edebilecekler.

Ertuğ&Kocabıyık Yayınevi, T.C. Kültür Bakanlığı ve Borusan Holding'in desteğiyle, asılları müzede bulunan bazı antik heykellerin mermer replikaları ve büyük boy fotoğraflarından oluşan sergiyle, özgün bir projeyi de hayata geçiriyor. İlk etabı Paris'te gerçekleştirilen sergi, Louvre Müzesi bitişiğindeki Tuileries Bahçeleri'nde 50 bin kişi tarafından ziyaret edildi. Topkapı Sarayı, serginin ikinci durağı oldu.

Sanatçı seyyahlar

Fransız Kültür Merkezi, 22 Ekim Çarşamba günü, 'Seyyah Ressamlar Babıali'de' başlıklı bir konferansa ev sahipliği yapacak.

Centre National de la Recherche Scientifique'te (CNRS) araştırma görevlisi ve Ecole Pratique des Hautes Etudes en Sciences Sociales'in Türk ve Osmanlı İncelemeleri Bölümü'nde öğretim üyesi olan Frederic Hitzel; Osmanlı topraklarındaki sanatçı seyyahları anlatacak.

Hitzel, pek çok dikkat çekici kitap resmi üzerinden, İstanbul'un 16. Yüzyıl'dan 20. Yüzyıl'ın başlarına kadar seyyah ressamlarda yarattığı hayranlığın izini sürüyor; bu büyülenmenin çeşitli unsurlarını çözümlüyor: Doğunun yabancılığının cazibesi, 'Turqueries' modası, ışık arayışı ve yeni ilhamların ardından koşma...

Sanatçı seyyahlardan J. E. Liotard'ın bir tablosu (altta).

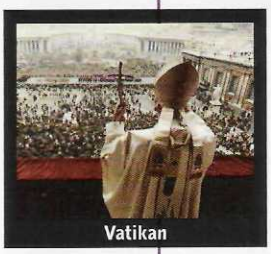

merakediyorum@googlegroups.com

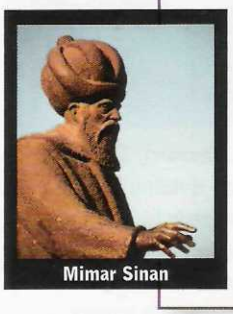
◆ HAZIRLAYAN: OLKAN ÖZYURT
olkanozyurt@hotmail.com

BELGESELLER

DISCOVERY CHANNELL

Vatikan

1 Ekim: 21.00 Sezar - Bir Romalının Ölümü
2 Ekim: 14.30 Pearl Harbor: Arizona'nın Ölümü
3 Ekim: 12.40 Vatikan: Ebediyetin Şehri
4 Ekim: 19.00 Wolfgang Amadeus Mozart
5 Ekim: 16.30 Bir Otomobil Doğuyor
6 Ekim: 19.00 Fatihler ve Fetihler
9 Ekim: 19.00 Büyük Deha: Mimar Sinan
11 Ekim: 19.00 Marilyn Monroe
12 Ekim: 21.00 Dünyanın Merkezine Yolculuk
14 Ekim: 17.00 Meksika Depremi

Mimar Sinan

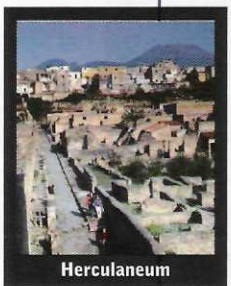
15 Ekim: 24.00 Hava Savaşları
16 Ekim: 14.30 Tarihin En Kötü Adamları: Nero
17 Ekim: 21.00 Bir Dövüşçünün Portresi
18 Ekim: 19.00 Edgar Allen Poe
19 Ekim: 22.00 Tarihteki Depremler
20 Ekim: 12.40 Tanrıların Kayıp Tapınağı
21 Ekim: 23.00 Organ Nakli
22 Ekim: 23.00 Tito
23 Ekim: 23.00 FBI Dosyaları
24 Ekim: 16.30 Bir Helikopter Doğuyor
25 Ekim: 22.00 Suç Bölgesi

NATIONAL GEOGRAPHIC

1 Ekim: 18.00 Kızıl Uzay
2 Ekim: 17.00 Herculaneum'un Gizli Yazıtları
3 Ekim: 22.00 Uçan Casuslar
4 Ekim: 17.00 Derinliğin Detektifleri: Çin'in Titanic'i

Afgan Kızı

5 Ekim: 22.00 Mumya Gösterisi - Mumyaların Şansı
7 Ekim: 21.00 Gerçek Dosyalar - Karen Davies
8 Ekim: 21.00 Ölümü Aldatanlar: Savaş Fotoğrafçısı
10 Ekim: 22.00 Hava Gücü - Uçakların Savaşı
11 Ekim: 23.00 Kemik Öğütücüler
12 Ekim: 23.00 Leonardo - Kefenin Ardındaki Adam
14 Ekim: 22.00 Ölünün Bilmeceleri - İnfaz Adası
15 Ekim: 23.00 Kayıp Dünyalar: Kayıp Uygarlıkların Akıncıları
16 Ekim: 21.30 Shaolin Kung Fu Mantığı ve Efsanesi
17 Ekim: 23.00 Savaş Gemisi Bismarck
19 Ekim: 20.00 Pearl Harbor - Sinema Filminin Ötesi

Herculaneum

20 Ekim: 21.30 Marakeş
21 Ekim: 23.00 Atlantic Buharlı Gemisi
22 Ekim: 22.00 Roket Çiftliği
23 Ekim: 24.00 Makinelerin Oynadıkları Oyunlar
24 Ekim: 23.00 Belgrano'nun Batışı
26 Ekim: 22.00 Mekke'nin Gizli Yüzü
27 Ekim: 24.00 Hz. Muhammed: Bir Peygamberin Mirası
28 Ekim: 22.00 Dracula Gün Işığında
29 Ekim: 23.00 Dünyayı Patlatan Güç
30 Ekim: 21.00 Afgan Kızını Ararken

THE HISTORY CHANNEL

Pentagon'a Saldırı

1 Ekim: 22.00 Marquis de Sade
4 Ekim: 20.00 Gerçek Robinson Crusoe
5 Ekim: 20.00 Geçmişin Gizemleri - Kara Veba
6 Ekim: 20.00 Tarihin Gizemleri - Rasputin'in Gerçek Öyküsü
7 Ekim: 19.00 Dünyayı Değiştiren Suikastlar - Büyük Komplolar

Nelson Mandela

8 Ekim: 22.00 Calvin Klein
9 Ekim: 23.00 Modern Mucizeler: Televizyon
10 Ekim: 18.00 Askeri Fiyaskolar - Çanakkale Geçilmez!
11 Ekim: 24.00 Saipan İmparatorluğu'nun Çöküşü
12 Ekim: 23.00 Savaş Sanatı
14 Ekim: 01.00 Petrolün Öyküsü
16 Ekim: 00.30 Askeri Fiyaskolar - Domuzlar Körfezi
17 Ekim: 22.00 Nelson Mandela
18 Ekim: 22.00 UFO Tarikatları
19 Ekim: 17.00 İç çamaşırları - Dünden Bugüne

Modern Mucizeler

20 Ekim: 22.00 Vladimir Lenin
21 Ekim: 18.00 Casus Ağı - Cambridge Casusları
22 Ekim: 20.00 Kiev'e Kim Saldırdı?
23 Ekim: 23.00 Gotik Kathedraller
24 Ekim: 14.00 FBI - En çok Aranan 10 Kişi
25 Ekim: 16.00 Houdini
26 Ekim: 23.00 Zeplinin Düşüşü

Petrolün Öyküsü

27 Ekim: 22.00 Gandhi
28 Ekim: 23.00 Yarış Arabaları
29 Ekim: 23.00 New York Borsası
30 Ekim: 21.00 Dakika Dakika - Pentagon'a Saldırı
31 Ekim: 18.00 Kamikaze Fiyaskosu

MOVIEMAX

NEW YORK ÇETELERİ
'Gangs of New York'
(5 Ekim Pazar / 20.30)

Yönetmen: Martin Scorsese
Oyuncular: Leonardo DiCaprio, Daniel Day - Lewis, Cameron Diaz
Yapım Yılı: 2002 **Süresi:** 166 dk.
'New York Çeteleri', 1860 yılının New York'una götürüyor seyirciyi. Kentin hakimiyetini ele geçirmeye çalışan çeteler arasındaki savaşta öldürülen rahip Vallon'un oğlu Amsterdam, yıllar süren ıslah evi macerasının ardından insan içine karışır. Ama herkesin ve her şeyin 'acımasız' olduğu New York sokaklarında ayakta kalabilmek kolay olmayacaktır.

FERRARİ
(12 Ekim Pazar / 20.30)

Yönetmen: Carlo Carlei
Oyuncular: Sergio Castellitto, Ed Stoppard, Jessica Brooks
Yapım Yılı: 2003
Biyografi türündeki film, otomobil dünyasının en havalı markalarından birini yaratan Enzo Ferrari'nin gerçek yaşam hikayesini anlatıyor. Yoksulluktan zenginliğe uzanan yolda, sert ve acımasız bir profil çizen Ferrari, otomobil dünyasında bir marka yaratırken içten içe de bazı değerlerini yitirmeye başlar. Otomobil tutkunlarının, kaçırmaması gereken bir seyirlik.

CNBC - e

THE DEFIANT ONES *(18 Ekim / 14.00)*

Yönetmen: Stanley Kramer
Oyuncular: Tony Curtis, Sidney Poitier, Theodore Bikel, Charles McGraw
Yapım Yılı: 1958 **Süresi:** 97 dk.
'Nuremberg Mahkemesi'nde, Nazi'lerin yargılanmasını anlatan ve II. Dünya Savaşı'nın korkunçluğunu bir kez daha gözler önüne seren Stanley Kramer, 'The Defiant Ones'da 'Beklenmeye Misafir'de olduğu gibi yine ırkçılığı ele alıyor. Hapishaneden kaçan iki mahkumun arasındaki ilişki üzerinden ırkçılığı eleştiren film, En İyi Senaryo ve En İyi Görüntü Yönetmeni dallarında Oscar'a değer görülmüştü. Siyahlardan nefret eden bir beyazla, bir siyah hapisten kaçar. Birbirlerine kelepçeyle bağlanan ikili, firarlarını sonuçlandırmak için anlaşmak zorundadır.

ASLOLAN HAYAT *'La Vie et rien d'autre' (22 Ekim / 22.00)*

Yönetmen:
Bertrand Tavernier
Oyuncular: Philippe Noiret, Sabine Azema, Pascale Vignal, Maurice Barrier, François Perrot
Yapım Yılı: 1989
Süresi: 135 dk.
Fransa'nın önemli yönetmenleri arasında bulunan, aile ilişkileri, caz dünyası gibi konuların yanı sıra I. Dünya Savaşı'yla ilgili filmler çeken Bertrand Tavernier, 'Aslolan Hayat'la bu ay CNBC - e'nin 'Ustalara Saygı' bölümüne konuk oluyor. Savaşın saçmalığı üzerine etkili filmler arasında gösterilen film, I. Dünya Savaşı'nda bir katliama tanık olan binbaşının yaşadıklarını ele alıyor. Pek çok ödüle değer bulunan bu filmi, kaçırmamanızı öneririz.

Cumhuriyet'in 80. yılı beyazcamda

Cumhuriyet'in kuruluşunun 80. yılı nedeniyle, 29 Ekim'de çeşitli kanallar, Kurtuluş Savaşı'nı ve Cumhuriyet'in kuruluş sürecini konu alan belgesel ve filmleri yayına sokmayı planlıyor. TRT 2, NTV ve CNN TÜRK'te, şimdilik kesinleşmemekle birlikte, çeşitli belgeseller ekrana gelecek. DIGITURK üzerinden yayın yapan *Sinematurk'te ise* 29 Ekim'de, Fevzi Tuna'nın yönettiği Ayhan Işık, Zeynep Özkan ve Kadir İnanır'ın rol aldığı 'Fato - Ya İstiklal Ya Ölüm', Memduh Ün'ün yönettiği 'Dağ Başını Duman Almış', Halit Refiğ imzalı 1973 yapımı 'Vurun Kahpeye' gösterilecek.

merakediyorum@googlegroups.com

Sandıktan bavula

Vuitton'un öyküsü

Ayakkabı ve hazır giyim sektöründe de faaliyet göstererek zamana ayak uyduran Louis Vuitton, kuruluşunun 150. yılında, bavul ve çantada, en ünlü uluslararası marka olmayı sürdürüyor.

FOTOĞRAFLAR: LOUIS VUITTON ARŞİVİ

MİNE HAKSAL

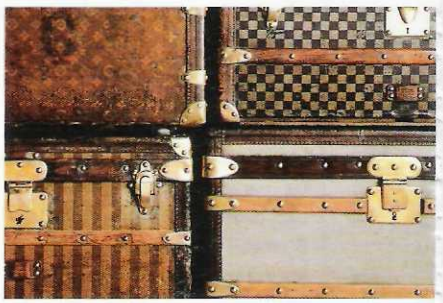
Louis Vuitton, 1835 yılında sırtında bohçasıyla yollara dökülüp doğduğu Jura'dan Paris'e çalışmaya geldiğinde, on dört yaşındadır. Dönemin en ünlü sandık imalatçısının yanında çırak olarak işe başlar...

Gün gelir, işindeki ustalığıyla III. Napolyon'un eşi İmparatoriçe Eugénie'nin dikkatini çeker; sayfiye yaşantısına ve seyahatlere düşkünlüğüyle tanınan imparatoriçeden aldığı destekle, 1854'de kendi atölyesini kurar.

Her şeyin hız kazandığı, demiryollarının ve buharlı deniz taşımacılığının alabildiğine geliştiği 19. Yüzyıl'a yaraşır bir yaratıcılığa sahiptir Vuitton. Hantal ahşap sandıkların yerine, günümüz bavullarının atası olan, kavak ya da gürgenden 'çatısı' gri kalın trianon kumaşla kaplı, özel kapak sistemi sayesinde su geçirmeyen, aktarmalara dayanıklı ürünleriyle, 19. Yüzyıl aristokrasisinin gönlünü fetheder.

İspanya kralından Osmanlı padişahlarına, pek çok ünlü sîma, Vuitton'un müşterileri arasındadır. 1880'de Louis Vuitton, yerini büyük oğlu Georges'a bırakır. Georges yazarlara, sanatçılara, mühendislere ve genel olarak o döneme damgasını vurmuş mucitlerle tasarımcılara büyük ilgi duyar. Jules Verne'in roman kahramanı 'Fogg' onun gözünde ideal müşteri tipidir.

Georges Vuitton, teknik yenilikleri izleyen, sanata ve otomobile meraklı, konforuna ve zarafete düşkün seyahat tutkunları için, pek çok yeni ürün yaratır. Bunların bir kısmı Vuitton markasının simgesi haline gelir: Örneğin, uzun tren yolculuğuna çıkan bir beyefendinin tüm ihtiyaçlarını tek bir bagajda toplamasını sağlayan ve yeni bir yöntemle kalınlaştırılmış kumaşla kaplı 'Idéale'; özellikle deniz yolcu-

Paris'te, Asnières Müzesi yakınlarındaki Vuitton atölyesi (üstte). Vuitton'un dört ayrı 'canvas'ı (sağda).

luklarında bütün gardırobunu beraberinde götürmek isteyenler için tasarlanmış, giysilerin askıda taşınabildiği 'Wardrobe'; kumaş deri karışımından yapılmış, icabında kirli çamaşırları içine koymaya yarayacak katlanabilir 'Steamer bag'; seyyah Savorgnan de Brazza için üretilmiş yatak olabilen bavul...

Ayrıca her ürünün sağlam birer kilidi ve sadece müşteriye teslim edilen tek bir anahtarı bulunmaktadır... Vuitton malları öylesine ünlenir ki, taklitleri çıkmakta gecikmez. 1896'da Georges Vuitton çareyi kendi simgeleri olacak bir kumaş üretmekte bulur ve bütün Paris sosyetesinin o sıralar hayran kaldığı Japon süsleme sanatlarından esinlenen çiçek motifli, geometrik desenli kendi monogramını yaratır.

I. Dünya Savaşı'nda firma, manevra sandıkları ve katlanabilir sedyeler üreterek savaş sanayisine ayak uydurur. Savaş biter bitmez, lüks alışkanlıklarına geri dönen uluslararası müşteri kitlesi yine Vuitton'un kapısındadır...

Yeni kuşak Vuitton'lar özellikle araba meraklıları için pek çok aksesuar üretir; şampanyaları uygun ısıda saklayabilen buz kutularından piknik sepetlerine, ayak dayama kutularından alet çantalarına kadar... Hatta, el yıkamada kullanılacak bir lavabo bile vardır üretilenler arasında...

Firma 20. Yüzyıl başlarından itibaren reklam kampanyalarında şiar edindiği 'seyahat ruhu' doğrultusunda, her iklimde ve her irtifada yapılan yolculuklara uygun, özel ürünleriyle 'ehli keyif' varlıklı gezginlerin gözdesi olmayı sürdürür. Ayrıca pek çok ünlü müşterisinin özel isteklerini de karşılar.

Fransız ses sanatçısı Marthe Chenal'in siparişi üzerine üretilen, som altın tıpalı kristal parfüm şişelerine varana dek tüm temizlik ve makyaj malzemeleriyle donatılmış tuvalet çantası örneğin... Ya da Baroda Mihracesi'nin seyahat ederken arabasının arka koltuğunda veya fil sırtında çayından mahrum kalmaması için tasarlanan çay takımı çantası... II. Dünya Savaşı ertesinde kuruluşunun 100. yılını kutladığında, Vuitton müşterilerine yılda 25 yeni ürün sunabilmektedir.

Kuruluşunun 150. yılını doldurduğu günümüzde, ayakkabı ve hazır giyim sektöründe de faaliyet göstererek zamana ayak uyduran Louis Vuitton, taklitlerinin bolluğuna ve fiyatlarının astronomikliğine karşın, en ünlü markalardan biri olarak yaşamını sürdürüyor.

En önemli müşteri kitlesi de Japonlar ve Uzakdoğulular. Georges Vuitton, Japon motiflerinden esinlenerek monogram oluştururken, aristokratların ve seçkin zenginlerin yanı sıra, acaba bugünleri de düşünmüş olabilir mi?.. ■

Zamanda yolculuk

Yukarıdan aşağıya; 1858 tarihli sandık, 1930'ların 'Wardrobe'u, 1995'in 'Steamer bag'i, 2002'nin 'Sonatine' modeli çanta, yine son yılların 'Keepall' modeliyle 'Le Talentueux' modeli.

merakediyorum@googlegroups.com

'Beş senelik esaretten sonra'

6 Ekim 1923: Şükrü Naili (Gökberk) Paşa'nın komutasındaki Türk ordusu, Galata Köprüsü'nden geçerken, İstanbulluları selamlıyor.

İstanbul, 13 Kasım 1918'de 55 parçalık İtilaf Devletleri donanmasının İstanbul Boğazı'nda demirlemesiyle başlayan ve beş yıla yakın devam eden işgal döneminden, 6 Ekim 1923 günü kurtuldu. Yusuf (Akçura) Bey, İstanbul'un geri alınmasıyla ilgili belgeyi 6 Ekim 1923 günü imzalarken; Türk ordusu, İstanbulluların sevinç gösterileri arasında aynı gün şehre girdi. Şükrü Naili Paşa komutasındaki birliklerin, 16 Mart 1920'den beri, 3 sene 6 ay 16 gün işgal altında kalan, ama bir yıldır Türk askeri varlığının da yönetimine ortak olduğu İstanbul'a girişi, halk tarafından büyük coşkuyla karşılandı.

İstanbul'un kurtuluşuyla ilgili kutlama hazırlıkları günler öncesinden başlamıştı. İtilaf Devletleri'nin işgal kuvvetlerinin son birlikleri de İstanbul'dan ayrıldığında, 2 Ekim günü, Babıali'nin merdivenlerinde kurbanlar kesildi. Gazete sayfaları, günlerce heyecanlı haber ve tasvirlerle dolup taştı. Vatan gazetesi, 3 Ekim 1923 tarihli baskısına, "Beş senelik esaretten sonra dün İstanbul hürriyetine kavuştu" manşetini attı.

Türk askerlerinin şehre gireceği 6 Ekim gününden önce de, şehrin muhtelif yerlerinde zafer takları kurulmuş, üzerlerine 'Elhamdülillâh, vatan müdafilerine İstanbul şehrinin nişân-ı ihtiram ve şükran' yazılmıştı.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum